

t'AMSTELDAM,
By Joannes J. Bouman
1663.

The English

SCHOLE - MASTER,

O R

Certaine rules and helpes, whereby the natives
of the Netherlandes, may bee, in a short time,
taught to read, understand, and speake,
the English tongue.

By the helpe whereof, the English also may be
better instructed in the knowledge of the Dutch lan-
guage, than by any Vocabulars, or other Dutch
and English books, which hitherto they
have had, for that purpose.

Den Engelschen

SCHOOL-MEESTER,

Ofte

Eenige regelen / en behulpfelen / waer
door d'ingeborene Netherlanders / in een ho-
ren tijdt / geleert konnen worden d'En-
gelsche tale / te lesen / verstaen / en
spzecken.

Waer door d'Engelschen oock beter geleert
mogen worden / in de kennisse van de Neder-
dupsche tale / als door eenige Vocabularen of an-
dere Dupsche en Engelsche boecken /
diese tot noch toe tot dien eyn-
de opt gehadt hebben.

AMSTERDAM,

Gedruckt by *Ian Bouman*, in 't Jaer 1663.

To the true naturall inhabitants, and all lovers of the peace and prosperiy of this united Provinces of the Netherlands, health, wealth, and happines.

Worthy & welbeloved.

Considering the mutual relation which is and hath bin for manie years past, between the English nation on the one side, & the States and people of these Netherlands on the other, both in respect of their Religion, neighborly affection, and the traffique or Commerce which they have had and doe yet hold with one another, by reason where of many of the English nation are permitted to inhabit in these partes, & many Netherlands in England; which mutuall relation hath bin of late confirmed and made more sure (as we hope) by the marriage of the eldest son of his highnes Frederick Henry by the grace of God Prince of Orange, &c. with the eldest daughter of our Sovereigne Charles by the Grace of God King of England, &c; and seeing it is

very

Aen de Trouwe natuerlijke ingefetenen, en aen alle Lief-hebbers der vrede en voorspoedt der Gemieerde Nederlandsche Provincien (wenschelick) heyl, voorspoet, en gelucksaligheydt.

Waerde en ser bevindt.

Overscheggende d'eenparige dependentie die regerwoozdigh is / en dooz dese jaren hervortz getoest is / tusshen de Engelsche natie te Centre / en de Staten nevens d'anderbanken deser Nederlanden ter andere zijden / bevindt in 't regard van hare Stelsig / gebueijliche affectie / en traffique dese gebaert hebben / en noch tusshen molhandelen onbehoupen / maer dooz dese van de Engelsche natie toegelatenwoozden hier te mogen woonen / en dese Netherlanders in Engeland; welcke eenparige dependentie (gelijck wy verhoopen) onlang bevestight en sekerder gemaecht is dooz 't huwelick tusshen d'oudste Sone van sijn Hoogheydt Frederick Werdich dooz Hobes genade Prins van Orange / &c. met de ouste Dochter van onsen Soberain Charles dooz Hobes genade Koning van Engeland / &c. En terwijl het

hooy

very necessary and profitable for the upholding of this union, that eiter of these nations bee instructed in the others language, that when they come to build together they may not fall into confusion through not understanding each others speech, wherby offences may come, and their mutuall Concord and union be disturbed; & having observed a great desire in many students in these Countiees, to make use of all such helps as our English tongue doth afford them for to further their studies and employments, which they cannot doe without understanding our tongue; & having seen by occasion of myne owne employments, that there are divers wayes and means wherby we that are of the English nation & inhabiting these Countiees may further and helpe our selves in attaining to the knowledge and speech of the Dutch togue, with lesse trouble than the Netherlands can the understanding and speech of our tongue: I have at length attempted (being moved partly by the desires of many persons of quality to learn our English tongue, who have been therein much procrastinated by the want of some Dictionary, Gram-

mar,

hooghnoedigh en yozofitabel is om dese unie te onderhouden / dat vier van dese Staaten onbezigt woerden in hare respectie talen / op datse niet malhandert rimmerende / niet in betweeringe komen te bevalien dooz het niet verstaen van elckander sprake / waer dooz argemissen mochten komen te ontslaen / en d'eenwige eenzagt en unie gestoozt woorden; Doch in dese Studenten in dese Contrepen een groote begeerte gemaecht hebende / om alle behuyl-middelen te gebuyphen die onse Engelsche Tale haer mede-belen om hare studien en bezoevingen te boozderen / 't welck sijn niet kunnen doen sonder onse Tale te verstaen; oock dooz ocrasie van mijn eygen afflaeren gesien hebende / datter versehpen wogen en middelen sijn / waer dooz wy die van de Engelsche natie sijn en in dese landen woonachtig / ons selven mer minder moerpen kunnen boozderen en helpen in 't beschrijven van de kennisse en sprake van de Nederlandse Tale; als de Netherlander 't verstaen en spraken van onse Tale: Welck naer langh wachten (daer toe verfort sijnde een deel) dooz vele qualificeerde personen begezig sijnde onse Engelsche tale te leeren die daer seer in bezechert sijn dooz het gezek van een Dictionaer / Gram-

2

matise /

mar, or (at least) some rudiments to help them; and partly by the earnest provocations of some whom I have my self instructed therein upon their understanding the method which I observed in teaching them) to set downe some rules and directions, by the diligent observation whereof a Netherlander may, in a short time and with little charge, attaine to the true reading and pronunciation, and benefit himself much in the understanding and speaking of the English tongue. The which I tender to you in this ensuing frame and modell, as a token of my thankfulness for the friendship and priviledges, which I and other of my Countrymen enjoy in these lands. For which we are also bound always by our prayers to seek the good of this Country, and in any thing we can to doe your service.

I dare not speake any thing, in praise of the work, least it should not prove as it seemeth; but shall leave it to the tryall of those who shall make use of it: whereby if any receive profit or furtherance, I have thereward which I expected for my labour.

matica / ofie ten minsten te eerste beginselen om haer te helpen; en ten deele dooz de ernstige aenpoozinge van sommige die ich selfs daer in onderwezen hebbe / token de methoods die ich gebuychte om haer te leeren annemicke) ondermondten eenige regulen en aenwijssingen te stellen / dooz het naerlijch observeren van de wotelsel een Netherlander in een hooren tijden niet weynigh hoflen / bechijgen haer wal lesen en pponueren / en hem in 't verstaen en spakehen van d' Engelsche tale vele pvoortreken. Der welcke ik **H L.** op de volgende maniere en satsoen boozdage / als een reghen mijner danchbaerheyt weges is byemtschap en pbriltegen die ich anders mijner slants-lieden in dese landen besiten. Daer booz wy oock altijt schuldigh zijn dooz onse gebeden het voospoet deser landen te bevoortreken **H L.** in alles naar beemogen te dienen.

Dot lof van dit werck en deef ich niet seggen, of her anders behouden mocht werden als het schijnt te wesen; maar sal 't die gene laten oozdieten die 't selfde gebuychten sullen: waer dooz indien pmanid pzo. ofie boozdret wyt schep / bechrijge ich soo breie loons als ich wegens mijnen azbept het waergrende waer.

But

Maec

But if any more skilfull Masters shall dislike it, I shall leave it to them to amend it; and only make this for myne Apologie, that this is the first attempt which I have made in this kind; neither have I ever seen any grounds to the like purpose, from which I might receive any further aenc or helpe herein; and myne other more weighty occasions permit me not to be so exact herein as otherwise probably I should have bin, & it is a more facile thing to chape faults in a building, than at first to contrive the fabrick.

It is long since I was first urged hereunto, but I have hitherto expected, that some moreable would before this have prevented me of this labour by their more fruitfull observations. But seeing such is not yet come to light, you have here this meane piece in the meane time to exercise your selves upon, which I commend to your diligent and careful use and the blessing of Almighty God, whom I beseech long to continue the union and peace of these united provinces and your Kingdo-

me

Maer indienter eenige Meesters van meerder verstant waeren die 't selbige misbagen / geef ich haer oberom te verbetere; en tot mijn herbedinge seggen dat dit de eerste onderwinninge is die ich in diergelijcke bingen gedaen hebbe; oock en hebbe ic nogh diergelijcke groot-regulen tot dien eynde gesien / waer upt ich eenigh boozdret ofte behulp tot dit werck hebbe gesheppen; oock en late mijnen andere gewichtiger saken niet toe; dat ich hier so punctueel in han wesen als ich anders ongetwijffelt soude geweest hebben; / en het best gemackelijcker de saken te binden die in 't tinnieren begaen sijn / als de selve in 't eersten wel te sabjtereem.

't Is nu een lange tijt geleden dat ich hier eerst tot besochr woode; maer tot nu hebbe ich gewacht; op dat een ander die beter begaet is / mijner haer pvoortlijcker aemmerelingen soude woogghomen hebben. Maer also sulst noch niet voog den dagh gehomen is / hebt gy hier dit gemeene stuck werck; / waer in **H L.** sich ondertruffschien han exerceren. Der welcke ich recommandere tot uwen naerlijch en soogbuldig gebuych / en de seggen des Almarzigen Gods; / die ich bidde de eendracht en vrede tusschen dese gemeeerde pvoontien en onse

4

10

me of great Brittain both
in and among themselves
and one toward another;
and make them workers to-
gether in the upholding of
the Gospell of our Lord Jes-
us Christ, and destruction
of that Abaddon or Apol-
lyon i. e. destroyer (I mean
the man of sin) to the prais-
e of his owne most glorious
name, and comfort of his
elect, Amen.

Woningheyl van groot Wy-
tagnen in en onder malhan-
den en russchen den een en den
ander langh te willen con-
tineren; en haer mede wer-
kerst maerken in 't bescher-
men des Evangelie onses
Heeren Jesu Christi / ende
verwoestinge van dien Abad-
don of Apollyon i. e. de ver-
woester (ick meyne de men-
sche der sonde) tot wyssing
heerlicher name/en troost sij-
ner uyterhoorene/ Zielen.

Regelen

Regelen tot onderwijnghe

Van de

ENGELSCH E TALE.

By een gestelt tot dienste der gener, die lust en-
de begeerte tot de kennisse der selve hebben.

Den Inhoudt van 't Werk.

Min voornemen en is niet; om een volkomen
Grammatica van de Engelsche tale te maec-
ken; ende daerom heb ick vele obseruatien
(die ick aengemerckt hebbe) mer boozdacht
over-geslagen; maer alleenlijck den leer-gie-
rigen soo vele noodwendige regelen dooz te
stellen; als in oogen genooch sijn haer tot het rechte spzeken
en verstaen van de selve tale te leyden. Alle 't welcke ick
hier stellen sal onder dese twee Grammaticale hoof-
sten/ Etymologie ende Syntaxis.

Maer van den eersten dient (na den eegendom ofte be-
doppinge van dat woort) om recht te spzeken. Onder de
welcke ick als sichte obseruatien begrepen sal; als dienstigh
zijn tot kennisse der namen / geluyt / en pronuntiats van
de Letteren / Vocaleen / Wylphongsen / Syllaben; en Wo-
cabuten: misghander is de gedeelten der spzaake mer den aen-
sleuen van dien; soo veere als ick in dese sake van nooden
hebbe; en niet meer.

Den laestten dient tot verstandt ende Constructie ofte
r'samen-oydeninge van 't gene gelsen is; ofte gehoort; ge-
schreuen ofte gesproken dooz een ander / ende oock tot een
oprecht r'samen-boevinge der wooyden in een s' eygen
spzaecke of geschijft aen een ander.

Van de Etymologie.

Het eerste Capittel.

Van de Letteren en hare verdeelinghe.

Voort eerst hebben wy aen te mercken de namen der
Letteren / en hier in accordeert de Engelsche tale met
de Latijnsche ende Duytsche; behalven in g. h. i.

De letteren zijn a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, v, w, x, y, z.

Deze letteren zijn verdeelt in twee soorten / vocalen / ende consonanten / gelijk in alle andere talen.

Onse vocalen zijn dese / a, e, i, o, u. van welke vyfve / twee worden dichtwils in Consonanten verandert / namelijk / i, ende u, ende dan gemeentelijc andersins geschreven zijn als I ofte j, ende V ofte v. Ende daerom worden sommige in 't schryven van onse Letteren des by het Alfabet booz de letter van diesen name / 't welcke alst een vocael is / als j, i, y, u; &c. Deze vocalen ende u worden verlijd in Consonanten verandert / wanneer een ander vocael na volget / als in

James	interjection	rejoyce
Jupiter	salvation	verelic
Service	vocation	advantage.

Alle de Letteren uitgeuomen de vocalen / zijn Consonanten / behalven y die de kracht van beyde heeft.

Wat nengaer 't geluyt van onse vocalen a, e, i, o, u, al hoe veel ick daer faetsoms halve maat van sprekken soude : Nochtans twijfel ick meer dat sy soo veel van 't geluyt der Duytsche vocalen niet en bescheelen / datret waerbij is het gemoedt der leerlingen daer mede te behouwen ; sal ick hier sulchs overlaen / niet twijfelende of ick sal hier na gelegentheyde hebben sulche regulen te stellen die alle schijnende onderscheydt sullen wegh nemen.

Doch komt de kracht en geluyt van alle onse Consonanten in 't Engels / niet de Duytsche ende Latijnsche over een / ofte bescheelen heel weynigh / behalven dese na volgende.

Den eersten is onse d so krachtig niet; want de Duytsche 't selvige dichtwils prononciert en als of het de was : Waer my alleentijc en slechtelijc d.

Ten tweeden / g ende h vallen oock swaer in onse tale booz byeenbelingen prononciert te worden / byzintspaken in sommige woorden : daerom is het hoognoedig als men begint te leeren / een School-meester ofte vziend te huyt te hebben / om hare tonge op het rechte geluyt van dese Letteren te brengen.

Ten verdren / al staet onse i als Consonant ofte vocael / meer het volcomender uyt gesproken dan de Duytsche ofte Latijnsche tale vereyscht : 't Welck den scholter niet weynigh

weynigh huyt in 't leeren van dese nabogende Syllaben ende Exempelen / beter sal bescreuen ; dan met alle de regulen die tot dien eynde soude upgebonden werden.

Ten vierden / heet y in onse Engelsche tale alstij het geluyt van ij in Duytsch / ende somtijts behleet die de plaats van een vocael / als in .hy, my, may, ways; ende somtijts van een Consonant / gelijk als in yeild, yoke, yarne, yelsterday, year.

Hier is oock aen te merken / dat in 't Engels veel van onse letteren booz Cijfer getal (gelijk in andere talen) gebuyert werden / als M D C X L V I, &c. veel oock van onse letteren slaen somtijts booz heele woorden / daer van de leerling berijdt kennisse moer hebben / gelijk als yf, booz the, yr, booz that, yu, booz thou. Ende my hebben een gebuyertelijc abbeziene in onse tale / gelijk als in 't I Latijn / namelijk & booz & c. booz and so forth, ofte and so forward. i. e. booz that is to say. viz. booz to wit ofte namely. q. d. booz as if he should say, ofte as if he would have said, ende veel diergelijchen / als

Matic.	} booz	} Majeste
Hoble.		
Hd.	} booz	} Honoured.
LoP.		
Rd.	} booz	} Reverend
Sr.		
Worpph.	} booz	} Worshipfull
Kt.		
Esqr.	} booz	} Esquire
yor.		
or.	} booz	} our
mt.		
Wt. ofte Wth.	} booz	} , with
Wc. ofte Wch.		

Van Diphthongen.

NAbien wy gezocht hebben van 't geluyt der vocalen ende consonanten/ soo komen wy tot de Syllaben/ het welck is 't geluyt van een of meer letteren. Een Syllabe van een letter / is / een enkel vocael / die een geluyt by sich self heeft. Een Syllabe van verscheydens letteren/ is ofte een diphthongus/ ofte een Consonant Syllabe.

In de Engelse tale en weten wy niet van de diphthongen ende o, ten zy in woorden die van de Latijnse tale gebruyt zijn / ofte in egyptische namen die haer eegen letteren moeten behouden/ als Caesar, Aeneas, oeconomic, &c. Doch wy hebben in onse tale menigmael twee vocalen by mathanderen die de plaecse ende geluyt van diphthongen bekleden/ ende mogen alsoo genaemt worden. De vercoeninge ende heerlyc van de welcke den leerlingen in dese nasvolgende exempelen ende regulen booz- gestelt woorden.

- aa als in Baal, Isaac.
ai als in braine, mountaine, saite, despaire.
au als sauce, laud, applaud.
aw als sawe, straw, law.
ei als seize, receive, weight.
ey als prey, valley.
eu als jeuce, rheumer, Eufface.
ew als lew, few, new, brew.
ou als ounce, mountaine, trouble, blond, gourd.
ow als fow, Cow.
oi als choice, oile, void.
oy als joyne, destroy, annoy, employ, boy, joy.

Alle welcke diphthongen meestendeel haer geluyt geben gelijck de selve diphthongen in de Duytsche tale: doch daer zijn eenige anders waer op wy acht moeten nemen / als nammentlyck:

- ni d'welcke meer geluyt geeft op de u dan op de i, als in dese woorden te sien is / fruit, sune: ende sommijds meer op de i als op de u, als in buy, build, Conduir.
ic meer oock in Engels effen alleens gepronuncieert als in Duyts/ te weten: field, yild, shield, friend: ten zy dat de leste van dese twee vocalen de Syllabe doer verbeelen/ als

als in Ezeld-el, Dani-el, Gabri-el, &c. oock ten ware dese ic de leste letteren van een woord zijn / alwaer het geen diphthongus is / maer presentieert alleenlyck een vocael geprononceert/ als ich el, &c. op sijne bequamer plaecse sal te verstaen geben.

ca telens pronuntiatie gemeentlyck ober een horn/ met ce in Duyts/ als in

leave	increase	bests
wearo	conceave	createure
bearo	beneath	feare
ready	weapon	speake, &c.
heaven	brealts	

Ten zy de leste deser twee vocalen de Syllabe doer blybdeeren/ als in

Cre-ation.	Chalde-ans.
Cre-ate.	Idume-a.
Cre-arour.	

Maer sommijds heeft ea 't geluyt van ic in Duyts/ als in yeare, Acare, appeare; ende sommijten alleenlyck van a. als in heart; doch (mijns beduncken) waer het beter dat de e daer inne soude geluyt worden.

oo telens pronuntiatie ober een horn/ met oe in Duyts/ als in foole, stoole, poole, moone, good, food.

ee Dit komt oock mer de Duytsche pronuntiatie van ic ober een / als in dese woorden blycht / wheele, feel, thee, see, mee, beer, steepie, feck, bleed.

eo heeft 't geluyt van ic in Duyts/ als in people, behalven in eenige woorden alwaer zy het distinct geluyt van e ende o hebben/ doch soo volkomelijck niet als wannreer zy apert staen / als in Leopordie, geometrie, george, ende wannreer de leste van de twee Syllabe blybdeert / als in More-over.

oa telens geluyt oock met oo in Duyts/ ober een horn/ als in cloath, cloathed, boate, goale, broad, ten zy wannreer die laatste van dese twee vocalen de Syllabe af-leet/ als in Mo-ab, Io-ab.

Maer onder alle onse diphthongen zijnder geen onsekerker om daer regulen van booz te stellen als onse oc, die sommijts gepronuncieert werdt gelijck oc in Duyts/ als in Shoc, doe, shoes, &c. Maer meermaels gelijck oo in Duyts/ als in

{ toe }   { 100 }   { foe }   { leest }   { foo }
 { goc }   { goo }   { moe }   { leest }   { moo }

na wanneer die bezuycht werden als een diphtongus/
 gebien als dan haer geluyt gelijck aa, als in guard gaard:
 Maer wanneer u achter g ofie q tot beten slank van dese
 verreeken hoort / van luyt her andersins / even gelijck de
 Duytschen gemeentlijck dese woorden pponunceren Qual-
 ter, quatrell.

Witsethe magh van ue geseyt werden / die de kracht van
 u verliest in quest gest: Maer in quest, guerdon, &c. be-
 eyset her de kracht van u.

Mer veel ongelijcker is uo, als in quoth: doch dese dipht-
 yongus weert weynigh in de Engelse tate bezuycht.

Capit. III.

Van Consonant-Syllable, ende veel noodige ob-
 servatiens, aengaende 't lesen ende 't geluyt der woorden.

Een Consonant-Syllable / is her gene wetche neffens
 een vocael ofte diphtongus, een ofte meer Consonan-
 ten in sich heeft, waer dan woorden gemaect werden; en
 daer van sulien wy nu spheken: mer 't onderscheyt der ppo-
 nuntiate van dieht / soo weere als onse tate eenigh verschil
 mer de Nederlandische heeft. Wy oecste van dien / sal ich
 oock alle sulche obseruatiens inuoceren als tot dese saecke
 noodigh zijn: soo in 't lesen als geluyt der woorden in onse
 tate: waer ende in het eerste deel van d' Engelse Armo-
 logie voothellen sal / waer dooz her rechte lesen ende geluyt
 der woorden geleert mozt.

Maer hier in en kan ich niet besceeken / dat ich bezu-
 quatie regulen vooz sal stellen tot onse ruyfinge in etich
 sluck welk in onse tate vooz soude moegen balten / om dat her
 swaer balt exempelen in andere talen te binden / waer me-
 de men het rechte geluyt van veele Syllaben in de Engelse
 tate voozstellen kan: Eben-wel hope ich daer soo bezere in
 te gaen / datter weynigh dingen in onse tate gebonden sul-
 len woorden / verscheleende van de Duytsche / maer den leer-
 tingh sulche goede onderwysinge daer inne hebben sal /
 waer dooz hy mer heel weynige moeyte tot goede perfectie
 sal konnen geseuen.

Ende

Ende daerom dunct my goet ten eerste als sulche exem-
 pelen vooz te stellen: waer in de pponuntiate van onse tate
 eenighsing swaer is: wetche dooz eerst wel geleert zijnde /
 sal den leerlingh verbinden / dat hy een goeden vooztgangh
 in de pponuntiate en 't geluyt der woorden gedaen heeft /
 ende andere dingen sulden daer dooz te eerder begrepen of
 te versaeuen werden.

Ad, ed, id, od, ud.
 Ag, eg, ig, og, ug.
 As, es, is, os, us.
 Ba, be, bi, bo, bu.
 Ca, ce, ci, co, cu.
 Fa, fe, fi, fo, fu.
 Ga, ge, gi, go, gu.
 Ia, ie, ii, io, iu.
 Qua, que, qui, quo.
 Sa, se, si, so, su.
 Rag, beg, big, bog, bug.
 Dad, ded, did, dod, dud.
 Dag, deg, dig, dog, dug.

Gag, geg, gig, gog, gug.
 Hag, heg, hig, hog, hug.
 Iag, ieg, igg, jog, jug.
 Cia, phe, chi, cho, chu. * Mora /
 Pha, phe, phi, pho, plu. dat ce en
 Sha, she, shi, sho, shu. ci geluyt
 Tha, the, thi, tho, thu. moeren
 Wha, whe, whi, who. woorden
 Ath, eth, igh, oth, uth. als ic, si.
 Atch, eich, itch, orch, utch,
 Acl, ech, ich, och, uch.
 Glad, bled, fiid, chod, chud.
 Brad, legge, pigge, log, mug.

Exempelen vooz de pponuncieeringe van ch in 't hoozste
 deel van een Syllabe / chap, chapple, chamber, Charles,
 ches, cherie, chief, chok, churle, children, chide
 ch in 't eynde van een Syllabe / als which, waroh, such,
 much, setch, silch, witch, preach, match, stretch, pitch, botch,
 butcher.

Wet dooz vzeedelingen beyde moeyelijck baltten / be-
 mits her swaer balt eenige exempelen in andere talen te
 binden tot onderzeekinghe van de rechte pponuntiate; doch
 sommige seggen dat her geluyt geest na de Spaense: daer-
 om sal her den leerlingh vooztijtelijck zijn eenige hulpe hier
 in te bezuychten / want sonder goede pponuntiate van
 dien kan hy swaerlijck van een Engelman versaeuen werdt.

Maer ch in 't eynde oft in 't begin van een Syllabe in
 hebzeuse ende Gijliche woorden / ende bygen of vpoere
 namen / werden na de Duytsche maniere gepponuntieert /
 als in Melech, Melchisedech, Alchymie, Cateclaine.

c Dooz c ofie: heest her geluyt gelijck s, doch seer sijn en
 schep / als in faced, center, circle: Maer vooz c, en u
 heest alstij her geluyt van k, als in came name / come hos-
 me / cunning humming.

Maer

Maer e in 't eynde van een woort met e daer aen volgende / heeft het geluyt ban als te boren gesejt is / doch niet een sinder / danner / en een maniere van stuytende geluyt / als in place, lice, race, grace, trace, malice, truice, mice, surplace, price, sluice, whence, thence, vice, justice.

de in 't eynde van een woort / een ander d' daer boog gaende / is een overbloedigh gebuyt van schryben / het welcke ons diechtwils ontmoet in de Engelse tale ; waer boog den leerlingh (hem in andere talen onbekent sijnde) in 't lesen ofte yponuncieeren deser tale s'er vercabusert kan woerden / indien hy ban te boren geen generale regelen tot sijnder onderwijfinge ontfaangen heeft : Daerom moet den leerling hier aen merken / dat de in 't eynde van een woort 't yv ban een ofte meer Syllaben / niet meer kracht en heeft als een enkele d of d alleen / ende mach in 't lesen geen ander geluyt hebben / als in de volgende exempelen gesien kan woerden.

adde	} leest	{ ad	bedde	} leest	{ bed
gladde					
sedde		sed	madde		mad

Exempelen boog de yponuncieatie ban dg.

edge	judgement	Sedge
Silvedge	knowledge	Hedge-hog.

e in 't eynde van een Syllabe / een enkel Consonant volgende / indien daer een ander vocael in de selve Syllabe boog is / 't yv in 't eynde of in 't midden ban een woort / voert niet sijn eegen krachtigh geluyt niet yponuncieert / maer dient alleen sijn consonant tot de verclinging der Syllabe / als in dese exempelen sijcht : beside, before, life, wife, wife, attire, haire, safety, abode, whereof, d' welcke geleest moeten woerden als of sy aldus in Duytsch geschreven waren / namentlich : besij / befooz / isj / wif / wif / attij / hay / saafj / aboob / wherof.

Ende somtijts strecht het weynigh ofte niet tot yponuncie / tot kennisse van welck onderscheijt den leerlingh boog praectische ofte oefeninge haest sal hommen geraken.

sawe	} leest	{ saw	owne	} leest	{ own
Iewe					
dombe		domb	meane		mean
peforwe		peform	moone		moore

Dehal-

Dehalven in eenige epen of ypoete namen / ofte woorden / die baren oozjzornh van andere talen hebben ; altoare e in 't eynde van een woort sijn geluyt becepsejt / als in Penelope, Epitome, &c.

ſe in 't eynde van een woort / heeft gemeentlich niet meer kracht noch geluyt als van een enkele e, daeromme sijst oock een onnoedigh gebuyt in onse tale / als van dde te boren gesejt is / gelijck als boog.

Scoffe	} leest	{ Schof	grasse	} leest	{ graf
chaffe					
ſtaffe		ſtaf	ſtuſſe		ſtuſ

Onse g weert somtijts yponuncieert als g in Duytsch / of g in 't Griechsch / als in glad, God, governe, Gog, Magog, Galilee, gather.

Somtijts heeft het meer het geluyt ban j Consonant / ofte na de maniere van de Fransche tale : als in

genesis	George	age	marriage
generation	geographic	ſage	bondage
ingage	equipage	mortgage	lineage
heritage	ſtrange	change	Savage.
prodigious	pigion	beſige	

Wegaende 't geluyt van welcke letter e, H U, dese na volgende regulen tot H beter onderwijfinge in acht ſale nemen / namentlich : g boog a, o, oo, u, heeft althj sijn ypoete of epen geluyt / als in Gad, Gamaliel, God, gum, good, &c. Maer boog e, i, ofte y, verandert het menighmael in j Consonant / als in gentile, jentle / ginger, jinx / generation, jeneration.

De beſtinetie waer van en kan niet kennisse en ſeecherheijt niet gesejt werden / al hoewel den leerlingh eenige concepien dertoont mogen werden op d' obſervatie in 't lesen / als namentlich : ge boog m, n, of, de biphthongus eo, geest althj 't geluyt ban j Consonant / als in gem, gentry, George, leest jem / senty / teogey / &c. ge boog d, l, r, s, heeft een vaciabel geluyt / als in hanged, hamjed / etranged, eſtanded / gelly, tellj / geld, getj / linger, ſinger / danger, banjer / rangeli, ranjeſt / ſingeli, ſinj / &c.

Maer ge boog t ofte w is althj epenlijck / als in get, gew, getier, &c.

gg by malhande staende met e daer achter / heeft dieke
toets (in meestersden) in 't lesen niet meer geluyt en haecht
als een enchele g, ende schijnt een oberbloedigh gebuyck
in onse tale te zijn/ gelijk te horen ban dde aengemerck
is/ als in dese exempelen verooten werdt.

egge	} leest	} eg	} dogge	} leest	} dog			
legge						} ieg	} hogge	} hog
pygge								

Woorden is het een te merken. dat wanneer g de vocael
i volghet / ende n ofte h in 't selve woord den g volghet / dan
heeft de g sijn egyptisch ende natuurlijk geluyt so niet.

Maer dient aelseenich tot hoolmenber en stercklin-
gender geluyt van de Syllabe/ als in Signe, raigne, sight,
right, bright, mighty / welcke na de Duytsche tale gelsen
mogen worden / zijn/ rayn/ sijn/ rijst/ bzij/ myp/ vorge-
sejt wanneer in een woord van veete Syllaben/ de letter n
de g volghet ende een i vocael achter de n houit/ welcke de n
van de g boert/ als in Signification, benignity, &c. uptge-
nomen eenige weynige woorden/ die het geluyt van g, ende
n boeren als gelijck compeitoten/ als beoer, oppugne,
condigne, en nietgelijck / welcke niet groot azebepot en
morpte gepronunteeert werden om datter woorden zijn
ban niet mer dan twee Syllaben.

Al-hoe wel dat h in onsen alphabet / een ander name
heeft/ evenwel heeft het 't selve geluyt in onse tale als in de
Duytsche/ wanneer die als een enkel Consonant staet :
Maer wanneer die niet ofte by andere Consonanten ge-
boecht is / dan valt het de bysindelingen moegelijck te
pronunteeert / als hier boven geobfereert han werden in
de pronunteeatie van eh, ende hier na in andere saechten
bevolnen sal woorden.

Exempelen vooz de pronunteeatie van i Consonant/
Jacob, James, Iesus. Ieremiah, Iohn, Ioshua, Justice, Ieru-
salem, jacket, jade, jag, jakes, jam, january, Jaques, jar,
joy, justice.

Maer aengemerck moet werden/ dat de gene die onse
g pronunteeeren han / wanneer de selve ban sijn eygen
voozre geluyt degenerceert/ die han dan onse i Consonant
oock pronunteeeren : want die twee sijn by onse van een
geluyt.

Ende tegenwoordigh han sich het negens naerder by
gelijcken

gelijcken als by gie in de Fransche tale / hoewel het noch
niet volkomenlijc obec een komt met het geluyt van onse
i Consonant.

ke achter e weert selden in 't Engels gepronunteeert / en
schijnt een oberbloedige maniere van schjyben te zijn/ om
het woort volkomender geluyt te geven/ en tot bekohtinge
van den vocael die voozre gaet. Darom wannet dese twee
consonanten 't samen in een Syllabe staen / dan sijn die
niet meer in geluyt van de enchele k of e als in crack ceax/
brecke, bzek/ rocke, tot/ moeke, moh/ muske, myk.

Woordes moet het oock aengemerck werden/ dat le in
het eynde ban een woort/ en somtijts in 't midden/ niet ge-
pronunteeert werdt als in andere talen / indien een ander
Consonant voozre de gaet : Maer moet dan liever gelijck
el gepronunteeert werden/ als little, stable, people, visible,
bride, wimble, eagle, troubleſome, nimble, A pottle, noble,
tabernacle, able, recepticle, circle, &c.

Want le en heeft el so volkomen geluyt niet als in het
woort bell, maer 't geluyt van e werdt by maniere van
spraken / in gesmolgen / gelijck of het moegelijck ware W,
cl, al, fl, gi, pl, &c. sonder te pronunteeeren.

Maer H L. b menigijmael achter n in verscheyden
Engelsche woorden geschreven ban/ als Combe, dombe, wombe,
wombe, tomb, en diergelijcke/ datter moet H L. aennuer-
ken dat b sijn volkomen geluyt niet en heeft / oock is het
voort in 't geluyt so niet als het geschreven staet/ maer of
ghy in Duytsch wilde seggen Coom/ bom/ woom/ toom/ &c.
Maer indien b 't Syllabe divideret / dan heeft sijn ge-
buyckelijck ende eygen geluyt al soude in woorden; als
nom-ber, com-ber, combination, &c.

Doch wannet n n 't samen in een Syllabe sijn 't wech
selden in onse tale gebeuer / dan weert de n niet uptgeboer-
hen/ als in hymne, leest sijn.

Dan nn in 't eynde van een Syllabe met de e achter
aen/ daer van mach geseyd werden als boven ban dde ge-
seyt is/ namenslijck datter een oberbloedige maniere van
schjyben is/ en heeft maer 't geluyt van een enchele n, als
vooz henne, peine, Anne, leest heit/ pen/ An.

Dan gelijcken ne achter n in 't eynde van een Syllabe/
heeft in pronunteeatie geen geluyt / als in solemne, leest
soleu.

ph. 't sy in 't begin ofte eynde van een Syllabe heeft het
geluyt

geluyt van *f* in *Duplisch* / als *Pharaoh*, leest *Pharaoh* / *Phatriel*, *Phatriel* / *Pluices*, *Pluices* / *Epitaph*, *Epitaf* / *Philip*, *Philip* / *phlegme*, *phlegm* / *phlegmaticque*, *phlegmatick* / *phantatie*, *phantasie* / *philosophy*, *philosophy* / *blasphem*, *blasphem* / *pheasant*, *feasant* / *Elephant* / *Orphan*, *orphan*, *orphan* / *prophet*, *profet* / *triumph*, *triumf* / *&c.*

Somtijts hebben wy in woorden van de plurael nomber *pp* met *e* daer achter in 't eynde van een *Syllabe* / 't welck niet anders uytgezoeken meer als *ps*, dan soo ick meene een *corruptie* in ons *Schrijven* is / als *trappes*, *whippes*, *shippes* : leest *traps* / *whips* / *hips*.

Woorden staer het een te merken dat in de Engelse tale waanneer *e* na een ander *v* volghet / het geluyt van *e* niler en heeft : Waer schijnt een overschiedigh gebuyck in onse tale te sijn / 't welck wil na gelaten mocht werden / als *stare*, *stares*, *jarre*, *warre*, *carre*, *deserre*, *firre*, *abhorre*, *curie*, *d* / welke alsoo wel gescheyden mochten worden gesijchels gepronuncieert woorden / *staz* / *stazs* / *jaz* / *woz* / *coz* / *dezer* / *siz* / *abhoz* / *cur*.

Wempen dooz de *pronuntiatie* van *s* in 't begin van een *Syllabe* : *safety*, *safe*, *seife*, *siti*, *sofi*, *supper*, *sommer*, *some*, *fame*, *&c.*

Van *de s* in 't eynde van een *Syllabe* / als *this*, *kisse*, *thus*, *nevertheless*, *transgress*.

Ende *heer* sijn geluyt / wat sijnder en dunner van de *Nederlander*s haer *s* in het woort sijn *pronuntieeren* / en by na gelijck *ps* des in *Sacrament* uytsprijken.

Woch *somtijts* heeft het *kracht* en het geluyt van *z*, als in dese woorden / *was*, *is*, *his*, *praise*, *glase*, *grace*, *geafe*, *pleafe*, *eafe*, *peafe*, *thofe*, *nofe*, *whote*, *guile*, *wile*, *cheefe*, *fiweelle*, *sneefe*, *freefe*, *chute*, *loofe*, *ufe*, *excale* : en vele andere / 't welck den leerling niet meer uytzeken sal.

Menmerck hier ooch dat *se* in 't eynde van een *Syllabe* ooch dikwils een overschiedige maniere van schryven in onse tale is / gelijck tel te horen van *de* hebbe geseyd ; en heeft niet meer geluyt als een enkele *s*, gelijck men dooz dese exempelien sien kan / *Crosse*, *cross* / *rightcousness*, *rightcousnes* / *distress*, *distres* / *wilderness*, *wildernes*.

Wempen dooz de *pronuntiatie* van *sh* in 't begin van een *Syllabe* / *shall*, *schell*, *sheaf*, *shiff*, *shuif*, *shop*, *shovel*, *shun*, *shuffe*.

Van *sh* in 't eynde van een *Syllabe* / *Mars*, *harsh*, *fish*, *dish*, *flesh*, *lash*, *dash*, *gash*, *nash*. Merck

Merck dat enkel *s* alffer een *woozgaet* in 't eynde van een woort dat den name van eenigh dingh is / gemeentlijck het teeken van 't plurael nomber (of getal van deele) is / als

fing:	{	part	}	plur:	{	partes	}
		art				artes	
		widow				widowes.	

fing:	{	hand	}	plur:	{	handes	}
		town				townes	
		dream				dreames	

Ende *somtijts* beroozsaecht het niet dat woort tot meerder *Syllaben* in 't plurael als het in 't getal van een woort / als in de woogaende exempelien : Waer *somtijts* maecht het wederom een ander *Syllabe* / als in dese.

fing:	{	forge	}	plur:	{	forges	}
		place				pla-ces	
		resemblance				resemblan-ces	

fing:	{	Countenance	}	plur:	{	Contenan-ces	}
		chance				chaun-ces	
		purfe				pur-fes	

Ende *keke* andere / die dooz oeffeninge en oeffentiaet wel gebonden sullen werden.

De *pronuntiatie* van *th* in een *Syllabe* / is een van de stoaerste dingen (wooz een van een ander matie) die in onse Engelse tale te vinden is ; en daerom heeft den leerling daer inne de grootste hulp van doen / om 't rechte geluyt te bekomen / maer toe hem dese navolgende exempelien dienen sullen : *his*, *the*, *thing*, *thither*, *there*, *they*, *though*, *thorow*, *through*, *sistence*, *death*, *hath*, *faith*, *saith*, *without*, *with*, *within*, *froth*, *broth*, *cloath*, *both*, *teeth*, *affordeth*, *north*, *south*, *both*, *moneth*, *&c.*

ti wooz een vocael in 't midden of *woort* van een woort ; moet *ti* *pronuntieert* werden gelijck *si*, als

pronuntiation	}	pronuntiasion	}
Congregation	}	leest Congregation	}
alteration, &c.	}	alteration, &c.	}

v Consonant heeft in onse tale gemeenschap met *f*, maer heeft altijd een groofter en gematelijcker geluyt als *f*, waer

waer van de pronuntiatio seer wet by de duystersche vrs
geleken magh worden in de naboegende woorden / baber/
boeren / bier / loopen / &c. kan mede dooz d'oe sijnlinge van
dese en diergelijche exempelen geleert werden / viz. live,
give, lives, gave, twelve, move, grove, above, brave,
grave, wives, &c.

Alwaer aen te merken staet / dat wanneer een noemen
substantivum met se in 'r getal van een eyndigh / so maecht
het dichtsins 'r getal van twee dooz de vrandersigh van
s in v, als sijn. wife, life, theefe, knife, plunt; wives, lives,
theeves, knives, &c.

Wanneer te aen te merken g in 'r eynde van een woord
staet / een ander Syllabe alst niet en becoosfaecht / maer
dient alleenlijck om 'r geluyt te bekrachtigen; als tongue,
conques, plague, roque, Hague, Pragues; die geluyt geben als
of sy / tung / tunges / plaag / roog / Waag; Waag; &c. ge
slyden waeren.

Alwaer u achter g in 'r begin of cozzus van een woord
dient tot bekrachtiginge des geluyts / als guile, guilt, &c.
ende sonstighs isst gelijck een halve consonant met g, ge
lijck het oock sonstighs achter g staet / als guerdon, langua
ge, quarter, quaternion, &c.

Oock so sulst ghy sonstighs binden que in 'r eynde van
woorden alst in de voorael. alwaer het geluyt moet heb
ben als ck, als Catholique, rhetorique, publicque, Cin
que, &c. leest Catholick, rhetorick, publick, Cinck / &c.

Sonstighs mach de uc in Engelse woorden oock gere
kent werden dooz een diphthongus / om datter geluyt
heeft van de diphthongus en of ew. 'r welck so menigh
mael geschiet als de uc de voornes plaets bekeet / als due,
true, enue, purdue, leest dem / new / enew / pur / ew / &c.
wh in het begin van een Syllabe vat vrandersingen
oock heel waer / als what, where, whit, whome, which,
when, whence, whither, where fore, &c. die dooz geens
exempelen die ick tot noch toe in de duystersche tale bevoon
den hebbe / konnen uytgeleyt woorden.

Alwaer / dat ic in 'r eynde van een woord in d' Engelse
tale dichtsins soo beete is als y, ende moet als y in sles
derduystersche gepronunciert werden: exempel / onlie, verliche,
trulle, angric, heartic, froalich; leest only / verely / vruy /
angry / heargy / froatly / &c.

Ick

Ick bekenne datter dese andere regulen behoorden booz
gestelt te werden / Indien het mijn oogh-merck waer de
Engelschen in hare eygen tale te onderwijzen: Alwaer in
dese faculte houde ick het genoegh sulche dingen te noteren
die een siederlander (of te vermits d'oe vrandersingen die de
siederlandsche tale geleert hebben) mogen behulpsaem
zyn / in 'r gete waer in onse Engelse tale beschuldende
is van de natuurlijke spake der gener die ick hier dooz
angenomen hebbe te onderwijzen. Wat welken eynde de
voorzegende observatien aenghende de letters / vocalen /
diphthongen / en Syllaben niet hare respectie pronun
tiatie en geluyt der woorden / (verhoep ick) genoegh sullen
zyn. Ende in 'r boozhy gaen laet den leser hier (eens booz
al) aemmerken / dat indien hy ics vint waer van hier do
ben geen regel gestelt is / dat magh hy na den wijsse sijner
eygen natuurlijke (of siederlandsche) tale bygelijck pro
nuncieeren / tot dat hy van my of iemand anders een
grond-regel ter contracie hooren sal.

Wat de puncten / distinctien / en andere directien om
recht te schrijven aengaet / ('r welcke Orthographic is) heb
ick geen sijn wilken aenroeten noch daer van speken / als
in dese faculte onnodigh zijnde / vermits wy daer in geen
andere regulen en hebben / als waer de Latynsche / sieder
landsche / en andere talen mede byngen; ende het boozstel
len van dien soude dit volumen al te groot maechen om
booz een geringe penningsh te koopen / en de regulen veel te
breke om in een hozen tijdt geleert te werden.

Ende dit boozgeschde sal dienen booz 'r eerste deel van
de Eymologie, 'r welcke wel geleert en in 'r werck gestelt
zijnde / na de meeninge des Auteurs; ('r welck in een ho
zen tijt moegelijck is te doen) en wijfsele ick niet / of eenig
verstandigh seerclinch alwaer hy van de Engelse tale
noch soo byemde / eventuel sal hy machtrigh zyn alles wat
hem daer in soude mogen booz-homen / duydelijck en
pronuncieerich te lesen en pronuncieeren / en daer dooz te
niet keruifse hebben om de dictionarissen te gebuyken
tot significatie van woorden / en sal met veel meerder
snelheydt in 'r leeren / verstaen en speccien van de Eng
else tale boozgaen.

Het

Het tweede deel van de Engelsche Etymologie.

Hebbende in 't boogaende deel van mijnen Engelsen Schryf- meester, den leerlingh so verze gebzucht / dat hy (indien hy hem aen die boogstreeben obserbaren houde) machtigh sal zyn de Engelse tale pzonnytelijck te lesen en pzonuniceeren; so sal 't nu raedsaem zyn/sulcke regelen en institutien booz te stellen / die behulpsaem mogen zyn tot her verstaen ende spreecen der seiber / op dat de boogaende regelen dienstigh mogen zyn om 't gene dat een ander sprezelt of schrijft / te mogen verstaen; als ook sijn eygen sin en meeninge wy te konnen spreken. Tot welcken eynde ich mijnen begonnen methoode vervolgen sal/ namentlijck om van de deelen der sprake en d'aenkeiven van dien te handelen/ soo heere als in dese sake noodighsal zyn; ende daer na van de Schynaxis of Constructie spreecen.

Cap. I.

Van den nomen Substantivum en Adjectivum.

In onse Engelse tale hebben top acht deelen der sprake/ getijck in de Latijnsche/ waer van d' eerste genaemt woort nomen ofte een naem / om dat het in sich begrijpt de namen van alle dingen die gesien/ gevoelt/ gehoort/ ofte verstaen mogen werden; als a man, een mansicknes, sietike, de voyce, de stemme; good, goet; great, groot; Edward, Edwaards; John, Jan/ &c.

Zin namen isst hier noodhaetlijck van twee soozien te sprecken/ Substantivum en Adjectivum.

De substantivum is sulcken name die by sich seiven (of alleen) verstaen kan / en bereycht niet gren ander woozden bereyght te werden om sijnen significatie te tonnen; als an houde, een huys; de dyall, de wyfse; the King, den Koningh/ &c.

Daer zyn drie dingen den nomen Substantivum aengaende/ die heel noodigh zyn om wet en/ om onse Engelse tale recht te konnen verstaen en sprecken / als namentlijck/ aetijckelen/ getalren/ en casus.

Wp gebzuyken in onse tale twee aetijckelen/ namentlijck a ofte an, waer booz de duytschen een gebzuyken; als

als a man, een man; an houde, een huys; ende the waer booz de duytschen het en d gebzuyken/ als the horic, het paer; the houde, het huys; the King, de Koning. Ende de gene die 'r gebzuyck van een ende het ofte de verstaen/ als aetijckelen by de namen in 'r duytsch gevoert/ konnen ook 'r gebzuyck van a of an, ende the in onse Engelse tale wel verstaen. Alleenlijck dat wy eenige distinctie of onderscheit in 'r gebzuyck van a ofte an maken / 't welck aldus is/ wanneer dit nomen (ofte name) booz welcke het aetijckel gestelt is niet een Complete consonant begint/ so gebzuyken wy te aetijckel a, als a man, a dog. Alwaer indien het begint met een letter dat eygentijck een vocael is / ofte maer een aspirerende consonant / dan gebzuyken wy de aetijckel an, als/ an ox, an apple, an houle.

2. Welijck in vele andere talen/ also in onse Engelse tale/ weten top van geen meer als twee getalen (of numeri:) singularis en pluralis, ofte 'r getal van een/ en 'r getal van meer. De singularis sprecht maer van een/ als stone, steen; tree, boom; de pluralis sprecht van meer; als/ stones, steenen; trees, boomen. 't Is ook aen te merken/ dat in her keere van een nomen substantivum wy het singulari in plurali, so boogen wy in 'r eynde van 't woord; ofte n niet sonnege veranderinge/ 't welck den leerling booz d' oefeninge en observantie der volgende regelen haest en varen sal/ als:

sing.	}	Horic	}	plur.	}	Horfes
		face				faces
		man				men
		woman				women

Alwaer hier is aen te merken/ dat wanneer de singularis niet s, se, ce, ge, ch, sh, ofte x eyndigh/ dan merd 't booz de byboeginge van s of ce pluralis getmaecht / als witnefle, witnelles; horic, horfes; cross, crosses; place, places; pledge, pledges; cage, cages; parch, parches; fish, fishes, box, boxes. Ende in sodanigen gelegentheit maect 'r formieren van de pluralis, dat de nomen substantivum een syllabe meer heeft als 't in de singulari hadde/ als grace, gra-ces, pledge, pledg-es; ende alle de boogaende x en plefen in desen regel.

Alwaer wanneer de singularis niet eenige andere letter en eyndigh/ dan is de pluralis booz de by-boeginge van s geformiert sonder eenige vermeerderinge der Syllaben in het woord; als;

D

clou.

clog, clogs,
web, webs,
robe, robes
rod, rods
bee, bees
see, sees
lee, lees
tree, trees

key, keys
Conney, Conneys.
flic, flics
toe, toes
shoe, shoes.
pew, pews
book, books
bell, bells.

seal, seals
ram, rams
game, games
gun, guns
bone, bones
bar, bars
bough, boughs.

Maer in de soemerlinge ban 't pluralis zijn vele anomalia, of woorden die geen regel hebben: welcke den leerling wel moet aen mercken/ als namentlijk:

foot, feet
tooth, teeth
goose, geese
louse, lice
mouse, mice
staffe, staves
calfe, calves

leaf, leaves
sheaf, sheaves
beefe, beeves
theefe, theeves
knife, knives
life, lives
wife, wives

loaf, loaves
turk, turves
wolf, wolves
brother, brethren
child, children
hose, hose
peafe, peafe
beranderen in pluralis niet.

't Pluralis werdt geslischerwijs dooz de by-voeginge ban en gefozmeert; als ban

}	oxe, oxen	}	man, men	}	dooz Contractie.
	chick, chickens		woman, women		

3. Waer zijn oock in namen (of nomina) few casus in beyde gerallen; waer ban men 't onderscheydt aldus magh boozstellen.

Casus nominativus gaet alstijde booz 't verbum, en antwoort de byzage wie ofre wat; als the master teacheth, de Meester leert; the waters doe flowe, de wateren vloeyen; a man loveth, een man bemint.

De genitivus casus heeft gemeentlijk dit teeken of (i. e. ban) en antwoort op de byzage wiens ofre waer ban/als; the learning of the master, de geleertheit van den meester/ the crying of frogs, 't gekrijs der hich-bozzen.

Ofre anders is de genitivus casus ban de nominative gefozmeert dooz de byvoeginge van s, waanneer ban possessie gefozvolen woort/ als the Master's books, des Meesters boeken/ the mans wisdom, de wijsheit des mans; an horse's strength, de sterchte van een paert; an asses burden, een

een Ofsel last: the chickens meat, het eten der hieken; the childrens bread, het broot der kinderen; my fathers house, mijn vaders huys. 't Welck na de dupfiche maniere ban sozehen is/ Godes Bone/ of de Bone Gods; Ende in sulcken geballe wert de casus genitivus alstijde booz de nominativus gefest/ als Abraham's God, in plaesse van the God of Abraham.

De dative casus wert gemeentlijk bekent dooz het teeken to (i. e. aen of tot) ende antwoort op dese byzage/aen of tot wien; of aen of tot wat; als/ I gave a book to the master, i. e. Ich geve een boeck aen den Meester: I gave 12 pence to the watchmen, i. e. Ich gaf 12 penningen aen de wachters.

De accusativus casus boight 't verbum en antwoort op de byzage wie ofre wat/ als I read Virgil, i. e. Ich lees Virgilium: I love the elders, i. e. Ich binde de Oudelingen. Een 3p waanneer het booz een ppositie (die booz gaet) de casus accusativus gemaecht wert/ als I goe towards London, i. e. Ich ga na London toe.

Merck oock/ dat de accusativus casus ende de nominativus getijck zijn in 't maken van Engelsche woorden/ en bercheelt alleentlijk dooz 't verbum daer het booz ofre acher komt/ als/ the Master teacheth the Schollar, i. e. de Meester leert den Scholler; (altwaer the Master de nominativus casus wert; en the Schollar de casus accusativus.) the waters did overflow the cities, i. e. de wateren oerfloeyden de Steden: the fire burned the hay-reef, i. e. het vier berbranden den Wop-bergh.

De vocativus casus is her gene waer mede wy tot een ander toeyen of sozehen.

De ablativus casus is gemeentlijk bergeselschapt met een ppositie den ablativus casus dienende/ als/ of, ofte from the Master. Ende dese zijn gemeentlijk tekenen van de ablativus casus, te weten: in, with, through, for, form, by, ende oock than na den Comparativus gradus; als greater than Alexander, stronger than Hercules. Ende soo veel sal wegens het nomen substantivum genoegh zijn.

Maer daer is een andere soort van namen/ welcke genoemt werden adjectiva, om dat de selve sonder een Substantivum niet en konnen staen; ende dienen om de qualiteit van het Substantivum te bevoorren; als/ a good man: A stubborn son: faire weather: a prosperous voyage: an angie woman: een

Bil waters, &c. waer van ghy de fozm en beduydinge binden fult in de dictionaris ofte vocabulacr en andere boeckken tot dien eynde befulyfaet.

Dooyders ftaet het hier aen te mercken / dat al 't geene hier bovens luydens het noemen (of naem) in het generaet bevrhaect is / het adjectivum soo veel toebehoort als het substantivum, vermits het adjectivum alrijt met het substantivum gaet / ofte een substantivum in sich selve begrepen ofte bevrhaect heeft.

Ende daerom sullen de institutien ofte regulen boozz aztijch' len/ getallen / ende casus te voren gefelt/ gebzuycht' tijch zijn boozz het noemen adjectivum.

Alleenlijch ftaet het den teekening te weten / waerom hy in sijn Engelsch fprecken fozghoudbelijch moet letten / dat ons adjectivum, 't zy in geral ofte casus / sijn terminatie niet en verandert: Maer behoudt alrijt de selve fozma en letteren in alle getallen en casus / die het in nominativo califingulari heeft; als men in dese nabotgende woozden hant / a good Scholler learneth good instructiōns, from a good matter, by reading good bookes, and ulcing good inventions, neglecting no good opportunities. Waer in H L sien hoort / dat good dat' et noemen adjectivum is / sijn terminatie ofte fozm van letteren nimmermeer verandert. Ende soo ftaet het in andere exempel.

Oock Advetiben wiens beduydingen vermeerderen ofte verminderen mogen / hebben Comparatie ofte vergelijkinge fozmeren / ofte vergeliken woozden. Van Comparatie zijn daer drie graden gelyken in 't Alrijn / ende andere talen; te weten / Positivus, Comparativus en Superlativus.

In onse Engelfche tale bozmen wy de Comparativus gemeenlijch boozz toebooginge van et aen 't eynde van de positivus / ofte boozz 't gebzuych van 't advetibium more mer ende boozz de positivus. De Superlativus merdt boozz het toe-doern van et aen 't eynde van de positivus gefozmeert; ofte boozz het stellen van 't advetibium most ofte very boozz ende mer de positivus; als in dese nabotgende exempel gefien kan woozden.

great

great	greater, ofte more great.	greatest, ofte most great.
large	larger, ofte more large.	largest, ofte most large.
Posit. strong	Comp. stronger, ofte more strong.	Super. strongest, ofte most strong.
High	Higher, ofte more high.	highest, ofte very high, ofte most high.
mighty	mightier, ofte more mighty	mightiest, very mighty, most mighty.

Uytgenomen eenige tweynige / die hare Comparativus en Superlativus alsoo uyt hare positivus boozz toebooginge van et en et niet en hebben bozmen; maer maechen een verandering van 't woort; als / good, better, best; evil, ill, bad, naught, worse, worst, &c. Eben-wel mogens alle vergeliken woerden boozz more ende most. houdende fozm van de positivus: Behalven most ende many, die een bysondere fozm van vergelijkinge hebben / te weten / much; more, ofte moe, very much, ofte most, &c. Many; more; very many, ofte most, &c. Desgelijch / little; less; least; ende nigh, die haren Superlativus nighest ofte next maecht; nighst; farest; farthest; farthest. Ende in sommige advetiben is most aether de positivus gefelt / als / innermost, innermost, ofte inmost: utter ofte outer, uttermost, utmost, outmost, outermost: upper, uppermost: under, undermost: nether, nethermost: former, foremost: hinder, hindermost ofte hindmost.

Wy hebben oock diminitive advetiben / die van de boozzgaende gefozmeert zijn / ofte boozz toebooginge van ish in 't eynde van de positivus, ofte boozz het boozzstellen van het teeken somewhat, ofte a little aen de positivus; als / ban white hoort whitish, ofte somewhat white: van black, hoort blackish, somewhat black, ofte a little black, &c. Ende boozz desen regel werden somtijds Substantiben advetiben in gelijkenis gemacht / als / van child hoort childish, &c. Desgelijch oock boozz ly ende like: als / ban man hoort manly: van Christian, hoort Christianlike, ende meer andere / hier te lange ock te bevrhaelen.

Wy hebben oock positive advetiben / die uyt de positivus

D 3

gefozz

gefozmeert werden dooz 't doozstellen van vn, in, ofte in, aen de positieve; als van equal, unequal; van patient, impatient; van temperate, intemperate, &c. Ende van 'st de be-
dubplinge heel contrarie ofte strijdigh tegens de bedubpinge van de eerste positieve. Van de selfde nature en significatie zijn adiectieven gesfozmeert up Substantieven / dooz by-voeginge des oorspronkelijc lefde; als van guilt hout guiltlesse; van blame, blamelesse, &c.

Ende dus vele sal genoegh zijn in dese gesegentheyde gesfozoken te werden van 't eerste deel der spzake / naamentlijch een nomen by een Substantivum ende adjectivum.

Cap. II.

Van het pronomen, ofte voor-naem.

Nest aen het nomen hebben wy inde deelen der spzake een pronomen, om dat het den nomen seer gelijck is; ende weerd in 't verouen ofte 't verhaten eeniger dingent gebzuycht/ende heeft in de Engelse tale dylederlyc soogen / naamentlijch personale, demonstrativum, ende relativum.

De personale zijn dze / die de dze personen in beyde geslachten denotceeren; als/

1 I. ich	} plural.	1 we. wy.
2 thou. ghy. v. l.		2 ye. ghy l.
3 he. hy.		3 they. sy.

Ende werden aldus in hare casen verandert / te weten.

1. Het pronomen I maecht in alle andere casen in numero singulari me, met het teekenen des casus, als te horen in 't nomen geseyt is; ende in casu nominativo plurali we, ende in de andere casen plurali us, met het teekenen des casus als horen. Besoudelijch dat wanneer in casu genitivo van possessie gesfozoken mozt; met myne ende our in plaetse van me, of us, gebzuycht; als in plaetse van the bookes of us, seggen wy / my bookes; ende in plaetse van the bookes of us, seggen wy / our bookes.

2. Thou maecht de andere casen van 't getal van een thee, en in nominativo plurali ye; ende in de andere you, met de teekenen als horen; ten zy dat wanneer in casu genitivo van possessie gesfozoken werch/als dan werden thine en your in plaetse van of thee, of you gebzuycht; als in plaetse

Plaetse van the horse of thee, gebzuycht wy thine horse; en in plaetse van the land of you, seggen wy / your land.

3. He is genis masculinum en calus nominativus van 't getal van een / het welck het femininum inde selfde casus s'he ende het neutrum i maecht; ende in alle andere casen van 't getal van een / het masculinum him, het femininum her, en het neutrum it. Ende in nominativo plurali, alsthor they in omni genere, en in de andere casen them; de welcke dooz de borige teekenen onderscheyden werden; als boven geseyt is.

4. Van dese drie personale zijn gelycke dzy possessieven gekomen; de significatie en declinatie waer van / aldus in 't hogte aengemecht mogen werden / te weten:

	1 my, myne. mijn
	2 thy, thine. dijn / uw
sing:	3 His her its zijn. hare.
	1 our, ours. onse.
	2 your, yours. uwe.
plur:	3 their theirs. haer-lieber.

5. Van gelycke nature zijn our ende your, waanneer die beyde Singulariter en pluraliter gebzuycht werden; gelycke in futsche saechen zijn; altoer meer als een persoon possessieven zijn / ende als de possessie of erf-deel van 't getal van een is.

6. My ende myne houden haer sozn alsthor alseens so wel in 't getal van een als van meer / ende bewijzen haer besceft alseentelijc dooz 't teekenen der casus; up geseyt dat waanneer het Substantivum (dat volgt met een Consonant begint/dan seggen wy my, als my father, my wife, en waanneer 't met een vocael ofte met een aspirerende Consonant begint/als dan segg wy myne, als myne aunt, mijne hands.

7. Dan gelijken mag van thy en thine gesfozoken werden. Doch waanneer men een bzage beantwoozden sal / als whose book is this? dan seggen wy / it is myne, not thine. Maer soo het dooz her, our, ofte your beantwoozt wort; dan seggen wy / hers, ours, yours; als / it is hers or ours, not yours or theirs. Anderzints houden our ende your alsthor de

zelfde fogme in alle casen in beyde getallen / ende twert dooz het reellen van de casus onderscheyden.

8. Dese personelen en possessiven zijn somtijts oock met selfgecomponceert / houdende de selve fogme in casen niet de personelen ofte possessiven waer ban 3^e gecomponceert zyn / dooz by-voeglinge van 't woort selfe ofte my selfe in 't getal van een / en selves in 't getal van meere; als :

ich selfer my self.		Our selves.
1 sing. I my self.	plur.	we our selves.
myne owne self.		our owne selves.
ghy lieber thy self.		your selves.
seiner thou thy self.	plur.	you your selves.
3 sing. thine own self.		your own selves.
	him self	
	her self	plur. them selves.
	it self	
	he him self	plur. they them selves.
3 sing.	she her self	
	his own self	
	her own self	plur. their own selves.
	its own self.	

De pronomina demonstrativa zijn drie / en inwendig so geconstrueert omt dat 3^e op eenige bingten wijzen; als :

this	dese/dit.	these	dese.
that	dat/die.	those	die.
the same	deselwe.	the same.	deselwe.

Maer van de selve oock met selfgecomponceert magh inwendig; als : the self same.

De andere twee met same ofte self same, als : this same, this self same : that same, that self same things: the same, these self same, those same, those self same things or persons.

De pronomina relativa zijn oock drie: also geconstrueert omt dat 3^e een verwers refereren daer te boren van gesproken is / ende 3^e zijn :

1 who, whom, what.	wie / wat.
2 which, the which.	welcke / de welcke.
3 that.	die ofte dat.

who

who is de nominativus casus in 't getal van een / ende refereert alleenlijck op personen (mannen en geesten) en maect in alle andere casen whom, geſtingueert zijnde dooz het rephen der casus, als te boren demesen is; which ende that zijn indifferentelijck een vers gereferree; als the man which spake to me. Ofte/the man that spake to me.

That beduyt somtijds soo vele als that which, als I gave you that you asked, woort that which you asked. Ende alsoo lueret what oock menighmael gebuycht/als I brought what you hade me: woort that which you hade me.

Oock staet hier aen te merken dat wannere het woort that geteert magh worden in which, dan isser een relatiuum; andersints is het een Conjunctie, als; I have read the book that (which) you lent me: Ich hebbe 't boeck gelesen dat ghy my geteert hebt. I wish that I might goe hence: Ich wensche dat ich van hier mochte gaen.

Dier is oock aen te merken dat where, here ende there, met een seckerre propoſitie daer toe geaenmeert; sijn als about, at, by in, of, unto, with, &c. wett somtijds woort which, this, en that geteert; als wherein, woort in which; hereby, woort by this; therewith woort with that.

Who, which, en what, zijn oock interrogatiiven: also who brought this cheefe? wie heeft dese haeſe gebuycht? which is the way to Leyden? wetch is de wegh na Leyden? what doe you say to me? wat seght ghy aen my?

Ende soo veel 3^e genooch van de pronomina (afte woortnamen) in dit stuck.

Cap. III.

Van 't verbum. (ofte naem-woord.)

I Et volgende-deel der spazie is een verbum, 't welck een woort is; dat niet modus en tempus (s. e. maniere en tijt) geconjugueert word; en betreckett actie ofte passie: als; I goe; I love; I am loved; it raket; it is written.

Ende 3^e zijn ofte personel / als I teach; it is imperfect / als it behoveh. Van beyde wirtke soogten den leerling verscheyde exempel in den dictionario, daer te boren van gesproken is / inden sal.

Verben (ofte woortben) van actie zijn ofte Suppletieve ofte absolute.

25

Supple-

Suppletijve moozden zijn teekenen en supplementen
waer dooz eerige actie op gemaect en in allen mooden en
tijden onderscheyden waert: en kan op de volgende manie-
re uytgedrucht ofte gefozmeert worden.

Indicativus modus,
tegenwoozdige tijdt.

I doe	ich doe.	we doe	wy doen.
fi: thou doest	ghy doet.	pl: ye doe	ghy l. doet.
he doth.	hy doet.	they doe.	fy doen.

Imperfecte tijdt.

I did	ich bede.	we	wy beeden.
fi: thou didst	ghy bedet.	pl: ye did	ghy l. bedet.
he did	hy bede.	they	fy beeden.

Perfecte tijdt.

I have	ich hebbe.	we	wy hebben.
fi: thou hast	ghy hebt.	pl: ye have	ghy l. hebben.
he hath.	hy heeft.	they	fy hebben.

Pluperfect.

I had	ich hadde.	we	wy hadden.
fi: thou hadst	ghy hadde.	pl: ye had.	ghy l. hadden.
he had.	hy hadde.	they	fy hadden.

Futuro.

I will or shall	ich sal	we	wy zullen.
fi: thou wilt or shalt	ghy salt.	pl: ye shall or	ghy l. zullen.
he will or shall.	hy sal.	they will.	fy zullen.

In den imperativo modo.

let me	laet my.	let us	laet ons.
fi: doe thou	doet ghy.	pl: doe ye	doet ghy l.
let him.	laet hem.	let them.	laet haer.

In het potentiali modo.
Tegenwoozdige tijdt.

I may or can	ich magh of kan.		
thou mayst or canst	ghy mooght ofte kunt.		
he may or can	hy magh ofse kan.		
we	wy mogen/ of kunnen.		
ye may or can	ghy l. mooght ofte kunt.		
they	fy mogen of kunnen.		

In

Imperfecte tijdt.

- I might, could, would, should.
Ich mooght/ konst/ woude/ soude.
- Thou might'st, could'st, would'st, should'st.
Ghy mooght/ konst/ woude/ soude.
- he
hy mooght/ konst/ woude/ soude.
- we might, could, wy mochten/ konnen/ wouden/ souden.
- ye would, should, ghy l. mooght/ konst/ woude/ soude.
- they
fy mooghten/ konnen/ wouden/ souden.

De perfecte voeght have aen de imperfecte: als:

I might have, &c. Ich mooghte hebben/ &c.

De pluperfecte voeght had, als:

I might have had, &c. Ich mooghte gehad hebben/ &c.

De future voeght hereafter (i. e. hier na) aen de tegen-
woozdige: als: I may hereafter, hier na soude ich mogen.

In den infinitivo modo.

In de perfecte en pluperfecte.

to have or had, hebben of gehad:

Soo dat dooz de kennisse van de voozgaende Supple-
tijden/ ghy weten kunt hoe ghy eenigh verbum van actie
fuzmeren sult / na dese volgende maniere / 't zy met ofte
zonder her teekenen.

In den indicativo modo en de tegenwoozdige tijdt.

I love, or i doe love,	ich beminne.
thou lovest, or doest love,	ghy bemindt.
he loveth, or doth love,	hy bemindt.
we love,	wy beminnen.
ye love, or doe love,	ghy l. bemindt.
they love.	fy beminnen.

Imperfecte tijdt

I loved, or did love.	ich beminde.
thou lovedst, or didst love.	ghy beminder.
he loved, or did love,	hy beminde.
we	wy beminden.
ye loved, or did love,	ghy l. beminder.
they,	fy beminden.

26

Perfecte

Perfekte tijdt.

I have loved.
thou hast loved.
he hath loved.
we
ye have loved.
they

ich heb bemint.
ghy hebt bemint.
hy heeft bemintd.
wy hebben bemint.
ghy lieben hebt bemintd.
sy hebben bemintd.

Pluperfekte tijdt.

I had loved.
thou hadst loved.
he had loved.
we
ye had loved.
they

ich hadde bemint.
ghy haddet bemintd.
hy hadde bemintd.
wy hadden bemintd.
ghy lieben hadt bemintd.
sy hadden bemintd.

Futuro.

I shall or will,
Thou shalt or wilt love.
he shall or will
we
ye shall or will
they love.

ich sal of wilt beminnen.
ghy sult of wilt beminnen.
hy sal of wilt beminnen.
wy sullen of willen
op i. sult of wilt beminnen.
sy sullen of willen.

In den Imperativo modo.

1	Let me love.	laet my beminne.
2	Love thou, or doe thou love.	bemint ghy.
3	Love he, or let him love.	dat hy beminne.
1	Love we, or let us love.	laet ons beminnen.
2	Love ye, or doe ye love.	bemint ghy lieben.
3	Love they, or let them love.	dat sy beminnen.

In den Subjunctivo modo.

Deze tegenwoordige tijt is even alseens gesoomeert als de tegenwoordige tijt van de indicativus modus, mer een connectie als when, &c. ofte by alden her de kracht van wenschinge heeft. so isst niet would God ofte God graunt: ende wanneer her de kracht heeft van de potentialis, dan merden dese teekenen may ofte can daer by gebooght als te voren in de Suppletieven.

De

De rest der tijden (of tensen) zijn na de selve regel gesoomeert / met de Suppletieve teekenen als voren. Welcke ick om hooghwijs wille na late in 't bygedre te verhalten / denckende dat de gene die maer een woepnigh kennisse in grammatica hebben / het selve lichtelijck sullen begrjpen dooz 't gene ick alreede voozgestelt hebbe. Ende vooz de gene die daer geen kennis in hebben / soude maer confusie veroosaken om de bescheydenheit van soemen te multipliceren.

In den Infinitivo modo.

Tegenwoordigh ende imperfekte tijdt.
to love. te beminnen.

Perfekte ende pluperfekte

to have bemintd te hebben.
or had loved bemintd hadde.

Mercht/dat in dien ing aen 't absolute verbum van arte gebooght wert / soo maecht het in onse tale een participium van tegenwoordige tijt; als: love, loving; teach, teaching: d'melche als een participium gebuypt magh werden; als: he came running, ofte als een adjectivum genomen van een verbum; om dat het dichtstals de plaetse van een adjectivum bekeert; als: a loving man; a teaching master. Ten 3y dat het participium een ander adjectivum volghet / ende dan magh her de plaetse van een Substantivum bekeeren; als: my loving of thee; thine hating of mee.

In 't verbum activum moeren wy seken hoe men de passyve stemme van een absoluty verbum soemen sal. Dat gedaen moet dooz de Suppletieven om ofte be, toes boegende her verbum gelijck her in de perfecte tijt gesoomeert is ('t welck is loved, taught, slain) naer dese volgende maniere.

In den Indicativo modo.

Tegenwoordige tijdt.

1	I am	ich merde.
2	thou art	ghy merdt bemintd.
3	he is	hy woerd.
1	we are, or be	wy merden bemintd.
2	ye are, or be	ghy lieben woert bemintd.
3	they are	sy merden bemintd.

W 7

Imper:

Imperfecte tijde.

1	I was		iek	toerde	
2	thou wast	loved,	ghy	toerde	bemindt.
3	he was.		hy	toerde.	
1	we were		wy	toerden	
2	ye were	loved.	ghy	toeden toerde	bemindr.
3	they were		sy	toerden	

De perfecte is gefozint dooz have bin, haft bin, hath bin; als te voren.

De plusperfecte boeght bin aen had, hadst, als te voren.

Futuro.

I shall, or will, be		iek	sal of wil	bemint	werden.
thou shalt, or wilt, be	loved.	gy	sal of wil	bemint	werde.
he shall, or will, be		hy	sal of wil	bemint	werden.
we shall, or will, be		wy	salten of willen	bemint	werden.
ye shall, or will, be	loved,	ghy	salten of willen	bemint	werden.
they shall, or will, be		sy	salten of willen	bemint	werden.

In den imperativo modo.

1	let me be		laet	my	bemint	werden.	
2	be thou	loved.	laet	ghy	bemint	werde.	
3	let him be		laet	hy	bemint	werde.	
1	let us be, or be we,		laet	ons	bemint	werden.	
2	be ye	loved,	laet	ghy	toeden	bemint	toert.
3	let them be, or be they.		laet	sy	bemint	werden.	

In den subjunctivo modo.
tegenwoordige tijde.

I am loved,		iek	bemint	werde.	
thou art loved,		ghy	bemint	werde.	
he is loved,		hy	bemint	werde.	
we are loved,		wy	bemint	werden.	
ye are loved,		ghy	toeden	bemint	weert.
they be loved.		sy	bemint	werden.	

Zimper

Imperfecte.

1	I was loved, or	iek	bemint	toerde / of	ich soude	bemint	werden.
2	thou wast loved, or thou	ghy	bemint	toerde / of	soudet	toerden	bemint.
3	he was loved, or he	hy	bemint	toerde / of	sy soude	bemint	werden.
1	we were loved, or	wy	bemint	toerden / of	souden	toerden	bemint.
2	ye were loved, or	ghy	toeden	toerde / of	soude	toerden	bemint.
3	they were loved, or	sy	bemint	toerden / of	sy	toeden	toerden
	should beloved.						

De perfecte ende plusperfecte tijden zijn dooz toedoeninge van have bin, ofte should have bin, had bin, ofte should had bin, gefozint; als dooz de boogaende exempel en gezeert han werden.

Dezelftich is de futurum dooz toedoeninge van shaal ofte wil be hereafter, &c.

In den infinitivo modo.

tegenwoordige en imperfecte.

to be loved, bemint te werden.

Perfecte en plusperfecte.

to have, or had hebben / of hadde bin loved, bemint worden.

Participium praet:

loved, or being loved, bemint zijnde.

Ende dus hele sal genoegh van de verba personalia gesproken te hebben.

Daer zijn oock eenige verba die impersonaliter gebuysht werden / te weten: wanneer daer geen veranderinge der personen is / als I, thou, he, &c. Maer werden in de stemme der verden perfoons singularis / allentijch gebuysht, het teken is daer dooz hebbende: als it raineth, het regent it thunders het donbert. it snoweth, het sneent. it becometh. 't behoest. it bloweth. het waert. it is certaine, 't is zeker.

En 't selve is dooz alle moeden en tijden niet het supplement van het reeken daer van gebuysht, als voren.

Ende dus drie van verben ende participien / soo zeere als in dese sake noodigh is.

Cap.

Van de deelen der sprake die indeclinabel
ofte onveranderlijck zijn.

De deelen der sprake daer wy noch van te spreken sijn sijn de gene die ongedineert zijn te weten: die hare sojnie dooz getal ofte casus niet en veranderen: waer van daer vier sijn. Adverbium, Coniunctio, propositio, interiectio. Van de welcke het genoegsal zijn hare sojnie ende beduydinge dooz te stellen / misghaderen sulcke obserbarien als in dese saechen noodigh sijn om haer gebzupit te verhoonen.

Adverbien sijn Sommitge
van plaetse / als :

here, hier.	Dan o:der / als :
there, daer.	after that, daer na.
where, waer.	before that, te voren.
any where, ergens.	Dan vagen / als :
elk where, elders / op een ander plaetse.	howe? hoe?
every where, over al.	wherfore? waerom?
within, binnen.	how lo? hoe so?
without, buyten / &c.	Dan affirmeringe / als :
Dan tijdt / als :	truly, seker.
ever, immermeer / opt.	yea, alsoo / ja.
never, nimmermeer / noyt.	Dan onkennen / als :
to day, van dage / heden.	no, not, neen / niet.
yesterday, gisteren.	ino wite, geen sijn.
now, nu / &c.	Dan verhoonen / als :
	behold, siet daer.

Sommitge sijn van nom:
ber / als :

once, eens.	learnedly, geteerdelijck.
twice, tweemaal.	well, te gegen / wel.
thrice, driemaal / &c.	Ende alle de gene die van nomina adjectiva dooz
maecht sijn: als / learned, learnedly: valiant, valiantly: happy, happily: ende vele andere soojten.	Coor-boeginge van ly ges

Noteer ooch / dat sommitge adverbien dooz terminatie
ofte teeken vergelichen mogen werden: als / oft, ofter,
oftener, more, oft, oftest, moqt oft, seldome, seldomer,
more

more seldome, seldomeft. Maer adverbien inly, werden
altijd vergelichen dooz teeken: als / wifely, more
wifely: most wifely, &c.

Coniunctien woegen woorden en sententien ofte reden
by een: en sijn als dese die volgen.

and,	ende	either, or, of / ofte.
also,	ooch	although, al-hoe-wel.
nor, neither,	noch/ooch niet.	But, maer / doch.
not only,	niet alleen.	Moreover, wijderof.
but also,	maer ooch.	Further, woogres / &c.

Propositien sijn woorden die in 't gebzupich dooz andere
geset sijn / inly / of in appositie / als / into Amsterdam, ofte
in Compofitie / als / intollerable. Ende sijn als de na
volgende.

to, unto.	na toe / tot.	within.	binnen.
at, by.	by.	beneath.	onder.
before.	woog / eer van.	besides.	diehje by.
about.	omrent.	through.	deur.
against.	regen.	near.	na by.
withour.	buyten.	for.	om.
between.	tusschen.	after.	achter / &c.

Mercht hier / dat d' Engelse somtijds in plaetse van de
prepositie te den aytjckel a gebzupen: als / I goe a field:
woogmenstijck woog verbaalen: als / I goe a fishing. I goe
a hunting, &c.

Interiectie is een woordt dat een haestige passie ofte
klachte der sinnen uytbreelt: en is sodanigh als volghet.

oh, alas.	oij azmen / och lach.
woe.	wae.
I pray thee.	ey liebe. Ich bidde u.
fy.	foey / &c.

Maer sijn ooch andere regulen en obserbarien / die sijn
tot beter perfectie en volkomenheyt van die Werck /
hadde konnen woogstellen / wegens accenten / puncten /
en andere dinghen / die hier niet eens aen-gheroert
werden / om haer in onse tale meessen-deel met andere
tale over een hofen / en dat in sijn woogmen altemest
is (als sijn te voren berhaert hebbe) de bzeembelingen hier
sulcke regulen dooz te stellen / maer dooz neffens de hul-
te die sy in hare eyghen tale hebben / sy tot de verhe
kennisse

kenntisse en 't spzeken onser Engelse tale mogen geraken.
't Welcke ick tot hier toe gedaen hebbe / mer soo veel sozge
en uwerdichelichhejdt als mijnen tijt ende andere impo-
zante affaiken wilde toelaten.

Ende soo veel booz 't eerste ofte Etymologicael deel des
Engelschen School-meesters.

Het tweede Deel.

Cap. I.

Van Syntaxis.

Wbbende tot hier toe van de pronuntiatie der letteren/
vocalen / Syllaben / en woorden ; misgaeder is de ges-
creikten der spzake / soo vele als den Engelsche Etymologie
aengaet / gespoken: nu souden wy tot de regelen van Signi-
tarius kouten / 't welcke is de behoofelijcke en rechte con-
tertie ende vast-bindinge van de deelen der spzake aen en
ouder hantseiven / na de rechte hogne ende ovdje.

Maer vernims ick ontfingh den leerlingh in sijn
gemoede mer onnodige regelen te bezwaren / ofte hem op
te groote kosten in 't hoep van dit boeckshien te jagen;
welde ick wel / dar het in een woordt aengemerckt worde
worden / dat de gene die de Duytsche ofte Latijnsche tale /
en de regelen van Etymologie geleert heeft; en de woorden
die hy in Engelsch spzeken moet / kent (waerinne hem den
Dictionarium vele helpen han) sal dooz sijn eigen nature-
lijcke spzake / ofte de constructie van eenige andere tale /
oock weten hoe hy sijne woorden in de Engelse tale 't sa-
men voegen moet. Doch hy moet wel te ontsien / dat hy
sijne woorden niet na de Duytsche ofte Latijnsche ma-
niere stelt / in welcke talen menighmael eerst in 't spze-
ken en schijben geset wozt; dat in de constructie ofte ver-
hiaringe lest komt. Waer tegen wy in onse Engelse
tale onse spzake gemeentlijken meest na de ovdje dan de
constructie ovdieren / niet anders als of school-jongens
een woort na den andere verbatim moeste behalacen / als:

- I He hath well administr'd hid office,
d. i. hy heeft wel bedient sijn ampt.
hy heeft sijn ampt wel bedient.

2 There

- 2 There is need of diligence.
d. i. Daer is nood van naerflighejdt.
daer is naerflighejdt van noode.
- 3 He is worthy to beloved.
d. i. Wy is waerdigh te woorden bemint.
Wy is waerdigh bemint te woorden.
- 4 If myne honour remaine whole and undamaged,
I regard not the damage of myne estate.
d. i. In dien mijn eer blijft geheel ende onbeschadicht;
ick en passe niet op de schade van mijn goet.
Als mijn eer geheel ende onbeschadicht blijft; en
passe ick op 't berck van mijn goet niet.

Behoudende dat in het schjben ofte spzeken van rela-
tiven / sulck als / whom, which, what, whose, &c. gebuyt-
ken wy de selve ovdre in Syntaxis, als de Duytsche en La-
tijnsche doen; als in dese volgende sententien ofte redenen
gesien han toerden.

- 1 Without delay I will doe (what) thou hast commandad-
dat is:

Wat ghy beholen hebt sal ick sonder betoeben (ofte uyt-
stel) volbrengen.

2 Blessed is he (whose) transgression is forgiven and
(whose) sin is covered. Blessed is the man unto (whom)
the Lord imputeth not iniquity, and in (whose) spirit
there is no guile.

dat is:

Wel-getucksaligh is hy wiens overtrebings bergeben
is / ende wiens sonde bedekt is. Wel-getucksaligh is de
mensche / dien de Heere d'ongerechtighejt niet toe en recc-
hent; ende in wiens geest geen bedrogen is.

Behalven oock dat wy in 't sozmieren van bichten ende
sijnen der byghedre der Doeten gebuyken / die soo veel
op de ovdje des Syntaxis niet en letten / als op de riare en
loope harer gebichten; en daerom stellen zy de woorden
booz ofte achter / na dat het best in de versen te passe
komt.

Cap.

Cap. II.

Maer om te besluyten en alle de boozgaende regelen dooz oeffeninge dienfligh te maken / en den leerlingh tot niecker perfectie in dese sake te brengen / soo sal 't hem ongewoosst pofijtelijck zijn / dat hy sich in 't lesen ende van buyten leeren der redenen / piazsen / spzecken / woorden / en andere volgende discouren oeffent. Want daer wiede sal hy sich behelpen niet alleen in 't verhaen en hemselfe der namen van dingen / ende homfen; maer sal de tale oock heel suyverde en elegant spzeeken. Ende vermits dat de vrees des Heeren d'eerste ende boozgaemfse oozfack is daer wy ons moeten in oeffenen: soo sal ick den leerlingh eenige stucken van Goddelijcke leeringe ten eersten boozstellen / maer inne het seer van noode is dat een pegelijck sich exercert: daer na sal ick de sin niet verseydene vermaechelijcke redenen en spzeuken herbersehen; ende eynelijck den leser eenige nuttelijcker samen-spzeekingen / blyben / en andere gemeyne en noodwendige stucken boozhouden.

Certaine common **Eenige gemeyne**
scripture-places, and
Christian speeches, ve-
ry usefull for the practise
of the former rules. **Schriftuer - plaecten,**
en Christelijcke rede-
nen, seer dienfligh tot
't gebruyck der voor-
gaende regelen.

The some of the law **De somma des Wets**
of God, taken out of
Math. 22. vf. 37, 38,
39, 40. **Godts, genomen uyt**
Math. cap. 22. vers. 37,
38, 39, 40.

THou shalt love the Lord thy God with all thyne heart, and with all thyne soule, and with all thynderstanding. This is the first and great commandement. **And**
Chy sult lief-hebben den Heere uwen God niet geheel uwe herte / ende niet geheel uwe Ziele / ende niet geheel uwe verstant. Dit is het eerste ende het groot Gebodt. **Ende**

And the second is like unto it, thou shalt love thy neighbour as thy selfe. On these two commandements hang all the law and the prophets. **Ende het tweede desen gelijck is / ghy sult uwen naesten lief hebben als u selfen. Men dese twee geboden hangt alle sijn wet ende propheeten.**

The ten Commandments. **De tien Geboden. Exod.**
Exod. 20. Dent. 5. **20 Deut. 5.**

God spake all these words and sayd: I am the Lord thy God, which have brought thee out of the land of Egypt, out of the house of bondage.

The first commandment,
Thou shalt have none other Gods before my face.

The second commandment,
Thou shalt make to thy self no graven image, nor any likenes, either of any thing in heaven above, nor of any thing that is in earth beneath, nor of any thing that is in the water onder the earth: Thou shalt not bow down to them, nor serve them: for I am the Lord thy God, strong and jealous, who visit the iniquity of the fathers upon the children, (even) to the third and fourth generation of them that hate me; and shew mercy to many thousands of them that love mee and keep my commandments.

The third commandment.
Thou shalt not take up the name of the Lord thy God in vain

God sprak alle dese woorden ende seide: Ick ben de Heere uwen God / die u uyt Egypten-landt / uyt den dienst-huysse gelyet hebbe.

Dat eerste gebodt.
Ghy en sult geen ander Goden booz mijn aengesicht hebben.

Dat tweede gebodt.
Ghy en sult u geen beelden / noch geen gelijcknisse maken / noch van 't gene dat boven in den Hemel is / noch van 't gene dat onder op de aerden is / noch van 't gene dat in 't water onder de aerden is: En buight u booz die niet / noch en dienste niet: maer ick ben de Heere uwe God / sterck ende yverigh die de misbaed der vaderen besorcke aen de kinderen / tot in dat derde ende vierde lid der gener die my haten; ende doe barmhertighert aen veel duysenden der gener die my lief-hebben / ende mijn geboden houden.

Dat derde gebodt.
Ghy en sult bene name des Heeren uwest Godes niet te vergeefs

vaine or lightly : For the Lord wil not hold him guiltlesse, nor leave him unpunished, that taketh his name in vaine.

The fourth commandment.

Remember the Sabbath-day, that thou keep it holy : Sixe daies shalt thou labour, and do all thy work: but the seventh day is the Sabbath of the Lord thy God, in it thou shalt doe no worke, nor thy son, nor thy daughter, nor thy servant, nor thy mayd, nor thy cattell, nor the stranger, which is within thy gates. For in sixe dayes the Lord made heaven and earth, and the sea, with all that is therein, and he rested the seventh day : wherefore the Lord blessed the Sabbath day, and hallowed it,

The fifth commandment.

Thou shalt honour thy father an mother, that thou mayst live long upon the earth, and that it may goe well with thee in the land, which the Lord thy God shall give thee.

The sixt commandment,

Thou shalt not kil.

The seventh commandment.

Thou shalt not commit adultery.

The eighth commandment.

Thou shalt not steale,

The

bergeefs ofte sietbeerdelijck gebuyken : want de Heere en sal hem niet onschuldigh houden/ noch ongeschick latē/ die sijnen naem misbryucht.

Dat vierde gebodt.

Zijt gedachtigh des Sabbath-daggs/ dat op dien heyliget : Ses dagen sult ghy arbeiden / ende alle u werck doen : marc de sevensden dag is den Sabbath des Heeren utweē Godes / dan sult ghy geen arbeyt doen/ noch u zone / noch u dochter / noch u knecht / noch u dienst-margt / noch u vee / noch de veeendesdingh / die in uwe stad-vooyten is. Want in ses dagen heeft de Heere Hemel / ende aerde gemaecht / ende de Zee mer alle dat daer in is / ende by rustede den sevensden dag : daerom segende de Heere den Sabbath-dagh/ ende heyligde den selven.

Dat vijfde gebodt.

Op sult u Vader ende moeder eeren / op dat ghy satige leeft op der aerden / ende dat het u wel ga in den Lande/ dat u de Heere utweē Gode gesen sal.

Wat sesse gebodt.

Ghy en sult niet dooden.

Wat sevensse gebodt.

Ghy en sult niet echt-brycken.

Wat achtesse gebodt.

Ghy en sult niet steelen.

Wat

The ninth commandment.

Thou shalt beare no false witness against thy neighbour.

The tenth commandment.

Thou shalt not covet thy neighbours house, thou shalt not covet thy neighbours wife, nor his servant, nor his mayd, nor his ox, nor his asse, nor any thing, which is thy neighbours.

The Lords prayer.

Our father, which art in heaven. Hallowed bee thy name. Thy kingdom come. Thy will be done on earth, as (it is) in heaven. Give us this day our daylie bread. And forgive us our debts, even as we forgive our debtors. And lead us not into temptation, but deliver us from evil. For thine is the kingdom, the power, and the glorie, for ever, Amen.

Wat negenste gebodt.

Ghy en sult geen valsche getuigenisse spreken tegen uwen naesten.

Wat tiende gebodt.

Ghy en sult niet begeeren utweē naesten huys / ghy en sult niet begeeren utweē naesten wyf / noch sijn knecht / noch sijn dienst-margt / noch sijn osse / noch sijn asse / noch oock eenigh dingh / dat utweē naesten heeft.

Het Gebed onses Heeren :

Onse Vader / die daer sijt in de Hemelen. Gheheyligh weerde uwe name. Uwe rijke come. Uwe wille geschiede / op der aerden / als in den Hemel. Gheft ons heben ons dagelijck broot. Ende vergeeft ons onse schulden / gelijk wy vergeben onse schuldenaren. Ende en leyde ons niet in versoekinghe ; maer verlost ons van den quaden. Want u is dat rijk / de heersch / en de weertichheit / in der ewighheyde / Amen.

The Commission given by

Christ to his Apostles

Matth. 28. 18. 19.

Go ye therefore, and teach all nations ; baptizing them in the name of the Father, and of the Son, and of the holy Ghost ; Teaching them to observe all things what-

Het bevel door Christum

aan sijn Apostelen gege-

ven, Matth. 28. 18. 19.

Mer dan nemens / en onderwijst alle de volckeren / de selve doopende in den name des Vaders / en des Soons / en des Heyligen Gheests : te zende haer onderhouden allest wat

whatsoever I have commanded you: and loe, I am with you always, (even) unto the end of the world.

The institution of the holy supper of our Lord, taken out of 1. Cor. 11. vs. 23. &c. and 1. Cor. 10. 16. 17.

FOr I have received of the Lord that which also I delivered unto you: that the Lord Jesus in the same night in which hee was betrayed, took bread: And when he had given thanks, he brake it, and said, Take, eat; this is my body, which is broken for you: this doo in remembrance of me. After the same manner also hee took the cup when hee had supped; and sayd, This cup is the new testament in my blood; this doo yee, as oft as yee drink it, in remembrance of me. For as often as ye eat this bread, and drink this cup, yee doe shewe the Lords death till hee come. Wherefore whatsoever shall eat this bread, and drink this cup of the Lord unworthily, shall be guilty of the body and blood of the Lord.

But

want ick u geboden hebbe; ende die siet / ick ben niet u-licden alle de dagen / tot de volpynlinge der wereld.

De Insettinge des Heyligen Avontmaels onses Heeren, genomen uyt 1. Cor. 11. 23. &c. en 1. Cor. 10. 16. 17.

Want ick hebbe van den Heere ontfangen / te gene ick oock u overgegeven hebbe; dat de Heere Jesus in den nacht in welen hee bezaden wiert / her vvoor nam: Ende als hy gedaenst hadde; brack hy / ende seide; / Nemet; etet; dat is mijn lichaem dat vvoor u geboden wort; doet dat tot mijner gedachtenisse. Desse tijcks nam hy oock den dzynkebeker na her eten des Avontmaels; ende seide; dese dzynkebeher is het Nieuwe Testamēt in mijnen bloede; doet dat; so dich wilts als ghy dien sult dzynen; / tot mijner gedachtenisse. Want soo dich wilts als ghy die vvoordstelt eten; ende dese dzynke- becher sult dzynen; / so behoombight ghy den doot des Heeren; / tot dat hy soum. So dan wie onweerdelich dit vvoor eet / ofte den dzynke- beker des Heeren dzynet; / die sal schuldigh sijn an het lichaem ende de bloede des Heeren.

Maer

But let a man examine himself, and so let him eat of that bread, and drink of that cup. For hee that eateth and drinketh unworthily, eateth and drinketh damnation to himself, not discerning the Lords body.

The cup of blessing which wee blesse, is it not a Communion of the blood of Christ? The bread which we break, is that not a Communion of the body of Christ? For (it is) one bread, (so) wee many are one body: seing we are all partakers of one bread.

Rules of Church-discipline, Matth. 18. 15. &c.

More-over if thy brother hath trespassed against thee, goe and tell him his fault between thee and him alone: if he heareth thee, thou hast gained thy brother. But if hee heareth thee not, then take with thee one or two more, that in the mouth of two or three witnesses every word may be established. And if he give them no hearing, then tell it to the church: and if hee give the church no hearing, then let him be unto thee as an heathen man, & a publican. Verely I say unto you, what-

what-

Maer laer de mensche de vvoorde hem selven / ende eete also van her vvoor; ende dzynke he van den dzynke-beecker. Want die onweerdelich eet ende dzynet / die eer ende dzynet hem self een oordel; niet onderschepende het lichaem den Heeren.

De dzynkebeher der danksegginge; dien tot segenen; / is die niet een gemeenschap des bloeds Christi? Het vvoorde dat wy breken; / is dat niet een gemeenschap des lichaems Christi? Want een brood (is het / soo) sijn wy vele een lichaem: dewijle wy alle eenes vvoords deelachtigh sijn.

Regelen van Kerckelijcke disciplyne. Matth. 18. 15. &c.

Voorders indien u vvoor- der regt u gesondigt heeft; gaet hemen ende becraft hem tusschen u ende hem alleen: indien hy u vvoort; / so hebt ghy uwen vvoorde gewonnen. Maer indien hy u niet en vvoort; / soo neemt noch een of twee niet u: op dat indien mont van twee ofte drey getuigen alle moozd befallt. Ende indien hy de selve geen gehoor en geeft; / soo seght het der Gemeente: ende indien hy oock der Gemeente geen gehoor en geeft; / soo zy hy u als de heyden ende de tollenaar. Vvoor maer segge ick u /

C

al

whatsoever ye shall bind on earth, shall be bound in heaven: and whatsoever ye shall loose on earth, shall be loosed in heaven. Againe I say unto you, that if two of you shall agree on earth, as touching any thing, that they shall ask; it shall be done for them of my father which is in heaven. For three two or three are gathered together in my name, there am I in the midst of them.

*The 12. articles of the
Catholique Christian
faith.*

I Believe in God the Father, the Almighty maker of heaven and earth. And in Iesus Christ his only begotten Son our Lord: which was conceived of the holy Ghost, born of the virgin Mary; who suffered under Pontius Pilate, was crucified, dead, and buried, descended into hell. The third day he arose againe from the dead, ascended into heaven, (and is) sitting at the right hand of God, the father Almighty, from whence he shall come, to judge the quick and the dead. I believe in the holy Ghost. I

believe

al wat ghy op der aerden binden sult; sal in den Hemel gebonden wesen: ende al wat ghy op der aerden ontbinden sult; sal in den Hemel ontbonden wesen. Wederom segge ick u; indien daer twee van u s' samen stemmen op der aerden; over eenige sache die gy souden mogen begeeren; dat die haer sal geschieden van mijnen Vader die in den Hemelen is. Want waer twee ofte drie by vergaderd zijn in mijnen name; daer ben ick in 't midden van haer.

De 12 Artijckelen des al-
gemeynen Christelijcke
Geloofs.

Ick geloobe in God den Vader / den Almachtigen Schepper des Welts ende der Aerden. Ende in Iesum Christum sinen eenigh-geborenen Sone onsen Heere: die ontfangen is van den Heyligen Geest / geboren uyt de slinger Maria; die geleiden heeft onder Pontius Pilato; is geluyf / geslozen / ende begraven / weder-gebract ter hellen. Den derden dage weder op gestaan van den dooden / op gebaren ten Hemel / sitende ter rechter hant Gods / des Almachtigen Vaders / van waar hy sonnen sal / om te oordeelen de lebendige en de dooden. Ick geloobe in den h. Geest. Ick

geloobe

believe an holy Catholique Christian church: the Communion of Saints: forgiveness of sins: resurrection of the flesh: and life everlasting.

geloobe een Heylige algemeene Christelijcke Kercke: gemeenschap der Heyligen: herberginge der sonden: opstandinge des vleesch / ende ewighlyc leven.

*The Confession of faith
composed in the
Council of Nice, in the 325.
year after the birth of
Christ.*

WE beleeve in one God, the father Almighty, maker of heaven and earth, and of all things visible and invisible: and in one Lord Iesus Christ, the only begotten son of God, begotten of the father before all worlds, God of God, light of light, very God of very God, begotten and not made (being) of one substance with the father, by whom all things were made; who for us men, and for our saluation, came downe from heaven, and was incorporate by the holy Ghost in the virgin Mary, and was made man, and was crucified also for us in under Pontius Pilate, who suffered and was buried, and the third day hee rose againe according to the scriptures, and ascended into heaven,

and

Belijdenisse des Geloofs; gestelt in het Concilium van Niceen, in den jare na Christi Geboorte 325.

Wij gelooben in eenen God; den Almachtigen Vader / Schepper des Welts ende der aerde; ende alser dingen / sentijck / ende onsentijck; ende in eenen Heere Iesum Christum / den eenigh-geborenen Sone Gods; geboren uyt den Vader; booz alle eeuwen; God uyt God; licht uyt licht / waerachtigh God uyt waerachtigh God; geboren ende niet gemaect; van 's selve wesen met de Vader / dooz welcke alle bingen gemaect sijn; die om ons menschen ende om onse saligheyt is nebergelcomen uyt den Hemel / ende vleesch geboren is uyt den Heyligen Geest in de slinger Maria; ende ten d'ensch is getwoeden / die booz ons ooch gecruppiger is onder Pontius Pilatus. Die geleiden heeft / en begraven is / en ten derden dage opgestaan is na Schrift; en opgebore is in den Hemel /

ende

and sitten on the right hand of the father. And that hee shall come againe with glory to judge (both) the quick and the dead, whose kingdom shall have none end. And we beleve in the holy Ghost, the Lord and giver of life, who proceedeth from the father and the son, who with the father and the son together is worshipped and glorified, who spake by the Prophets. And we beleve one holy Catholike and Apostolike church; we acknowledge one baptism for the remission of sins. And we look for the resurrection of the dead, and the life of the world to come.

The form of Creed, and Confession of Athanasius Bishop of Alexandria, written in the 333 year after Christs birth.

Whosoever will be saved, before all things it is necessary for him, that he hold the Catholike faith; which faith whosoever doth nor keep whole and undivided, without doubt he shall perish everlastingly.

And the Catholike faith is this: That we worship one God in Trinity, and Trinity in unity; without con-

ende sit ter rechter-hant des Vaders. Ende dat hy sal weder komen met heerlijkheyde om te oordeelen de levende en de doode; wiens Rycke geen eynde en sal hebben. Ende wy gelooven in den Heyligen Geest / den Weere ende geberde lewens / die van den Vader ende den Sone upghomen is / wie 't samen niet den Vader ende den Sone gediend ende geheerlicht is / die gesproken heeft dooz de Propheten. Ende wy gelooven eenē Heylige algemeyne ende Apostolische kerk. Wy besinghen eenen doop tot bereyginge der sonden. Ende wy verwachten de opstandinge der dooden / ende het leven der toekomende eeuw.

Geloofs-forme ende bekentenisse Athanasij, Bishop van Alexandrien, geschreyen in 't jaer na Christi geboorte 333.

So wie wil dat Satigh zijn / Sien is vooz alle ding nodigh dat hy het algemeyn geloove houde: het welcke geloove so wie niet geheel ende ongescheyt en bewaert / die sal sonder twyffel ewighlijck verdoeren.

Ende 't algemeyne geloove is dit: dat wy den eenighen God ende Wypper / ende de Wypper inde eenighen eere; sonder

confounding the persons, or dividing the essence and substance. For there is one person or the father, another of the Son, and another of the holy Ghost: but the father the son, and the holy Ghost have one godhead, glory equall, and Majestie coeternal. Such as the father is, such is also the son, and such is the holy Ghost. The father is uncreated, the son is uncreated, and the holy Ghost is uncreated. The father is incomprehensible, the son is incomprehensible, and the holy Ghost is incomprehensible.

The father is eternal, the son is eternally, and the holy Ghost eternal. And yet they are not three eternals, but one eternal: as also not three incomprehensibles, nor three uncreated; but one uncreated and one incomprehensible. So likewise the father is almighty, the son almighty: & yet they are not three almighties, but one almighty. So also the father is God, the son God, and the holy Ghost God: and yet they are not three Gods, but one God. So likewise the father is Lord, the son Lord, and the holy Ghost Lord: and yet there are not three Lords but one Lord. For li-

sonder de persoonen te berengen / ofte het weesen ende substantie te deynen. Want het is een ander persoon des Vaders / eē ander des soons / eē een ander des h. Geests: Maer de Vader / sone ende Heyligen Geest hebben eenē Godheyt / gelycke eere / ende gelycke eenighen eertighheyde. Hoedantigh de Vader is / soodanigh is oock de Sone / soodanigh is oock de h. Geest. De Vader is ongeschapen / de Sone is ongeschapen / eē de Heyligen Geest is ongeschapen. Onmetelich is de Vader / onmetelich is de Sone / eē onmetelich is de h. Geest.

De Vader is ewigh / de Sone is ewigh / eē de Heyligen Geest is ewigh. Nochtans en zijn 't niet drie ewighen / maer een ewigh: gelyck oock niet drie onmeteliche / noch drie ongeschapene. Maer een ongeschapen ende een onmetelich. Weselghich is de Vader almachtigh / de Sone almachtigh / eē de Heyligen Geest almachtigh: ende nochtans zijn 't niet drie almachtigen / maer een almachtigh. Alsoo oock is de Vader God / de Sone God / ende de Heyligen Geest God: ende nochtans zijn 't niet drie Godden / maer het is een God. Alsoo is de Vader Heere / de Sone Heere / ende de Heylige Geest Heere: ende nochtans zijn 't niet drie Heeren / maer

ke as we be compelled by the Christian verity, to call every person by himself God and Lord: to fore we forbidden by the Catholique faith, to acknowledge three Gods or (three) Lords. The father is made of none, neither created, nor begotten; the son is of the father alone, not made, nor created, but begotten: the holy Gost is of the father, and the son; neither made, nor created, nor begotten, but proceeding. So that there is one father, not three fathers, one son, not three sons; one holy Gost, not three holy Gosts. And in this Trinity there is neither first nor last, nor greatest nor least: but the whole three persons have equal eternity, and are in all things coequal. So that in all things as is aforesaid, the unity in Trinity, and Trinity in unity is to be worshipped. He therefore that will be saved, must thus think of the Trinity.

Furthermore it is necessary to exalting salvation, that he also believe rightly the incarnation of our Lord Iesus Christ. For the right faith is, that we believe & confesse, that our Lord Iesus Christ the Son

een Heere. Want gelijck wy door de Christen waerheyde bedinonghen moeden / eenen verlijcklijken persoon bysonder Godt ende Heere te noemen. Also is ons oock door het alseynighe geloobe verboden by Goden oft Heeren te belienmen. De Vader en ist van niemant gemaecht / noch geschapen / noch gengenereert / de Sone is van den Vader alleen / niet gemaecht / noch geschapen / maer gengenereert / de Heilige Geest is van de Vader ende den Sone / niet gemaecht / noch geschapen / noch gengenereert / maer uyt-gesonden. So is daer dan een Vader / niet byn Daders; een Sone / niet byn Sones; een Heilige Geest / niet byn D. Geeste. En in dese dzyghen en is niet eest / noch laest / niet trest noch minst / maer de gansehe dzy personen hebben gelijche ewighheyde / ende zyn beselven alleseyn gelijck. So dat atomme gelijck nu geseyt is / de eenheyte in de dzyghen / ende de dzyghen ende eenheyte zy te even. Daerom sou wie wil Saligh zyn / die moer aldus hande dzyvuldighen geboeft. **Woozty her is tot de eenwige Salighheyd noogh / dat hy oock de mensch-werkinge onses Heere Iesu Christi trouwelijck geloobe. Want her verhehe geloobe is / dat wy ge-tooten ende beissen / dat onse Heere Iesus Christus Godt**
Sone /

of God, is God and man. God of the substance of the father, begotten before all worlds; and man of the substance of his mother, born in the world: perfect God, and perfect man; having a reasonable soul, & humane flesh. Equal to the father as touching his godhead, inferior to the father touching his manhood: who although he be God and man, yet is he not two, but one Christ: One, not by conversion of the godhead into flesh, but by taking of the manhood into God; one altogether, not by confusion of substance, but by unity of person. For as the reasonable soul and flesh is one man: so God and man is one Christ. Who suffered for our salvation, descended into hel, rose againe the third day from the dead, he ascended into heaven, sitteth on the right hand of God the father almighty: from whence hee shall come to judge the quick and the dead.

At whose coming al men shall rise again with their bodies, and give account for their own works: and they that have don good, shall

Sone / by Godt ende mensche. Godt uyt de substantie des Daders / door alle tijden gengenereert: ende mensch uyt de substantie sijns Moeders. In den tijdt geboren: volkomen God ende volkomen mensche; hebbende een bestandige ziele / ende menschelijc bleefsch. Den Vader gelijck nae de Godheyte / minder dan de Vader na de menscheyde: de welcke hoe-wel hy Godt is ende mensche / soo is hy nochtans niet twee / maer een Christus: Een / niet door veranderinge der Godheyt in her bleefsch / maer door de aeneminge der menscheyde in God: een al / sament / niet door de vermenginge der substantie / maer door de eenheyde des personos. Want gelijck de bestandige ziele ende 't bleefsch een mensche sijn: also is Godt ende de silemsche een Christus. De welcke geliden heeft om onse Salighheyde wille / neder-gedaet is ter hellen: ten derden dage weder op-gestaan van den dooden; opgehoemint nre hemel / sit ter rechter-hande Gods des Daders Kinneligh: van daer hy comen sal om te oordeelen de lebendige ende de doode.

Tot des welckes komste alle menschen sullen weder op-slaect nre hare lichaemen / ende dan hare eygene wercken remschap geven: ende die goet gedaen hebben / sullen in hre
geoe
C 4
sewolt

goe into life everlasting; but they that have done evil, into everlasting fire.

This is the Catholike faith: which if a man beleeveth not faithfully and certainly, hee cannot be saved.

The 38. and 39. chapters of the book of Job: and a part of the 40. and 41. chapters.

THen the Lord answered Job out of the whirlwind, and said, who is he that darkeenth counsel by words without knowledge? Gird up now thy loynes like a man, and I will demand of thee, and teach thou me.

Where wast thou when I laid the foundations of the earth? declare if thou hast understanding, who hath laid the measures thereof, if thou knowest it? or who hath stretched the line upon it? where upon are the foundations thereof of fastened? or who laid the corner stone thereof? when the morning stars sang joyfully together, and all the children of God shouted for joy.

Or who shut up the sea with doors, when it brake forth as if it had issued out of the womb? when I made the cloud the garment thereof, and thick darknes

eenwofge leven gebort/maer die quaer gedaene hebben/ in het eeuwighe byper.

Wilt is het algemejn geboode: het welck suo wie niet trouwelijck ende vast en geboort/ die en sal niet moghen saligh zijn.

De 38. en 39. capitelen des boecks Jobs: oock een gedeelte des 40. en 41. capitells.

DHer nae antwoorde de Heere Job uut den onwedder/en gebede: wie is hy die den raede berdupstert met woorden sonder wijschap? Woerde nu als ten man uwe lemenen; so sal ich u vraggen/ ende ondericht wy.

Waar waert ghy doe seck de aerde grondede? geest het te hennen/indien ghy loock van beflande zjir. Wie heeft hare maten geset in dien ghy weet het? ofte wie heeft onverbaeren richt-snoer gevoolien? waer op sijn hare gront-besten neder-gefontien? ofte wie heeft haren hoek-steen geleghet? Doe de moegen-sterven 1' samen vrolich soungen/ ende alle de kinderen Gods upegeden.

Ofte wie heeft de Zee niet beuuen toegestoten/ doese uutvazcht/ als ofste uut de baeremoeder voort quam? Doe ic de moethe tot hare lideninge selde; ende de doncherheyt tot

a swadling-band for it: when I brake up for it my decreed place, and set bars and doores, and said, hit herto shalt thou come, but no further: and here shall hee set himself against the pride of thy waves.

Hast thou commanded the morning since thy dayes? hast thou caused the day-spring to know its place, that it might take hold of the ends of the earth, that the wicked might be shaken out of it? that it should be turned as clay to the seale, and they stand as a garment. And that from the wicked their light is with-holden, and the high arm shall be broken. Hast thou entered in to the springs of the sea, and hast thou walked in the search of the depth? Have the gates of death been opened unto thee? and hast thou seen, the doores of the shadow of death?

Hast thou perceived the breadth of the earth? declare if thou knowest it all. Where is the way where the light dwelleth? and (as for) darkness, where is the place thereof? that thou shouldst bring it to the bound thereof, and that thou shouldst know the paths to the house thereof? Thou knowest it, for thou wast then borne; and thy dayes are many in number.

Haft

tot hare windel-doeck: doe seck woer haer mijn beslupte plaetse doozvazcht / ende fettede grendelen/ende beuuen/ende sebede; Tot hier toe sult ghy konten/en niet voortde: ende hier sal hy sich stellen tegen den hoogmoed utwar goltven.

Weyt ghy van uwe dagen den moegen-stont geboden? heyt ghy den dagheraet sijnne plaetse gemesen? op dat hy de eynden der aerde hatten soude; dat de godtloose uut haer uut-geschuddet souden woerde: dat sy verandert soude woerden; gelijck segel-sijm; ende sy gesel woerden / als een klesdr. Ende dat hande godtloose haer licht gweerde woerde; ende den hoogen azijn woerde gebrochten. Zijt ghy gekomen tot aen de oorspron-gen der Zee: ende heyt ghy in her onb: ofte des afgronts gematheit? Zijn u be poozien deed boots ontdecket? Ende heyt ghy gesien de poozien van de schaduw des boots?

Zijt ghy met u verstant gekommen tot aen de bgedeten der aerde: geest het te hennen/indien ghy dit allest weet. Waaer is de luegh vaer her licht woont? ende de dupsternisse waer is hare plaetse? dat ghy dat venggen soubt root sijnne pale; ende dat ghy mercken soude de paden sijnst Wuyd? Of hy waer'er / want ghy waert doe geboren: ende uwe dagen sijn vele in getale.

4

Zijt

Haft thou entered into the treasures of the snow? and hast thou seen the treasures of the hail, which I have reserved against the time of trouble, against the day of battle and war?

Where is the way where the light is parted, & the east wind scattereth it self upon the earth? who hath divided a water-course for the overflowing of waters; and a way for the lightening of thunder? To cause it to raine on the earth, where no man is; on the wilderness, wherein there is no man; to latusie the desolate and wast grounds, and to cause the bud of the tender herb to spring forth. Hast the raine a father? Or who bringeth forth the drops of the dew?

Out of whose womb cometh the ice? and a who gendereth the hoary frost of heaven? The waters are hid as with a stone, and the face of the deep is frozen.

Canst thou bind the sweet influences of Pleiades, or loose the bands of Orion? Canst thou bring forth Mazzaroth in his season, or canst thou guide Arctures with his fow? Knowest thou the ordinances of heaven; or canst thou set the dominion thereof on the earth? Canst thou lift up thy voice to the

clouds,

zijt ghy gekomen tot de schar-haieren der sneeuw? ende hebt ghy de schar-haieren des wagens gesien / dien icl ophoude tot den tijt der bequaetheit / tot den daet des strijts / ende der oorloghe?

Waer is de wegh daer het licht verdeelt woort? ende de oosten-wind sich verfloep op der aerde? wie deelt woort den stozt-regen eenen water-loop uyt? ende eenen wegh woort het weertlicht der donderen? Om te regenen op het land / daer niemant en is op de woestijne / daer in geē mensche en is. Om het woestie ende het verwoeste te verfrachten; ende om het uytstrijt der grootscheutens te doen waeren. Weet de regen eenen vader? Ofst wie daert de buppelen des dauws?

Uyt wensd' buch komt het rijt woort? ende wie daert den rijn des hemels? Als niet eenen steen verbergen haer de waeren; ende her vlacke des af-gronts woort ombar.

Koudt ghy de iestlicheden van het seuen-geslechte binden; ofst de sterigen Orions los maecten? koudt ghy de Mazzaroth woort-bzengen in haer tijt; ende den wagen in wt-sijne soonen leyden; weet ghy de ordinantien des Wemels; ofst kent ghy de heerschappie des seiven op de aerde bestellen; koudt ghy wie stemme tot de wolcken op

heffens;

clouds, that abundance of waters may cover thee? canst thou send forth lightnings, that they may goe ad fay unto thee, behold, here, we are?

Who hath put wildome in the inwards parts? or who hath given understanding to the mynd? who can number the clouds in wildome? or who can stay the bottles of heaven? when the dust groweth into hardnes, and the clouds cleave fast together.

Wilt thou hunt the prey for the old Lyon: or fill the appetite of the young Lyons? when they couch in their dens, and abide in the covert to lye in wait? who provideth for the raven his food, when his young ones cry unto God, when they wander for lack of meat?

Knowest thou the time when the wild goats of the rock bring forth? Hast thou merced when the hindes doe calve? Canst thou number the moneths which they fulfill? & knowest thou the time when they bring forth? when they bow themselves, they with splitting bring forth their young ones, they cast out theirorrowes. Their young ones are in good liking, they grow up with come: they goe forth, and returne not unto them.

Who hath sent out the wilde ass free: and who hath looked

heffen; op dat een overvloer van water u bedecke? koudt ghy de blizemen uyt laten / datse henen daeren / ende tot u seggen / siet hier zijn top?

Wie heest de wijshheit in 't binnenste gester: ofst wie heest den sin her verstant ygeven? wie han de wolcken hier tofschep tellen? ende wie han de flesschen des Wemels nederleggen? Als het stof doorgoozen is tot halslighe / ende de kluppen s'amen kleben?

Sult ghy woort den ouden Leeuw roof jagen? of de greeghheit der jonge Leeuwen verbulen? Als sy nederbutten in haer holen ende in den huyt streken toeoringe. Wie bereyde de vabe haeren kost / alst haer jongen tot Godt scheuwen / als sy dwalen / om dat te gheen eten en is?

Weet ghy den tijt van het baren der stien-eyten? hebt ghy waer-genomen den azel heere der hinden? Sult ghy be maenden tellen die sy verbulen? ende weet ghy den tijt van haer baren? Als sy haer krommen / haer jongen maer hersplijngie woort-bzengen / haer smerten uyt-werpen? haer jongen woeden toestek / woeden groot doot? koudt ghy 31 gaen uyt / ende en heeten niet weder tot de setse.

Wie heest den Wouwt-azel bzz henen gesonden? ende wie
 6 heest

loofed the bands of the wilde ass: whose house I have made the wilderness, & the barren land his dwellings. He scorneth the multitude of the city, neither regardeth hee the crying of the driver. The raunge of the mountaines is his pasture, and hee searcheth after every green thing.

Will the unicorne bee willing to serve thee, will hee abide by thy crib? Canst thou binde the unicorne with his hand in the furrow: will hee harrow the valleys for thee? wilt thou trust him because his strength is great? and wilt thou leave thy labour to him? wilt thou believe him that he will bring home thy feed, and gather (it) into thy barn?

Gavest thou the goodly wings unto the peacocks, or the feathers unto the Stork, and unto the ostrich? That she leaveth her egg in the earth, and warmeth them in the dust, and forgetteth that the foot may crush them, and that the beasts of the field may break them. She hardeneth her self against her young ones, as if they were not hers; her labour is in vain because she is without feare. Because God hath deprived her of wisdom, and hath not imparted to her understanding, when it is time,

beest de banden des wilden Esels getoet? Dien ich de wildernisse tot sijn Wapen bestel hebbe/ ende her sitinge tot sijne wooningen. Hy betracht her gemoot der Stadt/ her menigerley getter des dijzwees en hoort hy niet. De wylde ringe der bergen is sijne weyde: ende hy soecket alletley groensel nae.

Sal den Eenhoorn u wiltlen dienen? sal hy vernachten enen uwe kribbe? Sult gy den Eenhoorn met sijn touw aen de doren binden? sal hy de teeghen u eegen? sult ghy op hem vertrouwen/ om dat sijn kracht groot is/ ende sult ghy utren azyent op hem laten? Sult ghy hem gelooven/ dat hy u saer sal weder brengen/ ende begaderen tot u weid dorstigh bloet?

En van u de verheugelicke vleugelen der pauzen: of te de bederen des Cybaers/ ende des Struyt vogels? Dat zy haer eyeren inde aerde laet/ ende in her stof die verwaght. Ende berget/ dat de voet die duchen haer/ ende de dieren des velds die vercrappen homen? Hy verhoort der sich tegen haer jongen/ als ofse haer niet en waren: haer engeyt is te vergeefs/ om dat zy sonder weyde is. Want doot heeft haer van wyfhyt ontbloet/ ende heeft haer des verstant niet inde gebruyt. Alst tijt is/ verheft zy haer

time, she listeth up her self on high: she scorneth the horse and his rider.

Canst thou give the horse strength? Canst thou cloath his neck with thunder? Canst thou make him afraid as a grasshopper? the glory of his nostrils is a terror. He paweth in the valley and rejoyleth in his strength; and he goeth on to meet the armed men. He mocketh at feare, and is not affrighted; neither turneth he back from the sword. The quiver rattleth against him, the glittering, iron of the pike and the lance. He swalloweth the ground with fiercenes and rage: and he believeth not that it is the sound of the trumpet. He saith among the trumpets ha ha; and he swalloweth the batell a far off, the thunder of the captaines and the shouting.

Doth the hawk see by thy understanding, and stretch her wings toward the south? Is it at thy command that the Eagle doth mount up on high, and that he maketh his nest on high? Hee dwelleth & abideth on the rock, upon the crag of the rock, and the strong place. From thence hee seeketh the prey: his eyes behold a far off. His young ones also suck up blood: and where the flaine are there is he. Behold now Behemoth

in de hooghte: zy betracht her peer/ ende sijn rijder.

Sult ghy her peer stercker geben? kont ghy sijnen halst mer donder bekleeden? Sult ghy her berooten/ als enen spinnick haen? de zyacht van sijn gesnuyp is eene verchzinkinge. Ver graeft in de gront/ ende her is vrolich in sijne kracht: en ercrecht up/ den gehajmschijn te gemoete. Her belacht de hzefe/ ende en wozt niet ontsteit/ ende en heert niet wederom van voren her stoert. Eegen hem roelt de pijt-koeker: her blammigh yfer der spesse/ est der lance: sijn schubdinge ende beoeringe slocht her de aerde op/ ende en geloof niet dat her is 't geluyt der basunne. In 't volke geklanck der basunnen secht her ha ha: en riecht de hzigh van bezren/ den donder der doossen/ ende 't geluygh.

Blieght de Sperwer doot u berstant/ ende beeydt zy haer vleugelen up na her suden? Ist na u bebet dat den krent sich om hooge verheft/ ende dat hy sijnen nest inde hoogte maect? Hy woont ende vernacht inde steen-roysse/ op de scherpe der steenroysse/ ende der daster plaeste. Van daer spuurt hy de hzife op: sijne oogen sien van bezren of. Dorch sussen sijne jongen bloet/ ende maect verslagene sijn daer is hy.

Behet nu/ Behemoth: welc
 7
 heet

which I have made with thee, he eateth gras as an ox. Lo now, his strength is in his loynes, and his force is in the uavall of his belly. When he pleaseth his taile is like a cedar: the finews of his shame are wrapt together. His bones are as strong bras, his bones are like bars of iron. He is a chief part of the wajes of God: hee that made him, can make his sword to approach unto him. Because the mountains bring him forth food: therefore al the beafts of the field play there. Hee lyeth under the shady trees, in the covert of the reeds, and fens. The shady trees cover him, each one with his shadow: the willows of the brook compass him about. Behold hee doth violence to the river & halleth not: hee walketh that he can draw up Jordan into his mouth. Can men take him before his eyes? can men pierce him through the nose with snats?

Canst thou draw out Leviathan with an hook, or his tongue with a cord which thou letteth downe? Canst thou put an hook into his nose, or boare his jawe through with a thorne? wil hee make many supplications unto thee? wil hee speak soft words unto thee?

will

hen selt gemaecte hebbe nebens u/hy eet hoy/gelijch een rutt. Siet doch/ sijne heerht is in syne lendenen; endesijne macht in den nabel sijns buycr. Als 'hem lufft sijnen steert is als een Cedaz; de finemen sijner schame is zyn doozborghen. Sijne beende: ten zyn als vast hoore: sijne gebende zyn als yssere handbomen. Hy is een hoofs- stueck der wegen Godds; die hem gemaect heeft/kan sijn sweert tot hem voegen. Om dat de beeghe hem boeder doozboren: daerom spreken alle de beesten des velds aldair. Onder schaduwachtrige boomen leyt hy neder: in een schuytplaese des velds/ende des lijhs. Des schaduwachtrige boomen bedecken hem/ elck een met sijne schaduw: die beek- mitgen omringen hem. Siet/hy boer de rebiere gemelt aer/ ende en verhaelt sich niet. Hy verroumt/dar hy de Jordane in sijnen mond soude konnen intreken. Soude men hem booz sijn oogen konnen bangen? soude men hem mer vlecheden neuse doozboren konnen? Sult ghy den Leviathan met den angel trecken/ ofte sijne tonge met eene hoode/ die gy laet nedersinken? sult gy hem eene angel in de neuse leggen: of mer een doozsijne hake doozboren? sal gy een u dele sinechtigen maken? sal hy saechtens tot u spreken?

sal

will hee make a covenant with thee, wilt thou take him for a servant for ever? wilt thou play with him as with a bird? or wilt thou bind him for thy maidens? Shall the companions make a banquet of him? shall they part him among the Merchants? Canst thou fill his skinwith barbed irons; or his head with a fishers spear? Lay thine hand upon him, remember the batel, doe no more. Behold his hope shall faile; shal hee not be call down at the sight of him? None is so fierce that darest him up: who then is hee that will stand before mee? who hath prevented me that I should repay him? what-soeder is under the whole heaven is myne. I will not conceale his parts, nor the relation of his power, nor the comelines of his proportion. Who can discover the face of his garment? or who can come to him with his double bridle? who can open de doors of his face? Round about his teeth is terror. His strong keles are very excellent; each one shut up together as with a clofe seal.

One is so neare to an other, that the aire cannot come between

sal hy een verbont mer u maken: sult ghy hem aennemen tot eenen eeruwigten slaver? sult ghy mer hem spelen? gelijch hem een bogeliken: of sult ghy hem binden booz uwe jonge dochteren? sullen de met-gesellen van hem een maeltijde bereyden? sullen zy hem deelen onder de hoop lieden? Sult ghy sijne huyd mer haken vullen; of mer een visscher krauwel sijn hoofs? Wegh uwe handt op hem/ gedentcht des dierds/ doet het niet meer. Siet/ sijne hope sal feyten: sal hy oock niet booz sijn gesicht neder-geflagen woeden? niet man en is soo hoer/ dat hy hem opverken soude; wie is dan hy/ die sig booz wijn aen gesichte stelt/ soude uwe heeste wy voogelommen/dar th hem soude vergeten? wat onder den ganschen hemel is/ is mijn. Ich en sal sijne leden niet verhoegen/ nochte her verhael sijner stercken/ nochte de beballighyde sijner gestatenisse. Wie soude her openreke sijns hets? onbedeck; of en wie soude niet sijn doobelen dazpdel hem aenhomē; wie soude de deuce sijn aens-gesicht open doen? contom sijne tanden is verschickinge. Meer openreende zyn sijne sterke schibben; elck een gestoten als mer eenen nauw-durckende segel.

De een is so na aenden anderen/ dat de wijnt daer niet en

between them. They are joyed one to another, they stick together, that they cannot be hindered. Every one of his neckings maketh a light to shine, and his eyes are like the eye lids, of the morning. Out of his mouth goe burning lamps: and sparks of fire leap out. Out of his nostrils goeth smoke, as out of a seething pot or caldron. His breath would kindle coals, and a flame goeth out of his mouth. In his neck lodgeth strength, and sorrow it self leapech for joy before him. The flakes of his flesh are ioyned together: every one is firm in him, it cannot be moved. His heart is as firme as a stone, yea as hard as a peice of the nether millstone. When hee raiseth up himselfe the mighty are afraid: by reason of his breakings through, they purifie themselves.

If any one touch him with the sword, that shal not hold: the spear, the dart, nor the habergeon. He esteemeth iron as straw, and Steele as rotten wood. The arrow cannot make him sicke: sling-stones are turned with him into stubble. Darts are counted as stubble: and he laugheth at the shaking of the spear. Sharp Sheards are under him: hee

en sijn tusschen komen. Sy slieben aen malhanderen / sy batten sich / s'amen/darfe sich niet en schiepen: Als eenen sijn-ner misfingen doet een licht schijnen: ende sijne oogen sijn als de oogen-leden des dages-rads. Hjr sijne mont gaen factelen / ende bytecte bonnes raken: ende up. Hjr sijne neusgaten sijn rook voogt: als up enen siedenden pot: of rupinen hietel. Sijn adem soude helen doen blammen/ ende een blamine komt up sijnen mont voogt. In sijnen hals herbergt de sterke: voogt hem sijnacht sette de dzoer-heyt van dzuughden op. De slucken sijn vlesich sijn hieten s'amen: elck een is vast in hem / en woogt niet bedroeg. Sijn herte is vast geijch een steen: jae vast geijch een brel des ondersien meutensteenen. Van sijn berhesfingzomen de sterke: ou: sijnre doogzomen vullen / ontfondigen sy hem.

Maecht hem ymant met den swerde / dat en sal niet beslaen; spiesse / sechicht / noch pantzier. Sy acht 't yser voogt stroo; ende het stael voogt beert hout. De ysel en sal hem niet doen vlesiden: de slinger-stenen worden hem in stop-pelen beandert. De wapen-stenen worden van hem ge-acht als stoppelen: ende sy belacht de diltlinge der lance. Onder hem sijn scherpe scher-ven:

hee speadeth himselfe, on sharp pointed (things) as upon mire. Hee maketh the deep to boile like a pot: he maketh the sea like a pot of ointment. He maketh the path to shine after him; one would think the deep to be hoarie. Upon earth there is not his like: who is made to be without feare. He beholdeth all high things: he is a king over al young proud beaists.

ben: hys spreyt sich op het puntachtige/als op s'ijch. Hw doet de diepte zieden / geijch enen pot / hw stelt de Zee als een Apothekerz roecept. Achter hem verlichte hw het pa: men soude den af-groot voogt geijchgepdr houden. Hw bever aerden en is niet mer hem te berglijchen/die gemacht is / om sonder sechicht te wesen. Hw aensiet alles wat hoogh is / hw is een koning over alle jonge hoogmoedige dier.

The 4, 5, and 6. chapters of the epistle of Paul to the Ephesians: wherein the duty of Christians is largely handled.

De 4, 5, en 6. capittelen des Seudbriefs Pauli aen den Epheseren: waer in de plicht der Christenen in 't breedt verhandelt wordt.

I Therefore beseech you, (even) I the prisoner in the Lord, that ye walk worthy of the vocation wherewith ye are called: with lowliness and meekness, with long suffering, forbearing one another in love; Endeavouring to keep the vinity of the Spirit by the bond of peace. There is one body, and one Spirit, even as also ye are called unto one hope of your calling: one Lord, one faith, one baptism, one God & father of all, who is a bove all, and through all, and in you all.

Wilde ik u dan / ik de Segebangen in den Heere / dat ghv wandelt weerdiglic der roeping; met welcke ghv geroepen sijt: Met alle outmoedighgepdr ende sachmoedighgepdr / met lanckmoedighgepdr / verdragende malhanderen in liefde: u beneestigende te behouden de eenigheit des Gheests / doot de bant des vrede. Welc haem is her: ende enen geest geijchelijc wijs ghv ooch geroepen sijt tot eenen hope uwer roeping: een Heere / een Geloope / enen Doop / een God ende Vader van alle / die daer is boven alle / ende doogt alle / ende in alle.

But

Maect

But to every one of us is grace given, according to the measure of the gift of Christ: Therefore hee saith, when hee ascended up on high, he led captivity captive, and gave gifts unto men. Non this, he ascended, what is it, but that he also descended first into the lower parts of the earth? He that descended, is the same also that ascended up farre above all heavens, that he might fill all things. And hee gave some to be Apostles, and some to be Prophets, and some to be Evangelists, and some for pastors and teachers: For the perfecting of the Saints, for the work of the ministry, for the edifying of the body of Christ: until wee all come unto the unity of the faith and of the knowledge of the son of God, unto a perfect man, unto the measure of the stature of the fulnes of Christ. That we henceforth bee no more children, who like the flood are tossed to and fro, and carried about with every winde of doctrine, by the sleight of men, by the cunning craftines whereby they lye in wait to deceive: But following the truth in love, may in all things grow up unto him, who is the head, even Christ: From whom

the

Maer eich een van ons is de genade gegeven: na de mate der gabe Christi: Daerom seght hy: Als hy op gebaren is in de hoogte: heeft hy de gebandensse gebangen genomen: ende heeft den menschen gaben gegeven. Hy dit/hy is opgebaren: wat is 't/dan dat hy oock eerst is neder-gedaelt ende nederfelc deelen der aerde: Die neder gedaelt is: die selve oock die op gebaren is: bezet boven alle de Heuelen/ op dat hy alle dingen verduelent soude. Ende de selve heeft gegeven sommige tot Apostelen/ ende sommige tot Propheren/ ende sommige tot Evangelisten/ en sommige tot Pastors/ ende Leraers: Tot de volmaktinge der Werkliken/ tot het werck der bediening/ tot opbouwinge des Lichaems/ Christi: tot dat wy alle fullen homen tot de eenigheyt des geloofs/ ende der kennisse des Soons Gods/ tot eenen volkomenen man/ tot de mate der groote der hooghheit Christi: op dat wy niet meer als kinderen en fustiden zijn: die als de stroom vervecht ende omgewoert woerden niet alle inuit der Heere: dooz de bedriegelycke der menschen/ dooz aenschynlygheyt om listelike tot dwalinge te brengen: Maer de waerheit betrachtende in liefde/ allesins souden wy wassen in hem die het hoofd is/ namenslych Christi: wy welcken

het

the whole body sely joynd together and compacted, by that which every joynt suppliceth, according to the working of every part in its measure, maketh the increase of the body, to the edifying of it selfe in love.

This I say therefore, and testifie it in the Lord, that you henceforth walke not like as the other gentiles walke in the vanity of their minde, darkened in the understanding, being alienated from the life of God, through the ignorance that is in them, becaus of the hardnes of their hearts: who being past feeling, have given themselves over unto lasciviousnes, to work all uncleannes with greedines. But ye have not so learned Christ, if so bee yee have but heard him, and are taught by him, as the truth is in Iesus: To wit, that yee should put off, concerning the former conversation, the old man, which is corrupt through the lulls of deceitfulness: and that you should bee renewed in the spirit of your minde, and put on the new man, which after God is created in true righteousness and holynes,

Wherfore

het geheel lichaem bequaemlyck r'samen gewoercht/ ende r'fatten vast gemaecht zijnde/ dooz alle woeghelen der toebzenginge na de werckinge van een pegelsch drel in sijne mate/ den waadom des Lichaems maecht: tot sijns selfs opbouwinge in de Liefde.

Ick segge dan dit/ ende betuige het in den Heere: dat ghy niet meer en wandelt geelich als de andere Heydenen wandelen in de ydelheyt haerz gemoadts/ verduelent in het verstant/ bezeghten zijnde van het leven Gods/ dooz de onwetenheyt die in haer is/ dooz de verhardinge haerz herten. Welcke ongevoeligh gelovden zijnde/ hebben haer selven overgegeven tot onrechtigheyt/ om alle onreynighheyt: giertighlic te bezijden. Doch ghy en hebt Christum also niet geleert/ in dien ghy maer hem gehoort hebt/ ende dooz hem geleert zijt/ geelich de waerheit in Iesu is: Te weten/ dat ghy foudet af leggen/ enaenige de vorige wandeling/ denouden mensche/ die verdozden mozt dooz de begeerteligheden der verleydinge: ende dat ghy foudet vernieuwen mozt den in den Geest weds gemoadts/ ende den nieuwen mensche aendoen/ die nae Gods geschapen is in waerrechtbeedighheyt ende weyligheyt.

Daerom

Wherefore put away lying, and speak the truth every man with his neighbour: For we are members one of another.

Be ye angry, and sin not; let not the sun goe down upon your wrath: neither give place to the devil.

Let him that hath stolen, feale no more, but rather labour, working with his hands the thing which is good, that he may have to distribute to him that hath need.

Let no filthy communication proceed out of your mouth: but if there be any good communication to profitable edification, that it may give grace to them that heare it.

And grieve not the holy Spirit of God, by whom ye are sealed unto the day of redemption.

Let all bitterness, and wrath, and anger, and clamour, and evil speaking, bee put away from you, with all malice.

But be ye kind one to another, mercifull, forgiving one another, even as alfo God in Christ hath forgiven you.

Be ye therefore followers of God, as deare children: and walke in love, even as Christ alfo hath loved us, and

Daerom legget af de Leugen / ende sprecht de waarheyd een yeghelij met sijnen naesten: want wy sijn medelieden leden.

Wort rozig / ende en sondight niet: de Sonne en gaet niet onder over uwe toornigheid. Noch en geeft den Devil geen plaesce.

Die gestolen heeft / en siele niet meer / maer zeyde siewer / merckende dat goet is mer de handen / op dat hy hebbe mede te deelen den genen die noot heeft.

Geen duyple reden en gae uyt uwen mond: maer soo daer eenige goede reden is tot nuttige sterkinge / op dat sy genade geve dien die hoovent.

Ende en bedroeft den Heyligen Geest Gods niet / dooz wetchen ghy versegelt sijt tot den dagh der verlossinge.

Alle bitterheit / ende toornigheid / ende gramtschap / ende beroep / ende lasteringe sy han u geweer: met alle boosheid.

Maer sijt tegen malitiederen godverreken / baghnerichheit / bevendende malitiederen / gelijckertwojs oock God in Christus u-lieven begeben heeft.

Sijt dan navolgers Gods / als geliefde kinderen: ende wandelt ende liefde / gelijckertwojs oock Christus ons lief gebadt

and hath given himself up for us, for an offering and a sacrifice to God, for a sweet smelling favour,

But fornication, and all uncleannes, or covetousnes, let it not be once named among you, as it becometh Saints: neither filthynes, nor foolish talking, or jesting, which are not comely, but rather giving of thanks. For this you know, that no whoremonger, or unclean (person), or covetous (man) who is an Idolater, hath inheritance in the kingdom of Christ and of God.

That no man deceive you with vaine words: for because of these things cometh the wrath of God upon the children of disobedience. Be not ye therefore partakers with them, For ye were sometimes darknes, but now are yee light in the Lord: walke as children of light: For the fruit of the Spirit is in all goodness, and righteousness, and truth. Proving what is acceptable unto the Lord.

And have no fellowship with the unfruitful workes of darknes: but much rather also reprove them. For it is even shameful to speak of those things which are don of them in secret. But

gehadt heeft / ende hem selven booz ons heeft overgegeven tot een offerhande ende een sacht-offer Gode / tot eenen wel-riekenden reuk.

Maer hoerpe / ende alle onreynheid / ofte gerictheit / en laet oock onder u niet genaemt worden / gelijckertwojs her den heyligen bezaemt: noch onreuchtheid / noch fort-geslap ofte gheerne / welke niet en betamen: maer veel meer dan sel segginge. Want dit wort ghy / dat geen hoererder / ofte onreyn / of ter giergaert / die een afgodendienaer is: erfenisse en heeft in het Koninkrijcke Christi ende Gods.

Wat u niemant en berespe met ydele woorden: want om dese dingen komt de toorn Gods over de kinderen der ongehoozachtigheid. Soo en sijt dan hare mede-genoren niet. Want gy waert eerstijts duyflernisse / maer nu sijt gy licht in den Heere: wandelt als kinderen des lichts: want de vrucht des Geests is in alle goedigheid / ende rechtbeerdigheid / ende waerheit. Dewysende wat den Heere wel behagelijc is.

Ende en hebt geen gemeenschap met de onzuchtbare werken der duyflernisse / maer bestaftsse oock wel eer. Want her gene dymmeslijc dan haer gescheit: is schandelijc om te seggen. Maec

But at these things, being reproved of the light are made manifest. For whatsoever doth make manifest, is light. Therefore he saith, Awake thou that sleepest, and arise from the dead, and Christ shall give thee light.

See then that ye walk circumspectly, not as fools but as wise, redeeming the time, because the dayes are evil. Wherefore be ye not without understanding, but understand what the will of the Lord is. And be not drunk with wine, wherein is excess, but be filled with the Spirit: speaking among your selves with psalmes, and hymnes, and spiritual songs, singing, and making melody to the Lord in your heart: giving thanks alwayes for all things to God and the father, in the name of our Lord Iesus Christ: being subject one to another in the feare of God.

Ye wives be subject to your owne husbands, as unto the Lord: For the husband is the head of the wife, even as Christ is the head of the church; and hee is the saviour of the body.

Therefore as the Church is subject unto Christ, so also (let) the wives (hee) to their owne husbands in every thing. Ye husbands love your owne wives, even as Christ

Maer alle dese dingen / van het licht gestraft zijnde / worden openbaer: want alle dat openbaer maect / is licht. Daerom segt hy / Ontwaecht ghy die slaep / ende staet op ijer den dooden / ende Christus sal over u lichten.

Siet dan hoe ghy woofschtelijck wandelt / niet als onwijsse / maer als wijsse / den tijt uytroepende / bewijst de dagen. Daerom en zijt niet onverstandig / maer besleut welcke de wille des Heeren zij. En en moet niet dronken in wijn / maer in overdaet is / maer wordt verbult met den Geest / spreckende onder malanderen met Psalmen / ende lof-sangen / ende Geestelijcke leedenssingende / ende Psalmen den Heere in uw' herte: dancende alle tijt over alle dingen Godt ende den Vader / in den name onses Heeren Iesu Christi: Malanderen onderdanigh zijnde in de vreesse Godts.

Ghy vrouwen weest uwe eegene mannen onderdanigh / gelijck den Heere: want de man is het hooft des wijfs / gelijck oock Christus / 't hooft der Gemeente is: ende hy is de behouder des lichaems.

Daerom getijt de Gemeente Christus onderdanigh is / also oock de vrouwen hare eegene mannen in alles. Ghy mannen hebt uwe eegene vrouwen als / gelijck oock Christus

also hath loved the Church, and hath given up himself for her: that hee might sanctifie it, having cleansed her with the washing of water by the word: that he might present it to himself glorious, a church which hath no spot or wrinkle, or any such thing, but that shee should be holy and unspotted. So are men bound to love their owne wive, as their owne bodies. He that loveth his owne wife, loveth himself. For no man hath yet ever hated his owne flesh, but hee nourisheth and cherisheth it, even as also the Lord the church. For we are members of his body, of his flesh, and of his bones. Therefore shall a man leave his father and mother and shall cleave to his wife: and they two shalbe one flesh. This myserie is great: but I speake this, having respect unto Christ, and unto the church. Therefore also let every one of you in particular, so love his wife as himselfe: and the wife see that she reverence her husband.

Ye children be obedient to your parents in the Lord: for that is right. Honour thy father

sijs de Gemeente lief gehad heeft / ende hem selven voor haer heeft overgegeven: op dat hyse heyligen soude / haer gereynicht hebben niet hee badt des waters door het woort: op dat hyse hem selven soude heerlijk woofstellen / een Gemeente die geen vlecke ofte rimpel en heeft / of yet biergelijcke / maer dat zij soude heylig zijn ende onbespelt. Also sijn de mannen schutbigh hare eegene vrouwen lief te hebben / gelijck hare eegene lichaemen. Die sijne eegene vrouwen lief heeft / die heeft hem selven lief. Want niemant en heeft opt sijn eygen vleesch geheet / maer hy boert het / ende onderhout 'er / geijckerwijjs oock de Heere de Gemeente: Want wy sijn leden sijns lichaems / van sijnen vleesche / ende van sijne beenen. Daerom sal een mensche sijnen Vader ende moeder verlaten / en sal sijn wijf aenhangen: ende zij twee sullen tot een vleesch wesen. Dese bezochtenheit is groot: doch ik segge dit sende op Christus / ende op de Gemeente. Soo dan oock ghy-lieden elck in het besonder / een gelijck hebbe sijn eygen: Vrouwen alsoo lief als hem selven: ende de vrouwen sie dat zij den man vreesse.

Ghy kinderen zijt uwen onderden gehooft in den Heere: want dat is recht. Eert uwen Vader

father and mother (which is the first commandment with a promise) that it may goe well with thee, and that thou mayst live long upon the earth. And ye fathers, provoke not your children to wrath: but bring them up in the nurture and admonition of the Lord.

Ye servants bee obedient unto your Masters according to the flesh, with feare and trembling, in singleness of your heart, as unto Christ: not according to cyeservice, as men pleasers, but as servants of Christ, doing the will of God from the heart; with good will doing service to the Lord and not to men: knowing that whatsoever good thing any man doth, the same shall hee receive of the Lord, whether he be bond or free. And ye Masters, doe the same things to them, forbearing threatening: as knowing that also your Master is in heaven, and that no respect of persons is with him.

Furthermore, my brethren, bee strong in the Lord, and in the power of his might. Put on the whole armour of God, that you may stand against the crafty wiles of the devil. For we wrestle not against flesh and blood, but against principalities,

against

Dader/ en Moeder/ 't welck 't eerste gebodt is met een belofte/ op dat het u wel gae/ en dat ghy langer leeft/ op de aerde. Ende ghy Daders en betwecht uwē kinderen niet tot roome/ maer wordt op in de leerlinge ende bevraininge des Heeren.

Ghy dienstknechten zyt gehoorsaem uwē Heeren nae den vleesche/ niet bezele ende beze/ in een vrowdighgeyt uwet heeren/ gelijck als Christus: niet nae oogen-dienst/ als menschen behagers/ maer als dienstknechten Christi/ doende den wille. Gods van heere; dienende met goetwilligheyt den Heere/ ende niet den menschen: wetende dat so wat goet een peggelich gedaen sal hebben/ by dat selve van den Heere sal ontfangen; het zy dienst-knecht/ het zy vrye. Ende ghy Heeren/ doet 't selve by haer/ malatende de dreyginge als die wetet dat oock u' selfs Heere inde Hemelen is/ ende dat geen aenmerkinge des persoons by hem en is.

Woozorgt/ mijne broeder/ woort krachtigh in den Heere/ ende in de sterckte sijner macht. Doet en de gehele wapen-tuistinge Gods/ op dat ghy konnet staen tegen de listige ontferdingen des Duyvels. Want wy en hebben den steert niet tegē vleesch ende bloet/ maer tegen de

Over-

against powers, against the rulers of the world, of the darkness of this world, against Spirituall wickednes in the aire. Therefore take on the whole armour of God, that you may be able to withstand in the evil day, and having finished all to abide standing. Stand therefore, having your loynes girt about with truth, and having put on the breast plate of righteousness: and having your feet shod with the preparation of the gospel of peace. Above all having taken on the shield of faith, wherewith ye shall be able to quench all the fiery darts of the wicked: And take the helmet of salvation, and the sword of the Spirit, which is the word of God: praying alwayes with all prayer ad supplication in the Spirit, and watching thereunto with all perseverance, and supplication for all Saints: And for me, that Speech may be given to me in the opening of my mouth with boldnesse, to make knowne the mysterie of the gospel for which I am an ambassador in a chaine, that in the same I may speak boldly as I ought to speake,

And that yee also may know

Overheeren/ tegen de Macht-hebbers/ der duwlerheit/ der duwlerliche deser eeuwte/ tegen de geestelike boosheden in de lucht. Daerom neemt aen de gehele wapen-tuistinge Gods/ op dat ghy konnet wederstaen in den boosen dach/ ende als die bezicht hebbende staende blijven. Staet dan/ uwē loyden omgegozt hebbende met de waerheyt/ ende aengeboren hebbende de vryt- wapen der gerechtigheyt/ ende de boeten jeshoert hebbende niet bereyghet des Gueangeliums des vrydes. Doen al aengenenen hebbende de schilt des geloofs/ met welken ghy alle de vyerliche pijnen des boosen sulst konnen uyt-blufftjen: Ende neemt den helm der Saligheyt/ ende het smeert des Geestes/ 't welck is Gods woort: Mer alle biddinge ende smeekinghe/ biddende tot alle tijt in den Geest/ ende tot het selve wakende niet alle gebreughelghyt/ ende smeekinghe woort alle de Weylge: Ende woort wy/ op dat wy 't woort gegeven woerde in de openinge mijns monds met vrymoedighgeyt/ om de berboegendheyt des Gueangeliums bekent te maken/ maer over icke en gefante den in een keten/ op dat ic in 't selve vrymoedelijck mach spreken/ gelijck wy daeromt te spreken.

Ende op dat oock gy moogt weten

know myne affairs, & what I do, Tychicus the beloved brother, & faithful minister in the Lord shal make known to you all things: whome I have sent unto you for the same purpose, that you may know our affairs, and that he may comfort your hearts.

Peace be to the brethren, and love with faith, from God the Father, and the Lord Iesus Christ.

Grace be with al them, that love our Lord Iesus Christ in incorruption,
A M E N.

Psal. 91.

HE that dwelleth in the hidinge place of the most high, he shall rest in the shadowe of the Almighty.

I wil say to the Lord; My refuge and my fortress: my God in whom I trust.

For he shall rid thee from the snare of the fowler: from the grievous destructive pestilence.

He shall cover thee with his feathers, and under his wings shalt thou trust: his truth is a shield and buckler.

Thou shalt not be afraid for the terrour of the night: for the arrow that flieth by day,

weren het gene my aengaet/ ende waer ick doe/dat alles sal u Christus de geliefde broeder ende getrouwe Dienaer in den Heere bekent inaken: den welken ick tot dien selven eynde tot u gesonden hebbe/ op dat ghy onse saken souder weten/ ende hy utwe heren soude vertroosten.

Wede zy den Broeders/ ende lesde met geloobe / van Gods den Waber / ende den Heere Jesu Christo.

De genaede zy met alle de gene / die onsen Heere Iesum Christum lief hebben in onser verderslijchheyt/ Amen.

Psal. 91.

Die in de schuyt-pleetse des Alderhoogsten is geseten / die sal vernachten in de schaduwte des Almaghtigen.

Ich sal tot den Heere seggen: Myne toevlucht ende mijn burcht: mijn God op welcke ick heerrouwe.

Want hy sal u redder van den steich des Vogel-vangens: van de seer verderslijche pestilentie.

Hy sal u deken met sijne vlechten / ende onder sijne vleugelen sult ghy betrouwen: sijne waerheyt is een rondasse ende beschutelaer.

Ghy en sult niet vresen booz den seghel des nachts: booz den yst die des daegs vliet:

day: for the pestilence that walketh in darknes: for the destruction that walketh at noon-day.

A thousand shal fall at thy side, and ten thousand at thy right hand: it shal not come nigh thee. Only with thine eyes shalt thou behold it: and thou shalt fee the reward of the wicked.

For thou, oh Lord, art my refuge, thou hast made the most highe thine habitation: here shal none evill befall thee, neither shall any plague come nigh thy tent. For hee shall give his Angels charge of thee, that they keep thee in all thy wayes. They shall beare thee upon their handes, that thou dash thy foot against no stone.

Thou shalt tread upon the fierce lyon and the adder, thou shalt trample under feet the young lyon and the dragon.

Because he loveth me much (saith God) therefore wil I deliver him: I will let him on highe, for he knoweth my name. He shal call upon me, and I will heare him: I will bee with him in trouble, I wil draw him out, and will honour him. I will satisfie him with length of dayes, and will caus him to see my salvation.

booz de pestilentie die in de donkerheyt wandelt: booz het verderf dat op den middagh verwoestet.

Ten utwe zjhe sullender duysent vallen/ende tien duysent aen utwe rechterhand: tot u en sal 't niet genaken. Alleenlijc sult ghy 't met utwe oogen aenschouwen/en ghy sult de verginghe der godloosen sien.

Want ghy/ Weere/zjhe mijne toevlucht: den Alderhoogsten hebde ghy geset tot u verterck / u en sal geen quaer wederbaren/ noch geen plage sal utwe tente nadaken. Want hy sal sijne Engelen van u bevelen / datse u betwaken in alle utwe wegen. Hy sulten u op de handen dragen / op dat ghy utwen boer aen geenen steen en stoeter.

Ghy den sellen seuen ende d'adder sult ghy treden / ghy sult den jongen leeuw / ende de Wyake verreden.

Wenijc hy my seer bemint (spreect God) so sal ick hem uphelpen: ick sal hem op een hooghte stellen/want hy kent mijnen name. Ghy sal my anroepen / ende ick sal hem verhooren: in de benaemttheyde sal ick by hem zyn / ick salder hem uprecken/ende sal hem bereedlichen. Ich sal hem mee lanchheyt der dagen versadigen/ende sat hem mijn Daagligheyt doen sien.

Certaine morall sayings, and familiar (or proverbiall) speeches, very pleasant to the mynd, and profitable for the exercise of the tongue.

Ecnige stichtelijcke spreucken, en gemeene (of proverbiale) spreek-woorden, den geest seer vermaeckelijck, en voordierlijck tot d'oeffeninge der sprake.

I. Of the feare of God.

Van de vrees des Heeren.

HOnour and serve God.
Eert en dient Godt.

Follow piety.

Beheertight de Godsalighheydt.

The feare of the Lord is the beginning of wisdome.

De vrees des Heeren is 't beginn' der wijsheydt.

In all that thou sayest or doest, remember that God heareth and seeth it.

In all' her geen ghy seght of doet / denckt dat God 't hoorz en sier.

God punisheth evil and rewardeth good.

God scaft het quade / ende beloont het goede.

Godlines is the foundation of all vertue.

Godtzuchtighheydt is de grondt van alle brughden.

2. Of duty to parents and superiours.

Van de plicht aen Ouders en Ovetheden.

I. Ove thy parents.

Wet uwe ouders lief.

Stive not with thy parents, although thou hast right in what thou sayest.

En twist niet met uw' ouders / al hebt ghy schoon gelyck in 't gene ghy seght.

Like

Like as thou dealest with thy parents, so shall thy children deale with thee.

Wetsch ghy met uw' ouders handelt / soosullen uw' kinderen met u handelen.

Yild some what to your elder.

Geef uwe meeder wat toe.

Respect thy friends.

Houdt uwe vrienden in waerde.

Honour them to whom honour is due.

Eert die gene die eere toe hoort.

Fear thy master.

Ontset uwe meester.

Reverence an aged person.

Zijt eerbiedigh tegen een oud bejaerde.

Obeey the lawes and ordinances.

Onderhoudt de seuren en opbonantien.

Esteem thy self little among great ones.

Wyd den grooten houdt u kleyn.

3. Of duty to a mans self.

Van de plicht aen eens selfen.

I. Reserve thy substance.

Behwaerd uw' goed.

Look to preserve honour and grace.

Biet eer en schaemt te houden.

Preferve thy good name.

Behwaerd uwe goeden naem.

Know thy self.

Kent u selfen.

Be like thy self.

Zijt u selfs gelyck.

If a man cut off his nose, he marreth his face.

Snijt men sijn neus af / so sychent men sijn aengesicht.

Every man for himself, and God for us all.

Elck booz hem selfen / en Godt booz ons allen.

Who brings water to his neighbours hous, when his owne is on fire?

Wie brenghet water aen sijn bueremans huys / als sijn eygen brandt?

Every one will have the butter on his owne cake.

Elck wil de boter op sijn roek hebben.

¶ 3

4. Of

4. *Of duty to neighbours.*

Van de plicht tot d'even-naefften.

W Hat thou would'st not have don to thee, that doe not to another.

't Ween ghy niet en volst dat u geseftede / 'z selbe doet dan ooch en ander niet.

With such measure as thou shalt have measured to another shall be measured to thee againe.

Mer sulche mate als ghy vernaidt sult gemeten hebben / sal u weder toe gemeten worden.

5. *Of repentance.*

Van bekeeringe.

H Ast thou erred? then change thy counsell.

Wet ghy gedwaelt / soo brandert dan raet.

Hard jogs (shakings) teach well.

Wazde schocken leeren wel.

He that strayeth and quickly returns, is thereby taught better.

Wie dwaelt / en haestigh weder leert / Die woedt'er beter doot geleert.

By falling men learn to goe sure.

Mer vallen leert men seker gaen.

A burnt child dreads the fire.

Een verbzand' kind' vzeft her vier.

6. *Of vertue.*

Van de deught.

G Lory is the shadow of vertue.

Eere is de schadulve des deughts.

Honest men hat will doeing, through love to vertue.

De vrome haten 't quaer doen / doot liefde tot de deught.

7. *Education of children.*

Opvoedinge van kinderen.

T He twig must be bent while it is tender.

Teehijne her rijn' smach is moerren her burgen.

He that loveth his child well, will chastise him.

Die wel beminde : castijde sijn kind.

't Is

't Is ill leading old dogs in a string.

't Is quaedr oude honden aen banden te seggen.

Custom is a second nature.

Gewoonte is de tweede nature.

Correction bringeth fruit.

Correctie baert vrucht.

What one in youth well learne can,

That hangs him all his life time on.

Wat heeft geleert de jonger man /

Wat hanght hem al sijn leven an.

What is bred in the bone will not out of the flesh.

Wat in 't gebeent gegroep is / wil upt her bleefst niet.

Teach a child in the way he should goe : and when he is old,

hee wil not depart from it. Prov. 22. 6.

Leert den jongen de eerste beginfeten na den erfstijng

weghs : als hy ooch out sal gewozden zijn / en sal hy

daer van niet af wijcken.

8. *Of pride and humility.*

Van hoovaerdye, en nederigheyt.

B E not hig minded.

En zijt niet hoogh-bzgende.

Despise not, nor reject thy inferiour.

En veracht noch verfloot uw' minder niet.

The higher the mountaine, the lower the vale :

The greater the tree, the harder the fall.

Hoe hooger Bergh / hoe lager Dal :

Hoe grooter Broom / hoe zwaerder val.

Doest thou leare the lightning? then duck.

Bzeepje doot den blitem? soo buyckht.

He that abideth low, cannot fall hard.

Die laaght blijft man niet hard vallen.

Lowlie set, and richly warme.

Laeght geseten en rijckelijcken wasjn.

Wilt thou not be shot, then floop downe.

Wiltje niet geschoten worden / soo buyckht neder.

A man forgotten, hath the best.

Een vergeten man / isser best aen.

God refteth the proud, but giveth grace to the humble.

Iam. 4. 6.

Godt wederlaet de hoobaerdige / maer de nederige geeft

D 4

9. of

9. *Of covetousnes and liberality.*

Van gierigheydt en mildighcydt.

A Miser doth no good, but when he dyeth.
En gierigaert doet niet goeds; dan als hy sterft.

Deare sea-men oft times stay on shoare.

Diece Schippers oec tijds aen lande blijven.

Great fishes teare the net.

Groote visschen scheuren 't net.

Men must not swallow such great brocks as to choke them.

Men moet soo groote brocken niet inswolgen/datmer aen
 wuzgh.

My red horses make short miles.

Gehurde preerden maken korte mijnen.

It's good bidding guests w here the provision costs nothing.

Daer 't byz gelagh is/ isf goe dt gasten nooden.

It's easy to make a good fire of an others turf.

't Is licht goe dt byer maken van een anders turf.

It's good cutting large girths of an other mans leather.

't Is goet byede riemen snijden uyt een ander mans leer.

It's good to keep feast in an others hall.

't Is goe dt feest houden op een anders zael.

It's good darning on an other mans flour.

't Is goe dt darsen op een ander mans bloer.

He that hunteth two hares at once gets neither.

Die twee Vasen getijch jaeght/ leuyghet geen van beyden.

Fathome much, but gather little.

Deel om- bamen/ weynigh besatmen.

Great pears may hurt.

Groote peeren/ konnen doeren.

10. *Of hatred and envy.*

Van haet en nijt.

Spite gapes wide.

Spijt gaep wijd.

When love turneth into hatred, then is it unmeasurable.

Als liefde sieer in haet:

Dan gaerse byren mact.

Envy cryeth of spite w here honour rideth.

Nijt sijt van spijt/ waer eere rijt.

It

en spreucken.

It grieveth one dog, that the other goeth into the kitchen.
 't Is den eenen hondt teet/ dat d' ander in de keucken gaet.
 Who so prospereth well, is envied.

Die wel gedijjt/ die moe dt benijt.

After honour and dignity, followeth envy and hatred.

Daer eee en staet/ volghet nijt en haet.

Wrath is cruel and anger is outrageous; but who is able to
 stand against envy? Prov. 27. 4.

Grimmigheyt/ ende oberloopinge van toorn is wre-
 telt: maer wie sal booz nijdighet bestaen?

11. *Of wisdom and knowledge.*

Van wijsheydt en wetenschap.

Men must respect wisdom above strength.

Men moet de wijsheydt boven de sterchte aensien.

Wealth is uncertaine and fading; but knowledge abideth
 alwayes.

Rijndom is onseker en berganchelijch/ maer de weten-
 schap blijft altydt.

Be not ashamed to learne.

En schaemt u niet te leeren.

Remember what thou hast read.

Onthoudt dat ghy gelesen hebt.

Esoules despise wisdom and learning.

De sorten verachten wijsheydt ende leeringe.

There is nothing more excellent than knowledge.

Daer is niet teffelijcher als wetenschap.

12. *Of patience and angry.*

Van lijdtfaemheydt en toornigheydt.

IN prosperity think of adversity.

In boozspoet dencht op tegenspoet.

Beware that which thou suffereest by thine owne fault.

Verdzaght her gene ghy booz u eygen schult sijdt.

Men goe not laughing to heaven.

Men homt niet lachende in den Hemel.

Be not angry without cause.

En wt niet toornigh wesen sonder oosfaech.

Anger is a short madnes, or a noise that lasteth not long.

Dranfchap is een korte bulflijghet/ of een coperpe die niet
 langh duurt.

D 5

A man

A man of little understanding is soon angry.
 Een mensche van hiepen verstande is haest verfloogt.
 A little pot is soon hot.
 Een hieyne pot weerd haest heer.
 To a little oven there needs little fire.
 Tot een hiepen oven isser weynigh byers van noode.
 Many think it to be great honour to suffer nothing (patiently;) but sound doctrine teacheth clearly, that there is no greater magnanimity than to be able to suffer injury with patience.
 Veel meymen groote eer te zyn niet te berdzagen; maer de gesonde leere wijsst haerlijck tye; datter geen meerder gootmoordighede en is/ als ongelijck niet gedult te konnen tijden.

13. Of temperance and mediocrity.
 Van matigheydt en middelmaect.

BE neither prodigal nor covetous.
 Een weest niet verquistigh noch glerigh.
 He shund the raine and fell into the ditch.
 Wy schoutde de regen en viel in de sloot.
 The pitcher goeth so long to the water, till at last it breaks.
 De hienich gaert so langh te water/ tot datse eens hiecht.
 Hee is a fool who suffers much paine for an hare: and yet kills an horse worth many pounds.
 Wy is en die aers/ die om een haer/ veel smerten tijt.
 Een noch een peert/veel ponden weert/ben hars afeyt.
 High trees give more shadowe than fruit.
 Hooge boomen ghen meer schadume als vruchten.
 He that the candle too deep doth cut,
 Blowes lightly all her luster out.
 Wie de lieers te diepe snijyt/
 Must wel licht haer lupter tyt.
 Men must sheare the sheep, according as they have wolf.
 Men moet de schapen scheeren na zy woi hebben.
 Cut the heab to that it may continue growing,
 If thou wing't too hard, the nose must bleed.
 Snuyt soo het scuyt dat het mach blijven groeijen/
 Snuyt ghy te haer soo moet de neuse bloeijen.
 When a man is satisfied, then a holycombe relissheth not.
 Wanneer men is verfaat/
 Van suacacht geen hontigh vaet. Druncken-

Drunckennes is sin, losse, and shame.
 Drunckenfchap is sonde/ schade en schande.
 Enough, is as good as a feast.
 Genoegh is eben so goet als een Feest.
 Too much of one thing, is good for nothing.
 Te veel van eenen dingh is r'lemer's nut toe.
 They that drink wyne without relish, commit a great error.
 Die Wijn dzincken sonder smaect/
 Doen een onbesuyde saect.
 Who so drinks without thirst,
 And eats without hunger,
 He dyeth the younger.
 Wie dzinckt sonder dorst/
 En eet sonder honger/
 Die sterft te jonger.

14. Of good and bad Compny.
 Van goedt en quaedt gefelschap.

CONverse with the good.
 Gaet met de byome om.
 Convers with wife folkes.
 Werkeer met wijsse luyden.
 Esteem much of honest people.
 Houde veel van byome luyden.
 An evil man is the worst beaf.
 Een quaedt mensch is 't alderstunfste beest.
 It is good, to have dealing with good men.
 Met den goden is 't goedt doen.
 Beware of bad company.
 Waecht u booz quaedt gefelschap.
 One rotten apple in the basket, spoileth also the sound fruit.
 Een rotten appel in de mande
 Maecht ooch het gade scuyt te schande.
 If thou thouchest pitch thou shalt be defyled,
 Wandelt ghy peck/ ghy heijght een bleck.
 Among wolves and owles, men learne to howle.
 Wy Wolven en Hien: daer leetmen huplen.
 One scabbed sheep spoiles the whole flock.
 Een schurfschep is beeder de heele hude.
 One fool makes many.
 Een idwaes maechter veel.

He that dwelleth with cripples, learneth to limpe.

Die by de hreupelen woont/leert hincien.

He that lieth with dogs gets fleas.

Die mer honden gaet te bed/
Deelt van haer bloem mar.

Foule ground spoils the cables.

Duple gronden bederben de habelst.

Who so hunteth with cats,

Catcheth nought save rats.

Die jaeght niet haren/
En vanght maer raren.

It's ill working with bad roles.

Met quaedt ruygh is 't quaedt wercken.

He that minglet himself among death, is eaten of the Swines. (geten.)

Wie sich onder de dyaf menght/waer van de Swijnen ge-

Better alone, than with bad company.

Beter alleen als quaelich berfelt.

He that dwelleth near a mill, is made dusty with the meale.

Wie ontrent een molen woont/bestuyft' in het meel.

He that walketh with wise men shall be wise: but a Com-
panion of fools shall be foolish, Prov. 13. 20.

Wie met de wijse om gaet / sal wijs worden: maer die de
focren met-geselle is/sal berholen worden.

15. Of Courtesie, and kindnes

Van beleeftheydt en vriendelijckheydt.

S Alute willingly.

Doet gaerne.

Be not hard to those that are under you.

Dalt uwe minder niet haet.

Be scieindly in speech.

Wijt vandenlijch in 't spzelen.

As thou saluest another, so shalt thou againe bee salued.

Getijch ghy een ander sal groeten / soosult ghy weder ge-
groet worden.

Doe good to the good.

Doet den goeden goet.

Honour them which have don thee good.

eerse die u goet gedaen hebben.

Doe

Doe good even to thine enemies.

Doet oock uw' vyanden goet.

Recompence a good turne.

Woog een wief daer voer vergetdinge.

Men lock up no bread from friends.

Allen sluyt geen broodt woog de vrienden.

16. Of the tongue, and the good or evill use thereof.

Van de Tonge, en het goet of quaedt gebruyck
der selve.

BEfore thou speakest, meditate well what thou wilt say.

Over ghy spreect/berstint wiet wat ghy seggen wilt.

Hearc much, but speak little.

Woog veel/maer spreect weynigh.

Many things befall him that speaketh much.

Die veel salt/die veel ontvalt.

To the life there is soon enough spoken.

Den berstandigen ist haest genoegh gespr.

A word to the wise is enough.

Ken den berstandigen is een woordt genoegh.

Evill words corrupt good manners.

Woose reden/bederben goede sden.

Agreement in speech, or officiousnes maketh friends; but
speaking the truth causeth ill will or hatred.

Geseggenichheyt of gebienlijgheyt maect vrienden/maer

waerheydt te spzelen veroofsaecht onminne of haet.

He that hath gall in his mouth can not spit honey.

Die gal heeft in de mond en kan geen Honigh spoutwen.

Little said is soon amended.

Weynigh gespr is haest verbeter.

He that would always live at rest,

Must hear, and see, and say the best.

Die sijn tijdt in rust wil leben/
Moet hooven en sien/en 't beste spzelen.

Silence and thought can hurt no body.

Styngen en denken kan niemant hertencken.

Many flays, little butter.

Deel blaggen/tuttel boters.

They

They are empty vessels which make the greatest sound,

't Zijn ledige vaten/ die meest bonnen.

Still waters have deep bottoms.

Stille waters/ hebben diepe gronden.

Full vessels sound not.

Volle vaten bonnen niet.

A man that speaks not, and a dog that barks not, must at
al times be most narrowly looked to.

En mensch die niet en sprecht/

En hondt die niet en baft/

Daer dient tot aller tijdt/

En naut/sten op gewast.

Foolles will first give their judgement.

Wrazen willen eerst oordeelen.

The cripple will be first in the dance.

Den kreupel wilt eerst aen den dans.

The worse carpenter, the more chips.

Hoe stemmer Timmerman/ hoe meerder spaender.

The worse wheel, the more it creaks.

Hoe stemmer wiel/ hoe meer het kraekt.

One penny in the spate-pot makes more noise, than when
it is full.

En pennigh in den spaer-pot maekt meer gevaes/ dan
als sy vol is.

An empty far foundeth most.

En ydel var bomt aldermeest.

Great boast, little roast.

Groot roemen/ weynigh gebvaet.

Great talkers no great doers.

Groot sprekers zijn geen groot doers.

The goose bloweth indeed, but biteth not.

De Gans blaest wel/ maer en bijt niet.

They do not all bite, that shew their teeth.

Sy en bijten niet al/ die haer tanden laten sien.

A Cat that meweth much, catcheth but few mice.

En kat die veel maelt/ vanght weynigh muusen.

Threateners fight not.

Weygers en bechten niet.

Threats are the weapons of the threatened.

Wet bezeyen is der gebeyghden geweer.

When thieves fall out true men come to their goods

Wanneer dieven hebben/ behomen byone lieben hare goeds
deren, Cowardly

Cowardly dogs bark much.

Wloode honden baffen veel.

Scabbed sheep bleat most.

Schurde Schapen bleeten meest.

Still Sows eat up all the drasse.

Stille Zeugen eten al het draf op.

A threatened man, liveth seven years.

En gebeygh man leeft seven jaren.

Long of tongue, short of hand.

Lange tonge/ kort van hand.

Dissembling cats take the flesh out of the pot.

De luppende katten halen het vleesch uyt de pot.

The more love the less speech.

Hoe meerder liefde hoe minder spraeck.

Full ears of corne hang lowell.

De volle horen-ayen hangen laegst.

Every bird singeth according as he is beacked.

Elck voghele singht soo het gebecht is.

Men see whether the Hog be meafeld by his tongue.

Men siet aen de tonge oft bercken goztigh is.

Fowle mouths fowle bottomes.

Wyle monden wyde gronden.

The vessel giveth out such as is in it.

Der var geeft uyt soo het in heeft.

Men know trees by the fruit, and a wanton hart by its sport.

Men kent de boomten aen de vruchten/

En meeligh herte by de stuchten.

Unclean birds seldom crow good weather.

Onreyn vogels kraegen seldom goet weder.

A cuckoo cryeth out his own name.

En Kieckhoerh croept sijn eygen naem uyt.

17. Of back-biting.

Van achterklap.

S Peak none evil of any one behind his back.

En sprecht geen quaet van yemant achter sijn rugge.

He must have a great deal of fromity that wil stop every ones
mouth.

Hij moet veel bijt hebben die elck den mont sal stoppen.

He

He must rise betimes who wil please every body.
 Hy moer bzoegh op slaen die alle man besleuen list.
 It's bad fraightening all crooked timber.
 't Is quaedr alle hrom-houten te reghen.
 Men can hardly take care of all.
 Men hant qualijck of besozgen.
 It's bad hanging yarne before all holes.
 Woer alle gaten is 't quaedr gaten hangen.
 With holding ones tongue all things may bee overcome :
 but not with wrangling.
 Men han alle dingh doods swijgen; niet hoor sijven.
 He is truly a skilfull man who can make all well.
 't Is boozwaer een hunsfligh man
 Die her al wel malen han.

18. Of Corruption, and nature.

Van verdorventheydt, ende aerdt.

Men will be alwayes thwart in the way.
 Niemandt wil niet dwagen in de wegen.
 None among men is wise at all tyme.
 Niemandt onder de menschen is 't aller uren wijs.
 An old hunter deligheth to heare of hunting.
 Een ondr Jager hoorz gerne van de wehry.
 It hath soone rayned enough in a wet pool.
 In een natten pool is haest genoeg gereent.
 The hoarie frost cometh quickly on old ice.
 Het rijst haest op een oudt ys.
 A wolf car-cheth at the sheep, when he is a dying.
 Een wolf haer noch na 't schaep / als hem de Ziele uyt-
 gaet.
 He is not yet wholly free, that draweth a peece of his bands
 after him.
 Hy is niet geheel vry die noch een stuk van sijn banden
 nae sterft.
 Not only the leaf but the root must be plucked up of weeds.
 Wan 't onkruyt dient niet het loof alleen / maer de woer-
 tel uytgerogen.

19. Of riches and poverty.

Van rijkdom en armoede.

Overty seetheth craft.
 Armoede socht list.
 Riches long in getting are wholesome,
 Langsame rijkdom is saligh.
 Light gaine maketh a heavy purse.
 Licht gevein maecth a swaer beursen.
 Where there is much goods, there are many that eat it.
 Waer veel goet is; daer sijn veel die her eten.
 Great house, great trouble.
 Groot huys / groot heugh.
 Little ship, little saile.
 Kleyn schip / kleyn zeel.
 Little house, little care.
 Kleyn huys / kleyn sozgh.
 Many Cowes, much trouble.
 Veel koeven / veel troepen.
 A little hearth, though cold (is good)
 That hath alone but little wood.
 Een kleyn heert al is hy hout /
 Die heeft alleen maer weynigh hout.
 A young Courrier, an old begger.
 Jongh Hoveligh / ouf seboneligh.
 He that nothing wanteth is rich :
 Although he dwelleth on the ditch.
 Die niet ontbeecht is rijk :
 Al woont hy aen den dijck.
 Rich with little, is like God.
 Rijk weynigh rijk / is Godt gelijck.
 He that is rich with honour, what need you more.
 Weynigh niet eer / waer hoefz meer ?
 Every one knoweth where the shoe wrings him.
 Elck weet waer hem de schoen wrijnght.
 All is not gold that glitters.
 Een is geen goudt al matter blinkt.
 No happines, without adversity.
 Een geluck / sonder dyck.
 What glitters; eth that wingeth.
 Wat blinkt; dat wrijnght.

A new shoe can cause paine,
 Een nieuwe schoen/ kan pijn doen.

Even there where men it can not see,
 Will often times great sorrow be.
 **Doch daer men 't niet en siet/
 Is dikmael groot berdzier.**

Every man will wipe his feet upon the poore.
 Ken den agnen wi al alle man sijn doer wiffen.

Every one will goe over the longest garden.
 Daer de tuyn langst is/ wi pder ober.

When the Salmon is taken the eele sucketh him out.
 Als de Salm gebangen is/ so supghet hem den ael uyt.

When a dog lynch under, all the world will scratch him.
 Als den hond onder ligh/ at de werelt wi hem hretsen.

Men deal ill with him with whom it goes ill.
 Men misdeelt die 't misgaet.

The last man is bitten of dogs.
 Den lesten man bissen de honden.

Upon a leane or scabby beast.
 All the flies most take their rest.
 **Op een schael of schurpste beest/
 Sitten al de vliegen meest.**

Where the caufy is lowest the water runneth soonest over.
 Daer de dijk laagste is/ loopt het water eerst ober.

When the stream changerh his course men set the beakons in
 another place.

Als het diep herlooyt verster men de bakens.
 When the wolfe growes old, then the crows ride him.

Als de wolf oudt moedt/ soo reyen hem de kraeyen.
 Every one is better pleased with a rising than with a falling
 marker.

**Alder houdter meer met de ryzende maet als met de af-
 gaende.**

There is but little sorrow for an old ewe.
 Kleyn is de rou/ om een oude hie.

Even hares pull a lyon by the beard when he is old.
 **Doch Hasen trecken een Leeuw by den baert als hy out
 is.**

What swarth teacheth.
 Wat berseert/ dat teert.
 No man learneth but by hurt or shame.
 Niemandt teert als met schade of schand.

What

What doth not sowre men, dot nor sweeten them. i. e. what
 men get nor with trouble is not sweet to them.

Wat men niet en besuert/ en besoetmen niet.

What costs nothing is good for nothing.
 Wat niet en kost en draught niet.

Blowes make wise.
 Slagen maken wijs.

After sowre comes the sweet.
 Na her suere komt het soet.

Short braunches long vintage.
 Korte rachen/ langen Wijn-ogst.

Little wood much fruit.
 Wepnigh hours/ veel bzuchten.

20. Of prosperity.

Van voorspoet.

One that hath all after his wish (or will)
 Accompt him an unhappy man (still.)

**Een die 't al heeft nastijnen wensch/
 Keht dien een ongeluchigh mensch.**

Men can beare all things, except good dayes.
 **Alle dagen kan men dzagen/
 Hooftsondert goede dagen.**

When prosperity smileth on thee, stand then on thy watch.
 **Als 't geluch u lacht:
 Staet dan op de waerh.**

Men in good condition give good advise.
 Menschen in goeden staet/ geben goeden raet.

It's pleasure to see it raine, when one stands in the drye.
 't Is genueghelijc te sien regenen/ als men in dzogt staet.

The best pilotes are a shoare.
 De beste Stuer-luyden zijn een land.

It's good steering before wynd and tide.
 Dooz windt en stroomt is goede stiecen.

21. Of thrsiftines.

Van sijnigheydt.

Set thy expence according to thy trade.
 Set u teeringe/ na u teeringe.

Springnes is a great revenue.
 Sijnigheydt is een groote rente.

Cut

Cut your cloak, according to your cloth.
Snijt u Mantel naer u Lachen.
 Spoiling is a bad custome, Sparing is a sure revenue.
Spillen is een quae gelente :
Sparen is een wisse rente.
 Green wood, hot bread, and new wine, can not be profitable for the house.
Groen hout/ heet broot/ en nseuwe Wijn/
En kan dooz 't Huys niet dienstigh sijn.

The throat costs much.

De keel/ kost veel.

When the season gives new increase, Bee not then too hasty in buying : But tarry a little is thou be wise, For it differeth the hals in price.

Wanneer de tijdt geeft nieu gelast/
Wdeest dan in 't loopen niet te rast.

Waer toeft een loopenigh spdy wijs/
Warr 't scheidt de heist wel in de prijs.

Velvet and silk are strange hearbs, they blowe the fire out of the kitchen. To be lazie, dainty, and to love to eat much, are three things which are good for nothing.

Vlweel en Zijde is sel saem kuyt/
Vet blust het type de keuchen uit.

Vly en seker en veet te meugen/
Vijn byle dingen bie niet en deugen.

Spare some money in the ^h empty vessel : But saving will not help when the vessel is empty.

Spaer 't half seegh bat/ gelt sparen wat/
Spaer dooz lege baten/ kan 't sparen niet baten.

22. Of labour and diligence.

Van arbeydt en naerftigheydt.

Wildome increaseth by diligence.

Widhigheyt neemt toe dooz vlijftigheyt.

He that ekeens not a penny, will not be master of guildens.

Hie geen penning en arbt/ en woort geen guildens Heer.

Stockfish is made soft with much beating.

Hier veel slagens woort de Stock-fisch mozter.

Small fish, sweet fish.

Kleyn visje/ soet visje.

Little

Little gaine brings in wealth.

Kleyn gemyn/ brenghet rijckdom in.

By little and little staking, the tree falls.

Dooz allereerste slagen/ valt de boom.

Many hands make light worke.

Meele handen maechen lieft werck.

Many litlees makes a mickle.

Meel kleynes maken een groot.

Soft and faire goeth farre.

Sachtgens en soetgens gaet bezte.

Nothing so hard but by diligence may be overcome.

Niet so waer/ en men kan 't niet neerftigheyt overcomen.

Labour is profitable for the body.

Arbeit is dooz het lichaem vromstijf.

God giveth the fowles meat but they must see for it.

Godt geeft de Vogelen de host/ maer zy moeten oer vlieten.

He becometh poor that dealeth with a slack hand : but the hand of the diligent maketh rich. Prov. 10. 4.

Hie met een bedriegeliche hand werckt/ mozt arm : **M**aer de handt der vlijtigen maect rijck.

23. Of Idleness.

Van ledigheydt.

Poverty is the reward of idleness.

Parmoede is luygheds loon.

He that in his land no corne doth sowe :

Shal truly (none other but) thistles mowe.

Wie in sijn Landt geen Voeren saeyt :

't **W**il secker/ dat hy distels maeyt.

Idleness cometh no goodnes.

Dan ledigheyt komt niet goets.

An idle person is the devils pillowe.

En ledigh mensch is duyvels oogkussen.

No sheep runs into the mouth of a sleeping Wolfe.

Den slapende wolf en loopt geen schaep in den monde.

A flying crow catcheth some what.

En vliegende kraep hanght wat.

Idleness nouriseth all evil :

To doe some what is better Counsell,

Ledigheyt boedt alle quaedt :

Wat te doen is beter raedt.

If

If the mill findeth no corne, it grindeth stones.

Windt de meut geen hoeren/ soo maectse steenen.

Idleness is families mother.

And of theft (it is) full brother.

Leedighheyt is hongers moeder/

En van diese volle boeder.

Rest makes rustie.

Kust maecht roest.

A plough that worketh, glistereth:

But the still water stincketh.

Een ploegh die mercht/ blincketh:

Waer 't stille water stincketh.

To doe nothing teacheth to doe evill.

Niet doen/ leert quaedt doen.

Because of the winters the sluggard will not plow: therefore shall he beg in harvest, but there shall be nothing (for him) Prov. 20. 4.

Omn den winter en sal den luyard niet ploegen: daerom sal hy bebelen in den oogst. maer daer en sal niet sijn.

24. Of jessing.

Van jockinge.

HE that jesseth inticeth.

Wie jocht/ die tocht.

It will jessing with edged tooles.

't J^s quaedt gecken niet s^{ch}erp gereetschap.

He that will jess must beare jessing, els it were better let alone.

Wie jocken wil/ moet joch verstaen/

't J^s anders beter ongedaen.

An ape wil bemocking with every one although she can not

cover her owne arse.

Een aep wil met een yder gecken/

Maer kan haer eygen aers niet becken.

25. Of rebukes.

Van beispinge.

A Scabhad head fears the combe.

Een schurcift hoest ontstet de haem.

Touch a gald horse and he will licken.

Raecht een bekeert pveet aem/ en hy sal staen.

Clawe

Clawe me, and He claw thee.

Heraulte my/ en ick heraulte dy.

He that buildeth upon the high way hath many that carpe at him.

Wie aen den weggh timmer/ heeft veel berichts.

He had need of a good advocate that is called to every mans sessions.

Wie behoert wel een goede boosspzacht/ die booz alle mans

byerschaer betrouwen woedt.

Who it it that remains unconfurd, if hee speak or write for the world.

Wie is 't die sonder op- spzacht blijft/

Wie booz de werelt spzecht of scheyft?

He is wise that is al wayes wise.

Wy is wijs/ die altydt wijs is.

A master may misse.

Het mist een meester wel.

No pilot so crafty but her nest may be once robbed.

Een soo loosen Ertre of haer nest wozt wel eens gerooft.

No Hen so witty but she layeth one eg lost in the nettles.

Een soo snegen hⁱⁿ/ of zy leyt wel een ey verloren in de netelen.

A good fisher may let slip an eele.

Een goede visscher ontslyt wel een aef.

A shod mare may stumble.

Een beslagen siegrie steurpheit wel.

A good gunner may misse.

Een goede Schutter mist wel.

None is wise, but hee may fail.

Niemandt soo wijs/ of hy kan falen.

It happeneth (some time) that a good Scaman fals over board.

't Gebeurt wel/ dat een goede Zeeman over boozt valt.

He is a good gunner who al wayes hits the mark.

't J^s een goede Schutter die altydt her wir raecht.

He that hath an head of butter wil come neare none oven.

Wie een hoest van baten heeft en wil by geen oven kommen.

Bad eyes can endure no light.

Quade oogen konnen geen licht verdragen.

Slight gold will not be touched.

Sleght gout en wil niet getouft wesen.

He

He that hath a Scabby head will suffer no combing.
Die een schurft hooft heeft/wil geen kammen lijden.
 He that doth evil hateth the light.
Die quaet doet/ haet het licht.
 A scabby horse fears the curlycombe.
Een schurft paerct vrees den roos-stam.
 An unbound body will suffer no shaking.
Een meegh lijf wil geen beweginge lijden.
 Hee that reprovet a scooner, getteth to himself shame; and
 hee that rebuketh the wicked, (getteth himself) his blot.
 Rebuke not a scooner least hee hate thee: rebuke a wise
 man and he will love thee. Prov. 9. 7, 8.
**Die den spouter tuchticht / behaelt sich schambe: ende die
 den Godlosen bestraft / sijne schand-blecke. En be-
 straft een spouter niet / op dat hy u niet en haet: be-
 straft den wijzen / ende hy sal u lief hebben / Job. 9.
 v. 8. / 7 / 8.**

26. *Of injury.*
 Van ongelijck.

NO man shall prosper long with evil doing.
 Niemand sal lang voorspoet hebben/miet quaet doen.
 Doe no man wrong first.
Doet niemant eerst ongelijck.
 Is 't better to suffer wrong, than to do it to another.
't Is beter ongelijck te lijden / als een ander aen te doen.
 Unprofit Substance enricheth not.
Onrethveerdigh goet en rijckt niet.
 So gotten, so spent.
Soo gewonnen / soo bersteert.
 Lightly come, lightly gon.
Licht gekomen / licht gegae.
 Men get no profit by conscience.
Mien doet geen boozdoel niet bezogh.
 A false balance is an abomination to the Lord: but a just
 weight is his delight. Prov. 11. 1.
**Een bezogelichte weegh-schale is den Heere een grou-
 mel: maer een volkomen weegh-slees is sijn wel-
 geballen.**

27. *Of*27. *Of time, and opportunity.*

Van tijdt en gelegentheyt.

THe time that 's past, cometh not againe.
Die tijdt die boozhy is / en comt niet meer.
 What come, first served (grindeth.)
Die eerst comt / die eerst maelt.
 Men must catch when the time is.
Men moet grijpen als 't tijdt is.
 Men must set out their tubs while it raineth.
Mien moet sijn tobben wylt feren / recht wylt het regent.
 Men must faile while the wind bloweth.
Mien moet zepelen recht wylt de windt blent.
 The opportunity stands not still before any mans door.
Her geluch en staet niet stil booz p emandrs deur.
 Land purchase, and good marriage, happeneth not every day.
**Landt hoopen en goetd houwelijck doen / en beschiijt alle
 dagh niet.**
 Use time while time is.
Gebuycht den tijdt recht wylt her daer is.
 The cat will eat fish, but she will not touch the water.
Die cat wil visch eren / maer sy wil niet water raken.
 It's bad combing where there is no haire.
't Is quaet kammen daer geen haer en is.
 It's bad making froimy of water alone.
't Is quaet byn maken van water alleen.
 It's bad making cakes without fire or fat.
't Is quaet koecken bachen sonder byer of bat.
 A good fire makes a quick cooke.
Een goetd byer maecht een snellen hock.
 It's bad grinding without water.
't Is quaet slijpen / sonder water.
 When old dogs bark, its time to look out.
Als oude honden bassen is 't tijdt wylt se sien.
 When thy neighbours house burneth its time to look about
 thee.
Als u buerens huys brandt / is 't tijdt wylt te sien.

28. *Of Contentation.*

Van vergenoeginge.

EAs, west, at home is best.
Wost / west / t' huys is best.

☉

Ofen

Often removing costs much bedfraw.

Deel beschuyffen kost veel bedfraw.

There grows no cob web upon the combe of a mill that is
always turning.

Daer wass geen ragh aen een bzaepende meulen-kam.

A Rolling stone gathereth no mosse.

Een rollende steen woerdt niet geen groen gewassen.

Trees that are often replanted prosper seldom.

Baomen die men veel beplant gedpen seldom.

An unconstant man prospereth noth.

Een looper en gedijt niet.

Stability causeth prosperity.

Wijsheden doet behijsheden.

Not to throw away our old Shoes, before wee have new.

Green oude Schoenen loegh werpen / eer men nieuwen
heeft.

Godlines is great riches if a man bee content with what he
hath.

Godsalghheydt is groote rijkdom als men te vreden is
met het gene men heeft.

29. Of contention and unity.

Van twist en eenigheydt.

I Ove peace.

Wedi te bzaede lesf.

Shun contention and pleading.

Schuyt het twisten en strepen.

The truth is lost with too much contention.

Wiet al te veel hakelens / woerdt de waerheydt verloren.

Contention bringeth decaic.

Twist verquist.

Concord (or agreement) maketh strong.

Eendracht geeft mach.

Agreement can doe very much.

Eenigheydt vermach veel.

Better is a dry moricell, and quietnes therewith, than an
houlle full of sacrifices with strife. Prov. 17. 1.

Eene drooge bete / ende rust daer by / is beter / dan een
Wys vol van gestachte beesten / met twist.

30. Of

en spreucken.

30 Of lying.

Van leugen.

H Ate lying.

L. Waer de leugen.

The mouth that lyeth, killeth the soule.

De mond die slecht / die doort de Ziel.

Shew me a lyar, and I'll shew thee a thief.

Wijst mi een leugenaer / en ik wijs u een dief.

A lyar must have a good memorie.

Een leugenaer moet een goede memorie hebben.

The getting of treasures by a lying tongue, is a vanity tossed
to and fro of them that seek death. Prov. 21. 6.

Te azgedben om schatten met een valsche tonge / is een
boozt-gedzene ydelheyt der genen / die den doot soeken.

31. Of women, love, wooing, marriage, and
duties of man and wife.

Van Vrouw-menschen, liefde, vryen, trouwen,
en plichten tusschen man en wijf.

A Vertuose woman is a Crown to her husband : but she
that maketh a shamed, is as rottens to his bones.
Prov. 12. 4.

Een hoche Wuyf vrouwe is een kroone hares Heeren :
maer die beschaemt maecht / is als verrottinge in
sijne beeneren.

A woman faire and wine that's sweet.

Ate full of poyson (though) secret.

Een schoone Wuyf en soere wijn /

Die zijn vol heymelijch sejn.

Married in haste, repented at leasure.

Wast getrouwt / langh berouwt.

Of early breakfast, and late marriage, men get not lightly
the head-ach.

Van boog ontbijten / en laet te trouwen / en krejght men
niet licht den hoof-zeer.

He that asketh timorously learneth to denie.

Wie beschijmetelijch bzaeght / die leert weygeren.

By labour men get fire out of a stone.

Alte azgedt slejght men bye up den steen.

¶ 1

The

The constant hunter catcheth thee deere,
De stadjige Jager vanght het wilt.
Importunity doth obtaine.

Kein houden doet bechtigen.

That which is gotten with trouble is possessed with love.
Dat niet moeyte verheeren is/ moeyt niet minne beeten.
He that will lay out but little, seldom buyeth good flesh.
Die luepnygh beseden wilt/ seldom goede vleesch koopt.

They who with loves dart pierced be,
Can neither spot nor defect see.

Wie van de liefde zijn gesteken/
En sien noch vlecken noch gebzellen.

In love is no lack.

In liefde en is geen gebzeel.

Love is blinde and cannot see.

Liefde is blindr ende en kan niet sien.

It's best to woo where a man can see the snoake.

't Is best te vjjen/ daer men de roeck kan sien.

Beauty is but dirt if honestly be lost.

Schoonheit is maer djech als d' eerbaerheyt verloren is.
Women and pears that doe not crack men esleem to tast
the best.

Woutmen en peeren die niet en kraecken/
Die acht men alderbest te smaken.

Bad legs and good wives, ought to stay within doores.

Quade beenen en goede wijven/
Wienet loel in huys te blijven.

Much on the street caufeth a bad Name.

Deet op de straet: licht op de puer.

Cleany cloth'd: and not too gawdie.

Nejn gelieer: en niet te djeer.

See not husbands, be blind ye wives, that shall preserve the
houses in quiet.

En niet niet mannen/ meest blindr ghy Woutmen/
Dar sal her huys in rusten houtmen. (cc.)

Good speeches for bad words, set many a forward pate a pea-

By quade woorden/ goede reden/
Stelt menigh hofsel hoest te vjezen.

No wagon rides so softly, which some times suffereth not
a jog.

Geen Wagen opt soo sacht en veet/
Die sonstijds niet een stootje leet.

It

It's a greeat sorrow in the house, where the hen crows, and
not the cock.

't Is in her huys een groot berdziet/
Daer 't hen 'te kraeyt/ en 't haenijr niet.

The wives vertue is the husband honour.

Wijns erre/ Woutmen deught.

Neither reprove nor flatter thy wife, where any one heareth
or seeth it.

En straf: of sterck u Woutne niet/
Daer 't permard hoort/ of permard ster.

The eye of the maller makes the horie far:

The eye of the mullres makes the cambres near.

Het ooge van den heer/ dat maect de peerden her:

Het ooge van de Woutne/ dat maect de kamers net.

They that use the looking glas often, spin seldom.

Wie vretijg spiegelen/ seldom spinnen.

A continuall dropping in a very rainy day, and a contentious
woman are alike. Hee that hideth her hideth the wind,
and the ornament of his right hand which bewrayeth
(it self) Prov. 27. 15. 16.

Eene geduyrige dnyppinge ten dach den slagh-regens/
ende een hysfachtige Wuyvs-vrouwe zijn eoen gelijck.
Wie en diese verbergh/ soude den windt verbergen/
ende de olve sijner rechterhand die roept.

32. Of hast and sobriety.

Van haefligheyd en sachtmoedigheyd.

H Aft maketh wast.

Haest verquift.

Hasty speed is seldom good.

Questige spoer/ is seldom goodr

Folly hath eagles wings but owles eyes.

De dwaesheyt heeft Arends vliegenen/maer Wyls oogen.

Hastie questions most have slow answers.

Op haestige vjagen dient traegh gerantwoordt.

Halve men ought to ride on asses.

Sachtige menschen dienen op Wyls te rijden.

He that creepeth falleth not.

Die kruypen en valt niet.

Men come to their journeyes end with going easly.

Met goet gemack raecht men oock boort.

¶ 3

Soft

Soft and faire goeth farre,
 Al sachtgangs en soergens gaende/ raecht men bezee.
 A soft fire maketh sweet malt.
 Een sacht bereyten maecht soete mout.
 Ride on, but look about.
 Rijt voort/ maer siet om.
 Hast is no speed.
 Haest is geen spoer.
 More hast than good speed.
 Meer haest dan goeden spoort.
 Speedy Counsell keldome profitabe.
 Snelle raet/ selben baet.
 Of hasty advise, never (came) good action.
 Van snellen raedt/ noyt goede baet.
 The taylor that maketh no knot, loseth his stitch.
 De nayer die geen knoop en leyt/ verliest sijn steek.
 Measure thrice ere thou cut once.
 Meet driemaal eer ghy eens snijt.
 Who so oveneth in hast, gets horned bread home.
 Wie in der haest ovent/ heijst gehorende bzooven t'huys.
 Before you ryde on look to your girths.
 Eer ghy voort rijt/ siet na de kettinge.
 Make trial first, and then weigh.
 Eerst wicht/ dan waeght.
 The candle that goeth before giveth best light.
 De keerse die voort gaet/ licht best.
 Nothing in hast but to catch fleas.
 Een diltgen metter haest als vlopen te vangen.
 With time and straw the medlers ripen.
 Met tijdt en stroo rijpen de mispelten.
 In tyme a moule wil byte a cable in pieces.
 Metter tijdt bijt de muis een kabel in stukken.
 Time bringeth roses forth.
 De tijdt brenghet roosen voort.
 In time the corne openeth.
 Metter tijdt rijpt het horen.
 The diligent hand and sparing thooth buyeth other folkes land.
 De heersliche hand/ en spariche tant/
 Koopt ander luden land.
 The water in time maketh a hole in an hard stone.
 Het water doogt tijdt holt een harden steen.

He

He that wil make a golden gate, must every day, bring a nailc
 (thereto.)
 Die een goude poorte wil maken/ bzenghret elcken dagh
 een nagel.
 The thoughts of the diligent tend only to plentioufnes : but
 of every one that is lustie, only to want. Prov. 21. 5.
 De gedachten des blytighen zijn alleen tot oerfchor:maec
 eens pederx die haestigh is/ alleen tot gebreke.

33. Of promises.

Van Beloften.

Promise not lightly.
 Een betooft niet lichtelijck.
 Performe what thou hast promised.
 Houw dat ghy betooft hebt.
 An honest man is as good as his word.
 Een eerlijck man is soo goet als sijn wooydt.
 An honest mans word is as good as his bond.
 Het wooydt van een eerlijck man is soo goet als sijn obli-
 gatie.
 It's certainly a poor man that cannot promise faire.
 Het is wooytwaer een armen man/
 Die niet wat schoons beloven kan.
 Faire promises, fowle performances.
 Schoone beloften buyt volbzengingen.

34. Of friendship and confidence.

Van vriendschap en vast betrouwen.

Plove thy friend and try thy sword, which will be worth
 great treasure to thee.
 Bezwoeft u vrient/ bezwoeft u zwaert :
 Wat is u groote schatten weert.
 I lose breaketh friendship.
 Schade schent vriendschap.
 That dog from whom men take a bone respecteth no
 friends.
 Die hond diemen een been ontnemmt en sient geen vrient.
 In the parting of the inheritance friendship standeth still.
 In t' deelen van t'erf/ staet de vriendschap stille.
 Nephew so long as I give,
 Aef soo langh ich geeft.

C 4.

A friend

A friend is known in need, the richer are known after death.

*Den vriend die kent men in der noot/
Den rijkien kent men na de doot.*

A friend in need is a friend in deed,

En vriendt in noot is en vriendt in der daet.

Thrust not thy finger in a fools mouth.

Steeckt u vinger in geen dwaesens mont.

With fools men must not play the foole.

Met geelen en moet men niet dwaelen.

If thou give a staff to a foole, surely hee will strike thee in

thou neck.

*Soo ghy een stoch geeft aen een geel/
Gefelt hy staet u in den neck.*

Too much trusting maketh many to repent,

Te veel betrouwen ; doet veel berouwen.

Before thou trust a friend, eat a peck of salt with him.

*Al eer dat ghy een vriendt betrouwt/
Soo eet met hem een mudde sout.*

If thou offer a fool thy fingers, it is strange if he take not

the fit.

*Soo ghy een geel de vingers niet/
Te vrient neemt hy de duysent niet.*

Give a foot an inch, and hee'l take an elne.

Geeft een for een tael; en hy sal een elle nemen.

35. Of discretion.

Van bescheydenheydt.

It is bad catching hares with drums.

It is quaecht haren met trommels te vanghen.

All birds shun the open net.

Alle vogels schouwen d'openbare netten.

He that spits against the wind, maketh his beard fowle.

Wie tegen de wint spouwt; maect syn baer dwyl.

36. Of secrecy.

Van verborgenheden.

Here is nothing secret that shal not be revealed.

Waer en is niet verboght, dat niet openbaer en woedt.

The

The truth that lay in the darke cometh clearly to light.

*De waerheyt die in duysert lach/
Die komt mer haerheyt aen den dagh.*

Although a Iyc be finely clothed, yet it hutcheth its master.

*Al is een leugen schoon bekleet/
Hy doet noch haren meester leet.*

That cometh to light ar last that laye hidden under the

snowe.

*Der komt ten lesten aen den dagh/
Wat in de sneuw beholen lagh.*

Men se: at last by the dung who hath eaten the medlars.

Ja. nist: ten lesten aen den stont wie de mispels gegeten

heeft.

37. Of necessity.

Van nootfakelijckheydt.

N Eed causeth the cat to put forth her foot.

Nijt noot; voert de kat haer foot.

The bitings of dying beasts are mortall.

De beten van sterfende gedierten zijn doodselich.

To force an enemy into a strait,

Makes him many times escape.

*In vinge sijtich vbandt vzingen/
Doet hem menighmaet onsvzingen.*

When thyne enemy retreateth, make freely a golden bridge

for him.

*Nis u vbandt gaet te rugh/
Maect hem vye een gulden brygh.*

Necessity hath no lawe.

De nootwendigheyt heeft geen wet.

Need maketh the old wife trot.

De noot doet een oudt wijf bjaben.

Need driveth.

Doet vloot.

When the water runs into any ones mouth, then learns he

first to swim.

Als yemande 't water in den mond loopt; dan leert hy

eerst zwemmen.

No gold so red; but it must out for bread.

Gren gout soo rood; of moet uyt om brood.

Hunger eats through stone wals.

Honger eet doot steene mueren.

No better masters than poverty and need.
 Geen beter meester als armoede en noot.
 Diligent searching cometh from poor folks.
 Daer onderfochten komt van arme lieden.

38 *Of retribution.*

Van weder-looning.

What thou doest to another shalbe don tho thee.
 Gelyck ghy een ander doet/sal u geschieden.
 As thou hast sowed so shalt thou reap.
 Gelyck als ghy sulc gesaept hebben/ soo sulc ghy oock
 maepen.
 He that doth well, shal fynd well.
 Die wel doet/die wel vindt.
 He is fallen in to the pit which himself hath made;
 Hy is in de kuyl gevallen/die hy selfs gemacht hadde.
 He hath plucked the net over his owne heat.
 Hy heeft hem selfs her net over het hooft gehaelt.
 So gotten, so spent.
 Soo gewonnen/soo verreeet.
 As it came, so it is gone.
 Soo 't quam/soo 't oer.

39. *Of service.*

Van dienst.

Here is much to be learned of froward masters.
 By moepelijcke Heeren/ is veel te leeren.
 It must bee a wise hand that shall sheere a fools head well.
 't Moet een wise handt zijn die een sorten hooft wel scheert
 sal.
 What hindereth that teacheth.
 Wat let/dat leert.
 Men have need of great skill to give content to a fool.
 Men heeft groote kunst van doen/
 Om een narre te voldoen.
 He must rise betimes that will please every body.
 Hy moet vorgh op staen die alle man believen wil.

40. *Idem.*40. *Journie-speeches.*

Reys-spreucken.

No man is esteemed in his own Countrie.
 Niemand is in waerd/ in sijn eggen eerd.
 He that is nipped here and there, and often pulled by the nose;
 He that is nipped here and there, and often pulled by the nose;
 though hee were dull, hee should bee sharpened.
 Die hier en daer eens toogdt geyepen/
 En dickwils by de neus gegrepen;
 Als is hy plomp by woerdt geslepen.
 Hard stones sharpen iron:
 Hard thrusts make wiser.
 Hardte steenen slijpen yser:
 Hardte stooten maeken wijser.

Everie bird praileth its owne nest.
 Een yder vogel prijft sijn nest.
 Home is home tough never so homely.
 't Huys is 't huys/ al is 't noch soo slecht.
 Travail cast or travail west,
 A mans own house is still the best.
 Waert ghy dan oost/ of waerje west/
 Eens eggen huys is alderbest.
 Dogs have theech in all Countries.
 Honden hebben rapden in alle landen.
 A man must not ride a free horte to death.
 Een willigh paert ten moer men niet over rijden.
 A tyred horte leeth a fowle stable rather than a faire way.
 Een vermoeit peerd siet liever een duylen stal als een
 sepoonen wegh.

41. *Of imitation and likeness.*

Van navolginge en gelijckheyde.

He servaunt is like his master.
 De knecht gelyck sijn meester.
 Like master, like servaunt.
 Datselke Heer/sutselke knecht.
 Birds of one feather, will fie together.
 Vogelen van eender veeren bliegen geeren 'samen.
 Like will to like, be they poor or rich.
 Gelyc sijn gelyck/ 't zy arm of rijk.

¶ 6

Une-

Unosquall horses draw badly.

Ongeleijche peerden trecken quatijch.

Young cats will mouze :

Young apes will louze.

Young bladders willen mupfen :

Young Apes willen luyfen.

42. Of honour, offices, and matters of state.

Van eere, ampten, en saecken van State.

When apes will (adventure to) climb too high,

Then men their naked buttocks first espie.

Als apen hooge klimmen willen/

Wan siet men eerst haer naechte bislen.

A man is not knowne before that he cometh to honour,

Men kent een man niet eer/

Dooz dat hy komt tot eer.

Set a beggar on horse-back and he will ride a pace,

Set een bedelaer te Paert en hy sal dzabert.

Men know a mans.	} wisdome payment patience humility riches.	} when leas.	} an head truffed in need great dead.

Men kent een mans	} wijsheyt betalen gebuik nederigheyt rijckdom	} als hy	} een hooft geloof in noot groot doot.	} is.

Smiths children are used to spurs.

Smits kinderen zijn wel vouchen getwoon.

Many cookes salten the pottage.

Veel kochten herfonten den bryp.

At much command, is least don. or, Least is don when many command.

Ken vele beiaft woegt minst gebaen.

Com-

Common goods are ofteneft lost.

Commun goet gaet meest verloren.

Coupled sheep downe (one another.)

Gekoppelde schapen die verdzyncken.

Many shepherds with the sheep,

Will but the longer sleepe,

Veel Herders by de Schapen/

Sullen maer te langer slapen.

Common estate, none estate.

Commun goet/ geen goet.

It's neede to have two great masts on one ship.

Eene groote masten op een Schip en dienen niet.

The pastor and Sexton seldomo a gree.

Paasooz en koster zijn seldomo een.

Who lo climbeth higher than becomes him, hee falleth lower than he wisheth.

Wie hooger klimt als 't hem betacmt/

Die valt wel lager als hy caemt.

After high floods (come) lowe ebs.

Na hooge vloeden diepe eeben.

He that exaltheh his gate liketh destruction. Prov. 17. 19.

Die sijn dince verhooght/ soecht verdzynge.

Favour feedeth arts.

Gunst doet kunst.

What is shamefull though it bee hidden, yet can it not all be accompted honourable.

't Gene dat schandelijck is/ al hoe wel her verhoogen woedt/ so en kan her nochtans gensting rechtich graecht werden.

Honour once lost returns no more.

Verloren eer/ keert nimmermeer.

When gentlemen begin to domineer then countrymen come to loose.

Als de jonckers blind-roussen/ dan moeten de boeren haerz leren.

Whensoere a Prince leaps out of the band :

Oft therfore suffers all the land.

Wanneer een Prins springht uyt de bant/

Daerom sijn dichmael al her landt.

Men hang the little theeves, and let the great ones escape,

De kleyne diefens hangmen/ de groote laet men loopen.

¶ 7

What

What the fowle doth, the pigs are punished for.
Wat de feuge doer: woerdt by de biggen geboert.
 It's good fishing in troubled waters.
In troubel water is 't goed visschen.
 The camell loveth to drinke when the water is stirred.
De kienel dijcht tieff als 't water geroert is.
 Where churning is there is fumes.
In de rommelinge is bet.
 Men cannot heare laws when the drum is beaten.
Onder den trommel en hoorz men geen wotten.
 Robd men make rich servants.
Recopde meester maechen vjche knechten.
 Dignity loadeth.
Staet betaet.
 Care and watchfulness are the matters of lords.
Sozgen en waaken/ zijn Heeren salten.
 No crowne cureth head-ach.
Geen kroon heelt hoof-sweer.

43. *Mingled speeches.*

Gemenghde spreucken.

THe wrath of God goeth forth with a soft pace to the vengeance of it self.
De gramtschap Gods gaet niet een langhsame tred boozt
 tot het ingehen harez selfs.
 Honesty is little accompted of.
Wonnighejdt woerdt weynigh geacht.
 Money is very much esteemed.
't Geldt woerdt seer veel geacht.
 Thou labourst in vaine.
Ghy doet verlossen aghedbr.
 We are all the worse for too much liberty (too much will.)
Wy zijn alleger boozt te veel wilz te stunner.
 Reports are as well feigned and fals as true.
De geruchten zijn soo wel verfeerd ende leugemachtigh als
 waer.
 Although strength faile, yet the wil is to be praised.
Alhoewel de krachten ontzighen/ nochstaen moet men de
 wil pissen.
 Those things are most desired which cost most.
Die dingen zijn meest begeert/ die meest kosten,

The

The dearer, the acceptabler.
Wie dierder/ hoe liever.
 Farrow fetched and deare bought is meat for lodies.
Van bezre gehael en dier gehocht/ is eten booz Me-hoz-
men / (of edel Aufferouten.)
 There is nothing that sooner dryeth up than a teare.
Daer is niet dat eerder opdrooght als een traen.
 He that hath once bin periured, must not againe bee credited.
Die eens een valschen eer gebaen heeft / die moet men
daer na niet meer gelooven.
 It's an honourable shame to dye for a good cause.
't Is een ee vlijche schande / booz een goede sake te sterben.
 If thou art feared by many, then hast thou also many to feare.
Indien ghy van vele woerdt ontzien/ soo hebt ghy oock vele
te vresen.
 He who nameth any man unthankfull, he nameth all evil
 in him.
Wie yemant ondankbaer noemt/ die noemt alle gebzeten
in hem.
 The ungodly cannot prosper.
Den Godloosen en kan 't niet wel gaen.
 To erre is humane: but they are fools that persevere in their
 error.
Waken is menschelijck: maer 't zijn sorten die in haer
boorting bozhaeden.
 One mischance cometh not all one.
Een ongeluck komt niet alleen.
 A good beginning is good: but the end must beare the bur-
 den.
Een goet begin is goet behagen: maer 't eynde sal de last
dzagen.
 We live all by one God, but not by one mynd.
Wy leven al by een Godt/ maer niet by een sin.
 Many men have many mindes.
Deele menschen hebben veele sinnen.
 No man can content all men.
Altemant kan 't alle man te vast maechen.
 He that thrusts his head in every hole may lightly lose his
 eares.
Die 't hoofd licht steekt in alle gaten/
Die kander licht sijn ooren laten.

What

Whath the eye sees not, the heart desires not.

Wat het ooge niet en siet.

Wat begeert het herte niet.

There is no hunting with unwilling dogs.

Niet ontfittige honden is 't niet te jagen.

He that hath an ill name is half hanged.

Die in een quaedr gecreute hont/ is half gehangen.

Money answereth all things.

Het geldt beantwoort alle.

Pennyves reason foundeth best.

Pennighyt reden sijnste best.

Money that 's dombe, makes that which is crooked straight.

Geldt dat stom is/ maecht recht dat krom is.

One quill is better in the hand,

Than seven geese upon the strand (shore.)

Een schaft is beter in de hand/

Als seven gansen op de strand.

One bird in the hand is worth two in the bush.

Een vogel in de hand is beter als twee in 't wosch.

An old cat plays with no ball.

Een oude kat speelt niet geen ballen.

It 's hard colening an old foxe.

Een oude Vos is qualijch te bedziagen.

An old rat will not into the trap.

Een oude rat wil niet in de val.

It 's ill catcheng old birds with chaffe.

Men kan oude vogelen qualijch niet haf hangen.

Although the dog seems not to be too great; yet he raketh a mighty swine.

Al schijnt den hondt niet groot te zijn/

noch banght hy wel een machtygh swijn.

A cat may look upon a King.

Een kat siet wel op een Koning.

He is little indeed, that can doe no hurt.

Hy is wel kleyn die niet kan schaden.

It 's better to have a dog ones friend than foe.

't Is beter een hondt te vziend/ als te vbandt hebben.

That which hath hornes will sing.

Wat hoornen heeft/ wil singen.

A very gnat can hurt the sight of a Lyon.

Een tinuge kan selsf aen de Leeuw' het gesichte quetsen.

Little:

Little undertaking great rest.

Kortel ontdwint/ groote rust.

The nobler the hart is the more bending wil the body be.

Voeddebre hert/ hoe buygstamer hals.

Liberty is losfulnes.

Wyllydr' blypdr.

Death spareth neither young nor old.

De doodt spaert togh noch oudr.

It is appointed too all men once to dye but after that the jud-

gement. Heb. 9. 27.

't Is alle menschen gefet eenmaal te sterben/ ende daer na het oordel.

44. Good counsell in severall cases.

Goede raden in verscheyde saecken.

Take not that in hand, which thou mayst repeat here-
after.

Nemt niet by der handt dat u hier na mocht rouwen.

Never give thy mynd lost.

Geeft nimmermeer de moedt verloren.

i. e.

Give not over to hope well.

Laet niet af wel te hoopen.

Forbear to ask narrowly after that which concerneth thee
not.

Houdt op scheidelijch te vziagen na 't genie u niet aen en
gaet.

All that thou	} seest hearest. knowest canst	} doe not	} judge believe speake doe.
That thy			
			} niet.

War with young, but advise with old.

Met jonge te heijgen/ maect niet oude te raden.

Never esteem an enemy too small.

En acht geen vbandt opt te kleyn.

May

Play with the hopee.
Speel mette hopee.
Flic the dice.
Beschud den dobbel-steen.

45. *Christian remembraunces.*

Christelijke bedenkingen.

T He dog bites the stone, and not him that throwes it.

De hond byt den steen en niet die hem werpt.

The horse pisseth most where it is wet.

Der heerde staele meest 't nat is.

When every one sweeps before his owne house, then are all streets clean.

Als elck vooz sijn huys beeght / soo worden alle straten schoon.

That which burns thee not, koole not.

Wat u niet en byandt / dat en hoelt niet.

Where every one feareth himself, no man is lost.

Waar elck hem selfs soecht / gaet niemant verloren.

Consider before thou beginnest.

Befint / eer ghy begint.

Counsell before action.

Maet vooz dat.

Late repentance is seldome good repentance.

Laet berou selden goet berou.

It is profitable for a man to end his life, before he dye.

't Is dienstig sijn leven te eyndigen eer men sterft. Seneca.

Fear God, honour the King, & in all thy works remember thine end.

Beeft Godt / eert den Koningh / en in alle uwe werken bedenck uwen eynde.

Remember now thy Creatour in the dayes of thy youth, while the evill dayes come not, nor the years draw nigh, of which thou shalt say, I have no pleasure in them, Eccle. 12. 1.

Bedenck nu aen uwen Schepper in de dagen uwer jongelingscheyt / eer dat de quade dagen komen / ende de jaren nabeyen / van de welcke ghy seggen sult / Ich en hebbe genen lust in de selve.

The

The head-number.

Het hoof- getal.

O Ne, two, three, four, five, six, seven, eight, nine, then, eleven, twelve, thirteen, fourteen, fifteen, sixteen, seventeen, eighteen, nineteen, twenty, one-and-twenty, two-and-twenty, &c. thirty, fortie, fiftie, sixtie, seventy, eightie, ninety, hundred, two hundred, three hundred, four hundred, five hundred, six hundred, seven hundred, eight hundred, nine hundred, thousand, three thousand, thousand three hundred, or one million, &c.

The ordinall number.

Het order- getal.

T He first, second, third, fourth, fifth, sixt, seventh, eighth, ninth, tenth, eleventh, twelfth, thirteenth, fourteenth, fiftieth, sixteenth, seventeenth, eighteenth, nineteenth, twentieth, thirtieth, fortieth, fiftieth, sixtieth, seventieth, eightieth, ninetieth, hundred, two hundred, three hundred, four hundred, five hundred, six hundred, seven hundred, eight hundred, nine hundred, thousand, &c.

The dayes of the week, and months of the yeare.

T He Lords day, Sunday :
Moonday : Tuesday :
Wednesday :

De dagen van der weke ;
en maenden van den

Jare.

D En dag den Heer / Son-
dag : Maendag : Dings-
dagh :

Wednesday: Thursday: Friday: Saturday.	dagh: Woensdagh: Donnersdagh: Vrydagh: Saterdagh:
January: February: March:	Tamaricus / [Januaer-maent: / Februaricus / Spzochel-m: / Martius / [Lente-maent: / Aprilis / Vroeg-maent: / Mayus / [Mee-maent: / Junius / [Miede-maent: / Julius / [Juy-maent: / Augustus / [Dooft-maent: / September / [Wesft-maent: / October / [Herft-maent: / November / [Nacht-maent: / December / [Winter-maent:]
April: May: June:	
July: August: September:	
October: November: December.	

Dialogues and ordinary discourses among men.

Morning salutations.

- A Good morrow Sir.
 B And you also Sir.
 A Good morrow neighbour.
 B And to you also my loving neighbour.
 A God give you good morrow Bernard.
 B And you also Austin: God give you good morrow.
 A Good morrow be to you.
 B I thank you Sir.
 A I wish you a good morrow.
 B I wish the like also to you.
 A I wish this day may be prosperous to you.
 B And I wish it may not goe ill with you.
 A What doe you up to carling?

B Is

t'Samen-sprekkingen en gemeyne koutingen onder de menschen.

- Wozgen groetenissen.
 A Gode morgen heer.
 B G'En uooh mijn heer.
 A Goedendagh buerman.
 B Ende u alsoo mijn liebe naesten.
 A Godt geve u goeden dagh Bernhadj.
 B Ende u mede Augustijn: goeden dagh geve u godt.
 A Goedendagh zy u l.
 B Ich bedanke u mijn heer.
 A Ich wensch u goeden dagh.
 B Ich wensche u besgetijgh.
 A Ik moet desen dagh wel zijn.
 B 't En moet u oock niet qualijck gaen.
 A Wat maecht ghy so bzoorg op?

B Ista

- 1 Is it not time to be up?
 A Wherefore doe you rise so soon?
 B To rise betimes in the morning is the wholesomest thing in the world.

2. Salutations at meeting and parting.

- C God save you David.
 D And you also Clemens.
 C God save you heartily.
 D And you also, as heartily.
 C How doe you?
 D I am well I thank God; at your service: and you Clemens, how is it with you? well?
 C I am all in health: how doth your father and mother?
 D They are in health praised be God.
 C Now goes is with you my good friend?
 D It goeth well with me, goes it but so well with you.
 C I wish you good health.
 D I wish the same to you also.
 C I salute you.
 D And I you also.
 C Are you well? Are you in good health?
 D I am well. Indeed I am in good health. I am healthfull, and in prosperity.

C That

2. Groetenissen in 't gemooten en van malkanderen scheiden.

- C Wiest geroer David.
 D Wiest ghy oock geroet Clemens.
 C Wiest seer geroet.
 D Ende ghy oock soo seere.
 C Hoe vaert ghy?
 D Ich vaer wel God dank; tot uwen dienst. Ende ghy Clemens / hoe is't met u? wel?
 C Ich vaer oock wel: hoe vaeren u vader / en u moeder?
 D Sy zijn / (Godt lof) gesont.
 C Hoe gaet het met u mijn goede vriend?
 D Het gaet mij wel / gaet 't maer so wel met u l.
 C Ich wensche u gesontheit.
 D Wat selve wensche ich u oock.
 C Ich groete u.
 D Ende ich u oock.
 C Daect ghy wel? zijt ghy wel te passe?
 D Ich vaer wel. Ich ben voornae wel te passe. Ich ben gesont / ende welvarende.
 C Wat

C That is good. That is well. That is pleasing to me. That maketh me glad. I love to hear that. I beseech you to take care of your health. Preserve your health.

D I can tarry no longer now. I am in hast to be gone. I must goe. I have need of my time. I cannot abide standing here. Fare you well. Good be with you. Good keep you still. I wish your health may continue.

C And you also my loving friend. God protect you. God guide you. God be with you. May it please you in my behalf, hartly to salute your wife and children.

D I will doe your message: But I pray commend me also to your father and mother.

3. Salutations for the evening tide and night.

E Good even my friend. **F** You are welcome Edward: I am glad to see you. How is it with your whole family? come you now from home?

E Yea, I came even now from home, and have left al in good health for so much as I know: and am come

C Dat is goet. dat gaet wel. dat is my lief. dat berisjt my. Ich hoorc dat gaerne. Ich bidde u dyaerht sozge booz uter gesontheyt. Bewaert u gesontheyt.

D Ich mach nu niet langer toeben. Ich ben haestigh om gaen. Ich moet gaen. Ich heb mijn tijt wat doen. Ich haer hier niet blijven staen. Waert wel / Adieu. Wijst Godt bevolen. Wijst gesont.

C Ende u oock mijn lieve vriend. God behoerde u. God gelype u. God zy niet u. Helst u mijnent wegen **H** L. Wyfsovoute en kinderen van gerten te groeten.

D Ich sal te loofschap wel doen: Waer segget booz my oock uwen vader ende moeder goeden dagh.

3. Groetenissen voor den avondt-tiondt, ende nacht.

E Goeden avondt vriend. **F** Gy zyt welckom. Bewaard: het is my lief dat ich u sie. Hoe is het met u heet huysform? home ghy nu van huys?

C Ja / Ich home soo even van huys / en hebbe alles gaen in gesontheyt gelaten booz soo veel als ich weet: en ben

come hither to visit you myne old acquaintance.

F That is very well don: friends ought to be friendly. I am bound highly to thank you for your so great love and remembrance of us; I wish that I may deserve, and if it be possible, againe requite it.

E Forbear I pray you to complement so. I have don you no such great friendship, but you have done ten times more for me. But I can not tarry here. I must returne home, for it beginneth to be late and darke. My friend Francis, I wish you a good even.

I I thank you hartly: and I wish you the same with a good heart. But what hast have you? It is not so late as it seemeth to be: for the dayes begin to shorten.

A Although it were not late, yet I must be at another place of an errand, before I can goe home.

Goe to, I will not detain you. Only I wish this evening may be prosperous to you.

And I wish it may not be unprosperous to you.

ANO-

en den hier gekomen / om **H** L. mijn oude hermit te besochten.

F Dat is heel wel gedaen: vrienden behooren vriendeliche te zyn. Ich heb u hoogelijck te bedanken wegens uwen soo groote liefde en gedachtenis / onswaert; Ich wensche dat ich het verdienen / ende soo her mogelijck is / weder vergelden magh.

C Laet af bidde ich u soo te complementeeren. Ich hebbe **H** L. so grooten vrientschap niet gedaen of ghy hebt my thienmaal meer gedaen. Waer ich en haer hier niet bedpen / ich moet weder t'huys gaen / want het begint laet en donckere te woorden. Wijnen vriende Francisco ich wensche u een goeden avondt.

F Ich bedanke u hartelijck: ende wensche **H** L. dese lijckx wylt goeder deuten. Waer wat haest hebt ghy? Het en is soo laet niet als 't schijnt: want de dagen beginnen te doerhten.

C Al waer 't niet laet, nochtan moet ick op een ander plaets om een boodschap te zee. Ick t'huys haer gaen.

F Wel aen / ich en sal u niet ophouden. Alleenlijck wensche dat u dit een geluckigen avondt magh zyn.

C Ende u en zy het niet ongeluckigh.

Ken

Another.

E'en ander.

G **W**hat is the clock?
what time a night
is it?

H It is ten a clock. It hath
strucken then. It is almost
ten a clock.

G I know it not. I think it
is not so late. It cannot be
so late.

H It is indeed. It is surely.
I have heard it strike.

G Then it is time to goe to
bed. We must then goe to
sleep. We must then de-
part, and goe to rest.

H I am not sleepe. I have at
present no need of rest. I
am not sleepe. I am very
wakefull.

G But I am verie sleepe. I
have great need of rest. I
am very sleepe. I cannot
hold open mine eyes. I
bid you therefore good
nigh my friend. God gi-
ve you good night.

H Goe then to sleep: and
God keep you. I wish this
night may be prosperous
to you. I wish you a good
night. I wish this night
may further you, and that
you maie sleep soundly.

G I thank you for al your
kindnes. God be with
you.

H But

H **W**hat saer isstet? wat tijt
isstet?

H **W**et is thien uren. Wet is
thien geslagen. Wet is by
thien uren.

H **I**ch weet 't niet. It me-
re niet dat her soo laet is.
Wer han so laet niet wesen.
W' t' is innewer. 't is boos-
secher. Ich hebber hooten
saen.

H **S**oo isstet tijt om te bedde
te gaen. Soo sal men gaen
slapen. Wdy moeten dan
van malinander scheid
en gaen rusten.

H **I**ch en heb geenen baech.
Ich heb rechteboort geen
ruste van doen. Ich ben
niet slaperig. Ich ben heel
waker.

H **W**aar ich ben hol waech.
Kust is my heel moedigh.
Ich ben heel slaperig.
Ich kan mijn oogen niet
open houden. Daarom
mensche ih u goeden nacht
mijnen vleit. Godt geve
u goeden nacht.

H **G**oet dan slapen: ende
Godt beware u. Wesen
nacht zy u geluckigh. Webe
eeren goeden nacht. Wesen
nacht bozere u / en slaep
ghy gesondelijck.

H **I**ch bedanck u boozt alles
goedts. Godt zy met u L.

H Maar

H But stay a little. Me thin-
kes you doe much forget
your self. Ought we not
first to pray to God to-
gether?

G I thank you for your re-
membrance. If it please
you to performe the du-
ty, I shall joyne with you
willingly.

H Goe to, I will doe it for
this time by Gods helpe.

Evening prayer.

O Merciful God, eternal
light shining in dark-
nes, thou who expellest the
night of sin and all blindnes
of heart: seing thou hast or-
dained the night to rest, as
the day to labour, wee be-
seech thee graunt, that our
bodies may rest in peace and
quiet, that afterwards they
may be fit to undergo the
labour which they must en-
dure. Moderate our sleep,
that it be not disorderly,
that we may remaine un-
spotted both in body and
soule: yea that our sleep it
self may be to thy glorie.
Enlighten the eyes of our
understanding, that wee may
not sleep in death, but al-
wayes expect our redempti-
on from this miserie. De-
fend us also against all af-
faults of the devill, taking

H **M**aer maecht een meynig.
Wdy dunckt dat ghy u selfs
byt wat vergeet. Wehoeren
wy niet malanderen Godt
niet eerst aen te bidden.

H **I**ch bedanck u verzint
d'indachtighmakinge / soo
her u. bestelt te doen: Ich
sal u geerne geselschap hou-
den.

H **W**el aen / ich sal her hoog-
dees tijdt niet Godts hulpe
doen.

Het avondt Gebedt.

O Aegzandertige Godt, ewig
volg licht se, ijnente in de
duyfternisse / ghy die verdoest
den nacht der sonden ende al-
le blintheyt des herten: na-
dien ghy den nacht verdoest
neest hebt om te rusten / ge-
slecht den dag om te zeyden /
wy bidden u / geeft dat onse
lichamen in vrede in sluyt
rusten / op datse daer na des
quaten zy mogen / den a-
beyt te liden dien zy dagen
moeten. W' hat onsen slaep /
dat die niet onzerent- ch en
zy / op dat wy en liff ende
ziel onbevlecht mogen blij-
ven: ja dat onse slaep self ge-
schide tot uwer eer. We-
sicht de vogt: onse be-
slait / op dat wy in den doot
niet en ontslapen / waer alst
verwachten op onse be-
singe tyt dese etendighede.
Bescherm onse ooch boozt al-
le aenberijnghe des duy bels /

115

F

116

us into thine holy protection. And forasmuch as we have not passed this day without sinning greatly against thee, we beseech thee to cover our sins by thy bounteous mercy, like as now thou hast covered all things on earth with the natural darkness of the night; that so we may not therefore be cast from thy presence. Graunt also rest and comfort to all sick, sorrowfull and assaulted hearts, through our Lord Iesus Christ, who hath thus taught us to pray : Our father, &c.

3. *Childrens talke, of rising up in the morning, and going to schoole and other familiar things.*

I Hare you not ? rise.
K Let me sleep a little yet.

I How long will you sleep ?
K It is time to rise.

K It is not yet day.
I Open your eyes, and you will see that it is late.

K Tell me truly I pray thee, what a clock it is ?

I It will suddainly strike seven : therefore rise presently, or otherwise you will be chidden of the
maller :

ons in uw' heylige gheseyde nemende. Ende nadien wy desen dagh niet too-gebracht en hebben / sonder reghen u grootlijckhs ghesondicht te hebben / wy bidden u / wilt ons sonden bederken dooy uw' grondelose barmhertichghedr / wetijch ghy nu alle dingen op aerden mette narweyliche buysternisse des nachts bedecht hebt; op dat wy daarom van uw' aenschijn niet verstoen en werden. Gheest ook rust ende troost aen allen krankhen / brorsornden / ende aengevochten herten / dooy onsen Heere Iesum Christus / die ons alsoo heest leren bidden : Onse Vader / &c.

3. Kinder-gespreck, van 's morgens op te staen, schoole gaen, en andere gemeynsame saecken.

I Hoozhy niet ? her op.
K Laet my noch een weynigh slapen.

I Hoe lang wilt ghy slapen ?
K Het is tijt om op te staen.

K Den is noch geen dagh.
I Doet uwe oogen op / ende ghy sult sien dat het laet is.

K Ick bidde u seght my in waerheydt wat ure sietel ?

I Her sal haest seven slaet : daarom staet dadelijck op / of anders sult ghy van den meester belieden wo-
den :

maller : And as you rise, look to it, that you trusse up your hose close, and tye them round about, so shall you take the lesse cold.

K Myne eylit-holes are all in peices.

I Why have you not caused them to be mended ?

K I thought not on it.

I See that it be don to morrow.

K I will take care of it.

I Doe you put on your best coate ?

K I thought it had bin my working dayes one.

I Fit your cloths well. You stretch them too highe.

K That adorne well.

I Let us goe downe now ; and let us look before us.

But think you not on our loving Lord ?

K We will doe that by and by, when we are at church.

I What if some evill befall you in the meane time ?

Truly you are unthankfull

K Whence doe you gather that ?

I Know you not that hee hath prelevied you this night ?

K What ought a Christian to doe heere ?

I You must kneele, and with great devotioun pray

alter this manner.

den: Ende in 't opstaen / sie roe / dat ghy uwe kousjen vast oprecht / en nestelste vorfom / alsoo sult ghy te min houde hebben.

I Mijn nestel-gaten zijn al in stukken.

I Daerom hebt ghy die niet doen vermaecken ?

K Ick dacht niet op.

I Waecht datter moggen gebaen woed.

I Ick sal 't besorgen.

I Doet ghy u desen rock aen ?

K Ick meynde datter mijnen dadelijcken hadt gewest.

I Schijnt u hicederen waf. Op streckste te hoogwaerx.

K Dat elert waf.

I Laet ons nu afgaen / ende laet ons dooy sien.

Waar dencht ghy op onse lieben Heere niet ?

K Dat sullen wy sijn doen als wy in de kerck zijn.

I Of u daer-en-tusschen yet quaet gebeurde ?

Woozwaec ghy zijt ondanckbaec.

K Waer wy neemt ghy dat ?

I Weer ghy niet dat hy u desen nacht bewaert heeft.

K Wat behoort een Christen hier in te doen.

I Ghy sult gaen inlelen / en mer goore debotic sijn by aldus bidden.

Morning prayer.

Lord God, heavenly father, we thank thee that thou hast so faithfully watched over us this night; and beseech thee to strengthen us by thy holy Spirit, who may henceforth guide us: that we may devote this day and all the days of our life into all righteousness and holynes, and that whatsoever we take in hand our eyes may always look to the preading abroad of thy glory; yea that we expect al the success of our intendements only from thy bountifull hand. And that we may obtaine such grace from thee, be pleased according to thy promise to forgive us al our sins, through that holy passion and blood-shedding of our Lord Iesus Christ: for we are hartly sorrowfull for them, illuminate our hearts, that we having put off all the works of darknes may walk as children of the light in a new life in all godlynes. Give also thy blessing to the preaching of thy divine word. Destroy all the works of the devil, strengthen all church-officers, and governours of thy people. Comfort all persecuted and distressed hearts, through Iesus Christ thy beloved son, who hath promised

Het Morgen-gebedt.

Here Godt/ Hemelſche Vader, wy danken u dat ghy desen nacht ſo getrouwelijck booz ons gemaecht hebt/ ende bidden u dat ghy ons wilt stercken met uwen heyligen Geest/ die ons booztoen geleghet: dat wy desen dagh/ misgaders alle de dagen onſer lebens mogen beſteden tot alle gerechticheydt ende heyligheyt/ ende wat wy in handen nemen/ dat onſe oogen alſijt sien/ om' uw' eere te verheeyden; also dat wy alle den boozspoet onſes booznemens van uwe milde handt alteen verwoyren. Ende op dat wy sulche genade van u verheeygen/ wilt ons na uwe beloftenisse vergeben alle onſe sonden/ booz dat weylige Lijden ende Moet-vergieten onſes Heeren Iesu Christi; want zy jijn ons van herten leer. Wechtigh onſe herten/ op dat wy alle wercken der buyternisse af-geleyt hebben/ als kinderen des lichts/ in een niende leven mogen wandelen in alle Godtsaligheyt. Geest oock uwen zegen totte verhooringe uwer Goddelighen Woorts. Verstroyd alle wercken des duyvels/ sterck alle stercken-bieners ende Overheden uwer Wolcks. Troost alle verbolghende ende benoude herten/ booz Iesum Christum uwen lieben Sonen/ die

sed us, that thou wilt assuredly give us all that we beg in his name, and therefore hath taught us to pray after this manner, Our father, &c.

X Is that enough?

I Yea, if you could doe that with good understanding, true faith, and an upright heart

K Let us then go to schole now.

I You must first wash your hands, and rinse your mouth: you must also rince out your throat wel with gorgelling; after that dresse your head if it bee ranged, and buckle your shoes, if they be unbuckled.

K That is done already.

I Let us now goe strait forward through the church, to schoole.

K But I would break my fast first, for I am yet fasting.

I Doe that freely, and forget not first to call up on Almighty God.

K I pray you teach me that also: for I would faine doe it always.

I After this manner shall you doe it, if you please.

die ons belooft heeft/ dat ghy ons alles wat wy in sinen naem bidden/ sekerlijck geve hath sult/ ende darom ons also heeft leeren bidden/ Onſe Vader/ &c.

W Is soo genoegh?

I Ja/ indien ghy dat met goet verstant/ ware geloosbe/ ende een oprecht herte hooft doem.

K Laet ons dan nu ter schole len gaen.

I Ghy moet eerst u handen waschen/ ende u monder spoelen: oock moet ghy gorgelende uwe keel wel uyt-spoelen; daer na redt u hooft/ soo het verwoyren zy/ ende uwe schoenen gespen/ indien se ongespen jijn.

K Dat is al gedaen.

I Laet ons nu recht uyt de kercke nae die schoolen gaen.

K Nu laet eerst soude ick wel ontbijten/ want ick bast noch.

I Doer dat zy/ ende beregee, niet eerst den Almachtigen Godt aen te roepen.

K Ick bid u, I leet my dat oock/ want ick soude het gaerne altyd doem.

I Als u sult ghy het doem/ alst u belieft.

*A short prayer before
break fast.*

Een kort Gebed eer-
men ontbijt.

Feed our souls, oh Lord
Christ, with thy love,
who by thy goodness doest
sustaine all things that have
receaved life. Graunt, Lord,
that these thy gifts may be
holylic used by us, as thou
the giver of the same art
holy. A M E N.

Schijf onse ziele / Weere
Schijf onse ziele / met uwe liefde
die doo; uwe goedtheit alles
onderfoude / Weest / Weere dat
dese uwe gaben heylighheyt
by ons genuechtig moeght
wozden / gelijck ghy der sel-
de gebed heyligh zijt. Amen.

K Come now and eat some-
thing with mee, if you
please: you are very wel-
come.

K Komt nu ende eet wat
met my / soo het u belste /
ghy zijt seer wellesom.

I Not I. I thank you harily,
it is yet too early for
mee to break my fast. I
doe not use to eat so soone.
Or I have broken my
fast an houre agoe, I can
not fast so long. But I
will attend you for your
company so long while
you eat if you please.

I Meen ick. Ich danck u
heytelijck / het is doo; my
noch te voozogh om te ont-
bijten. Ich hen niet ge-
wont soo voozogh te eeten.
Ofse / Ich hebbe over een
uur ontbreten. Ich en han
so lange niet halter. Maar
soo het u belste sal ick soo
langh als ghy eeten na u
geselschap wachten.

K I am sorry Sir to make
you wait so long upon
mee, but you know the
proverb: Necessity hath
no law: and I hope to re-
compence your patience
ere long with the like at-
tendance, if I can but
rise soon enough.

K Het is my leed wt. u. l. so
lang op my te doen wach-
ten / maar ghy kent het
spreeck woort / noot vzecht
wert: ooch hope ick eer lan-
ge dese uwe geduldighheyt
te hergeiden / in dien ick maer
soo voozogh kan opflanen.

I It is no matter Sir. The
service is not so great as
to have a word spoken of
it.

I Het is geen noot Weer.
Den dienst is so groot niet
datte een woort van be-
hoopde gesproken te moede.

K Now

K Now

K Now God bee praised for
his good gifts; I have ea-
ten enough till noone.

K Godt zij nu gheslooft tooz
sijne goede gaben; Ich heb-
be tot aen den middagh ge-
noegh gegeten.

I Much good may it doe
you. Shall wee goe now?
K Yea willingly. What a
clock is it think you?

I Wel mach het u bekomen.
sullen wy nu gaen?
K Tae gaerne. Wat ure tisse
meert by?

I About eight.
K That is the right time for
to goe to schoole. How
much am I obliged to
you, that you have fur-
thered mee so much this
morning? It is surely a to-
ken that you beare good
affection to mee: God
graunt that I may in some
kinde deserveit from you.

I Omteent acht.
K Dat is de rechte tijde om
na schoole te gaen. Hoe seer
ben ick aen u l. veroblij-
gert / dat ghy my besen
moegten soo veel geboozert
hebt: Het is een seker teke-
ken dat ghy my goede ghe-
negentheyt vgaet: Godt
gebe / dat ick het van u ce-
nighsing verdienen magh.

4. *Schoole-talks, about
writing, lessons, and the
things thereunto belong-
ing.*

4. School-praetie, wegens
schrijven, lessen, en de
het gene daer aen be-
hoort.

L You make good letters,
and write very brave-
ly: but doe you write now
in earnest, or doe you
scribble?

L Ghy moecht goede lettere
reken / ende schijft heel
reestelijck / maer schijft gy
nu niet ernst / of beuseit
ghy?

M Truly I write in good
earnest, for why should I
mispent the tyme? But
wherefore doe you aske me
that?

M Doozwaer ick schijf ernst-
stelijck / want maer om sou-
de ick de tijt misbruycken?
Maer ghy / maer om / vzaeg
ghy dat?

L Because I have once seen,
that you wrote better, and
therefore I marvelle how
it cometh to passe that
now you write worse.

L Om dat ick eens ghesien
heb / dat ghy beter schreef
ende daerom ben ick ver-
wonderd / hoe het komt / dat
ghy nu qualijcker schijft.

M That

M That

M That is worthy of no admiration, for I want the helps to write wel.

I. Which be they?

M Good paper, goodinke, a good pen; for this my paper (as you see) doth miserably fleet, the ink is waterie and whitish, the pen, is soft and ill prepared: moreover I have also lost my copie.

I. Wherefore have you not provided al these things in time?

M. I wanted money, and that I want now also.

I. You are fallen into that common proverb, Hee that wanteth money wanteth all things.

M It fareth so with me.

I. But when doe you hope that you shall get it?

M At the next market my father will lend it mee, or els hee will come himself.

I. I will helpe you in the mean time.

M If you can doe that, you will doe me a great favour.

I. Take these fixe styvers which I lend you, to provide you paper and other things.

M How truly is that spoken,

M Dat is wonder waerdigh/ want my ontbezeeren de behuyfelen om wel te schryuen.

I. Welcke zynse?

M Goedre papier/ goeden inck/ een goede penne: want dit mijn papier (ghelyck ghy sie) slaet elendigly beur/ den inck is waterigh ende wintachtigh/ de pen is weech ende quaetsch bereyt: voorders heb ick oock mijn voorszijft verloren.

I. Waerom hebt ghy alle dese dingen niet in tijds voorszien?

M. Het gelde ontzack my/ ende dat ontzoecht my nu ooth.

I. Ghy zijt in dat gemeene sprecht wooght verballen/ Die gelde ontzoecht ontzoechten alle dingen.

M. Soo gaer het niet my.

I. Waer wanneer hoort ghy dat ghy 't sulst krijgen?

M. Ghy de toe-komende weekte sal het mijn vader my senden of hy sal selber komen.

I. Ick wil u ondertusschen helpen.

M. So ghy dat vermaecht/ ghy sult my een groote weldaer gedaen hebben.

I. Idenit dese ses styvers te leen om papier ende andere dingen te verzoegen.

M. Hoe maerlijck is dat geseyt/

ken, A sure friend is tryed in a doubtful matter? but what is in your mynd, that you doe so well for me of your owne accord?

I. The love of God, which (as Paul sayth) is shed abroad in our hearts.

M. The power of Gods spirit who is the author of that love is wonderful in our hearts. But I must consider in the mean time how I may be thankfull to you.

I. It is a small matter: let those thoughts passe, least they hinder you from sleeping quietly; restore but to mee what I have lent you, when It is convenient for you.

M. I shall I hope retorne it to you with the first.

I. But what say you of the pen-knife which I sold you the day before yesterday? Is it not good enough?

M. Yea, it is very good, but (wretch that I am) there wanted little but I had lost it.

I. How, what say you? how happened that?

M. When I came without, it fel from me on the street.

I. From whence did it fel from you?

M. Out of my sheath, which unwittingly I had left open.

I. How

seyt/ Een seker herten weert in een onsekerre saech gesien? Waer wat hebt ghy in u sin dat ghy my van selfs soo wel doet?

I. Die liefde Gods/ de weesheit (ghelyck Paulus seyt) in onse herten uygesoght is.

M. De macht der Goddelijchen Geestes is wonderlijch in onse herten die de Kucheur moet de liefde is. Waer ick moet ondertusschen over- leggen hoe ick u dankbaer sal zyn.

I. 't Is een kleine saech: Laer die gedachte varen/ op dat sy u niet en belet/ dat ghy te geruster slaep: geeft my miar weder het geen ick u geleent heb als 't u te pas komt.

M. Ick sal 't soo ick hoop u eersdaeghs weder geben.

I. Waer wat seght ghy van het penmeser dat in u eersgisteren verhoecht hadde? Ist niet goetd genoeg?

M. Ja 't is seer goetd/ maer (my elendighe) 't isser weynigh of geweest of ick had het verloren.

I. Hoe, wat seght ghy? hoe is dat gebeuyt?

M. When ick buuten quam/ was het my ontballen op de straet.

I. Van waer was het u ontballen?

M. Hiet mijn hoocher/ die ick onbesiens open gelaten hadde.

R 5

I. Hoe

L How did you get it againe?

M I stuck presently a note on the gates of the door: after dinner a boy out of the sixt forme brought it mee againe.

L Oh that they were every one so faithfull who find lost things.

M Indeed there are few which restore, if the matter bee but of any worth.

L And yet that is expressly commaunded by the word of God.

M Wherefore not? for it is a kind of theft, if any man keep an other mans matter which is found, if hee doe but know to whom he must give it againe.

L But many think that they do rightly enjoy whatsoever they have found that is lost.

M They erre very grossely.

L But (that wee may return to our begun discourse) what did you give the boy which found your penne-kenie?

M I gave him an oortgie and some wall nuts: moreover I praised him, and in few words admonished

him

L *Woe hebt ghy 't weder gegeven?*

M *Ick heb terstondt een blesfien aen de poorten van de deur gheghebt; na het noemmaet heeft een iongen uyt her sesse schoole het mi weder gheghebt.*

L *Wie of sy alle te samen so getrou waren bin verloren vingen bin.*

M *Woo waer daer zijnder weynigh die wedergeven/indien de saech maer van eenige waerde is.*

L *Ende dat moet nochtans dooz 't woozdt Gods by-namen geboden.*

M *Waerom niet? want het is een manier van die betijde so yemant een ander mans saech die gedonden is/hout/soo hy maer weet/wien hy het weder geven moet.*

L *Maer dese meynen dat zy niet recht besitzen/ al maer zy gedonden hebben dat verloren is.*

M *Die dimalen swartelijch.*

L *Maer (op dat mi wedergeeren tot onse begonnen reden) wat hebt ghy de iongen gegeven die u vernemen? gevonden had?*

M *Ick heb hem een oortgie gegeven ende eenige ockerwooten: ick heb hem daeren-hoben gepreken/ ende met weynigh woorden hebbe ick hem vermaent dat hy*

him that hee must doe the same alwayes.

L You did well, for so another time hee will restore the rather, if hee have found any thing. But what if you had lost it?

M I should have borne it with good courage, and I would have bought an other.

L Should you so have borne it with good courage?

M Certainly not without some trouble.

L Not with a good courage then, but I will not urge you more strictly.

M Wee are no divines (Theologants.)

L What then?

M Grammer-boyes.

L And indeed unskill full.

M So much the more diligently must wee pray to God, that he would deliver us by his gospell from the darkness of ignorance, wherein we have walked and doe yet walke.

L We will doe that if we obey his holy admonitions, which wee daylie heare from the master, and often times of the preachers the administrators of the word of God.

M Behold

hy her selve atstijdt moete doen.

L *Wie hebt wel ghebaen/want so sal hy op een ander tijdt te sicker wedergeven/ soo hy verghewonden heeft. Maer indien ghy het verlorren hadde?*

M *Ick soude het niet een goetd gemoet verdragten hebben/ ende ick soude een ander gekochte hebben.*

L *Soud ghy het also niet een goetd gemoet verdragten hebben?*

M *Woo seker niet sonder eenige moeyelijcheydt.*

L *Niet van niet een goetd gemoet/ maer ick wil u niet nauwer d'ingen.*

M *Wy zijn geen Godsgeleerde.*

L *Wat dan?*

M *Grammatica's iongenen.*

L *Ende oock onbevaren.*

M *Soo veel te neeflijcher moeten wy God bidden/ op dat hy dooz sijn Gueangelie onse verlosse van de duysternissen der onwetenhede in de welke wy verkeer hebben/ende noch verkeeren.*

L *Wat sullen wy doen so wy sijne heylighe vermaningen gehoosamen/ die wy baghelijch hooren van de meester/ ende die maect van de verbranten/ bebiennaers des Goddelijcht Woorde.*

f 6 M. Sicut

M Behold how much the losse of my pen-knife hath profited us.

L For that cause I am doubly glad in your behalf, first for that I had sold it well, then that you have gotten againe that which you lost.

M I thank you my Lambert.

L To our heavenly father also be prais & thanksgiving, And now seing you have your pen-knife againe, what if you did make me two or three pens of these quilts?

M Let it content you, if for the present I make one for you. Are they new?

L They are indeed new, but ready except cutting, for I made them all smooth but now, I cut off the tail and pluckt of the feathers.

M Let me see them. Truly they are very good and very fit for writing.

I Whereby knowe you that?

M Because they have a great, stiffe, and cleare stalle, for the soft and such as for a shorter stalle are little, fitting for the use of writing.

L I am glad that I bought them profitably.

M Not

M Niet hoe veel ons de verliesinge van mijn pen-nemdes gebaat heeft.

L Om die oosfaech ben ich dubbelt van uwent wegen ghy / eerstlijck om dat ich het wel verkocht hadde / daer na om dat ghy 't geen verloten was / weder ghekegen hebt.

M Ich dank u mijn Lambert.

L Doch zy onsen Hemelschen Vader lof ende danksegginge. Ende nu / betwijfle ghy / uwe pennens weder hebt / wat soo ghy my twee of drie pennen van dese schriften vermaert?

M Laet het u genoech zijn / soo ich 'er een booz tegenwoozdig sal beschrien hebben / zijne oech niet nu?

L Zy zijn wel nieuw / maer verdrigh als zy verdriden zijn / want ich hebbe nu al glas gemaecht / ich heb de steert afsgefeiden / ich heb de verhemd afgetrochen.

M Laet sien. Boozwaer zy zijn seer goedt ende tot het schrijven seer bequaem.

L Van waer weet ghy dat?

M Om dat zy een groote stijde ende heidere steel hebben / want de weerde ende die een hogere steel hebben / zijn weynigh tot het gebruyck van Schryffen bequaem.

L Wel ben blyde dat ic hse profijtelijck ghekocht hebbe.

M Niet

M Not without cause, but for how much?

L I gave two doys for these three, it is a smal price considering the worth of the matter.

M Of whom have you bought them?

L Of a certaine pedlar.

M By the merchants of this city each and yet not so good is sold for two pennies.

L And yet they dare sometimes say, that they cost them more at Lions.

M That is in a manner the custome of merchants. For they gaine nothing except they lye much (as Cicero saith.)

L But goe to, that I may not longer delay, let us doe what we have to doe.

M I shall presently dispatch it, marke me diligently, that you may learne it some time or other.

L I observe you with a diligent eye: but I have longer space.

M That shall be in the chamber if you will visit me.

L When?

M After the goeing forth of the schoole, that is at eleven of the clock in the morning, or four of the clocke in the after noon. Now you have two pens

well

M Niet sonder oosfaech / maer hoe veel?

L Booz dese drij heb ich twee doysen gegeben / het is een kleijne pjjjs na des saecht waerde.

M Van wien hebt ghy ghekocht?

L Van een secker hramer.

M By de kooplieden van dese Stadt wordt elck ende noch soo goedt niet / booz twee penningen verhoert.

L Ende nochtans durben sy somtijts seggen / datse daer te Lions meer kosten.

M Dat is by nae de gewoonte der kooplieden / want zy doen geen profijt / ten zy sy seer liegen (geijsh Cicero seyd.)

L Maer wel aem / op dat ich niet langer en verhoer / laet ons doen dat booz handen is.

M Ich sal 't haest beschriek hebben / siet my naerslijgh aem / op dat ghy 't d'een rijt of d'ander seken mooght.

L Ich sie u aen mer opsmerckende oogen: maer ich heb langer rijt.

M Wat sal in de kamer geschieden / soo ghy my wilt verhoeren.

L Wanneer?

M Na het uytgaen van de school: dat is 's moogkens ten elf uren / ofte vier uren na de middagh. Nu heer ghy twee pennen / ten zy

f 7

ich

well fitted (if I be not deceased) for your use. This third you shall preserve whole for your self untill an other time.

L Take it you, if you please.

M Keep it rather for your self. There are enough brought to me from home.

L Have you also good ink?

M Why aske you that inke?

L That you may give me a little.

M Why, have you none?

L Yes, but I can not write with it.

M What is the matter?

L Because it is too thicke.

M Can you not mixe it?

L I have no water.

M Mixe it with wine.

L Much lesse.

M What if you mixed it with vinegar?

L That would make the paper fleet.

M How know you that?

L I have heard it from a certaine master who taught me to write.

M But I have heard somewhat els.

L Tell it me, I pray thee.

M What will you give me?

L A good quill.

M Hearc then what I have learned of a certaine usher of myne: The ink which is thinned with vinegar

ick bezoggen ben) tot u gebruyck wel bereydr. Wese derde sult ghy tot op een andr tijdt heel booz u bewaren.

L Aemst ghy het / soo 'tu bestest.

M Bewaert het liever booz u selven/daer wederder my genough van huyt gebeydr.

L Weer ghy oock goeden incht?

M Waerom vzaegt gy dat?

L Op dat ghy my een wey nighschen gheft.

M Hoe/en hebt ghy geen?

L Ja/maer ick en kan daer niet mee schryben.

M Wat sehoeter acn?

L Om dat het al te dick is.

M Gunt ghy het niet menggen?

L Ick heb geen water.

M Aldientgh het niet wijn.

L Wel minder.

M Of ghy het niet edick menghet?

L Daer soud het papier van druc-slaen.

M Doe meer ghy dat?

L Ick heb dat gehoort van een secker meester/die my leerde schryben.

M Waer ick heb wat anders gehoort.

L Gy lieve bertelt het my.

M Wat sult ghy my geven?

L Een goede schaft.

M Hoort dan wat ick van een secker onder-meester han my gheleert hebbe: Den incht die niet edick bin gemaecht

vinegat is hardly wiped out.

L That may bee, but in the meane time give mee a little for my present use.

M Hold up your inck-borne well: I wil powre some in to it.

L Loec there, powre in: eye! how thin it is.

M Possibly becaus theris not gall enough in it.

L But how pale is it?

M Use it if you pleas for such as it is; for I have no better.

L What shall I doe then?

M Ah fool! can you not mixe it well with your pen?

L I have mixed it enough: what can I doe more?

M Powre it againe into myne horne.

L Hold it close-to, is there enough?

M Peflic the cotton with your pen.

L I have pressed it so much that it is almost dry, what will it be at length?

M Good inck, or at least between both.

L The rule of mediocrity is good, as we have learned of the mather. But can any good be brought out of two evil things?

M When

gemaecht is/wert nautverlijcht uyt gebeeght.

L Wer kan geschiden/waer onder-tuffchen geest my een weynigh booz mijn tegenwoordigh gebuyck.

M Houde u incht-hoofte te degen op: ick sal u daer in gieten.

L Hier daer / giet in / seye! hoe dun isse?

M Aldogeligh om darter niet gals genough by is.

L Maer hor bleek.

M Gebuyck het soo ghy wilt booz her geene dat het is / want ick en heb gheen beter.

L Wat sal ick dan doen?

M Ho beuflaer: kunt ghy 't niet u pen niet wel menggen?

L Ick heb het genough ghemengt: wat soude ick meer honnen?

M Hier het weder in mijn hoorn.

L Houde het dicht an / isse genough?

M Wucht de boom-wol mer u pen.

L Ick heb soo gebuyck dat het by na bzoogh zy / wat sal 't syndelich wesen?

M Goeden incht / ofte ten minsten middel-matige.

L Een regel van middelmatigheit is goet gelich my van de meester geleert hebben. Maer kan daer nyt twee quade sachen niet goet gemaecht werden?

M Als

M When I shall have mixed it and powred it in againe, you shall see the tryall.

L I am inflamed through desire to see that.

M Reach now hither your inckhorne.

L Loet here, powre in. Oh there is enough now: what wast is that? you have given me more than you have kept for your self.

M Mixe it once or twice together.

L A Cook were never able to confound his pattages and sauces better together.

M Try it now at length.

L Rehearse before me some proverb that I may learn some thing in the mean time.

M Experience (as men commonly say) is the mistres of things. Have you it? doe you understand it?

L I rehearse it sooner.

M To wit, because you could say it before.

L Who should not know that, which is so common?

M Let us see now.

L The matter will appeare, better when the writing is dry.

M Wherefore will you tarry? It is now more than dry enough.

L Ho! see how blackit is?

M Als ich 't gemenght ende weder in-gegoren sal hebben/sult ghy de ysoef sien.

L Ich ben vierigh dooz ver-langen om dat te sien.

M Laugh nu hier u inck-hoelie.

L Siet daer/giet in. Och het is nu genoegh: wat is dat booz; een verquistinge? Gy hebt my meer gegeven als ghy booz u selfs behouden hebt.

M Jwengt het eens of twee mael t'samen.

L Een stoek en soude niem-meer sijn soppen ende saussen beter hoxnen t'samen stozzen.

M Versoekt 't nu eyndelijh.

L Verhaelt my eenige spzeu-ken booz; op dat ich on-beruyschen waerte.

M De erbarenheyt (gelijck men gemeenelijck seyt) is de meestesse der dingen. Ghyt gy 't verstaen ghy't?

L Ich segh het vasser.

M Jhamentlijh; om dat ghy het te voren hoort.

L Wie sou dat niet weten/dar soo gemeen is?

M Laet ons nussien.

L De faeck sal beter blijcken als het seijst; ged'zooght sal sijn.

M Wat wilt ghy waeren? het is nu meer als d'zoogh genoegh.

L O! siet hoe swaert dat het is?

M Have

M) Weh

M Have not I spoken true?

L You had tryedit at some time or other.

M It will be then sure that Experience is the mistres of things.

L By this wee also finde, that by mixing things together and good meedricity is made.

M Now you begin to philosophate higher, therefore Iie beg gon. For wee have writin long enough, I must goe to my booke.

L That is well said: let us goe and repeat together.

M What should I repeat?

L That which the master hath this day writen out.

M Is it not sufficient that I have repeated alone?

L If you have repeated but once or twice, it is little to learne without booke.

M Yea, I have repeated neare ten times.

L And yet that is not enough.

M What wil you more then?

L If you wil say your lesse perfectly to the master, it is necessary that you have repeated with some body.

M I knew not that: but I assent willingly to you. Begin you then who have admonished me.

L Goe to attend diligently, and suffer me not to misse.

M I am

M Weh ik niet waer geseft? U Ghy had hier al op d'eem of d'ander tijdt verfocht.

M Ver sal dan seker sijn dat de erbarenheyt een meestesse der dingen is.

L Wel dooz ysoeben top ook dat upr de t'samen-menginge der dingen een goede middelmatighheyt gemaecht mozt.

M Nu begint ghy hooger te filosofieren / derhalben gaet ich wegh. Want 't is lang enom geschreven. Ik moet aen mijn boeck gaen.

L Dat is wel geseft: laet ons t'samen gaen verhalen.

M Wat soude ik verhalen?

L 't Geme heben van de meestesse boozghejben.

M En ist niet genoegh; dat ich alleen verhaelt heb?

L So gy maect eens of tweemaal verhaelt hebt dat is weynigh om van buyten te leeren.

M Ja / ik heb by na thien-mael verhaelt.

L En dat is noech niet genoegh

M Wat wilt ghy dan meer? So ghy regens de meestesse seker sekerlijh wilt opseggh; soo ist dan moode / dar ghy niet yemant verhaelt hebt.

M Dat en wilt ik niet: maect ik staet u gaerne toe. Begin u ghy dan die my vermaect hebt.

L Wel aen letter up/ende en laet niet toe; dat ik afstaete.

M) Ich

I I am more ready to heare than you are to pronounce.

L But if the obseruator cometh in the mean time, he will thinke that we prate.

M Why doe you feare whether no feare is? If he comes hee shall not find us in idleness or a bad matter: let him if hee will heare our discours.

L You speak very well: let us sit aside somewhere in a corner, that no body may hinder us.

M But I feare that it is too late for us to benefit our selves by doing, for we must presently lay our lesson to the master.

L For your good companie, and all your good deeds to mee I give you as great thanks as I can. Fare wel.

M God preserve you in health. But heare, never spare my labour.

L And doe you use me and my things againe, if there be any need. Againe fare well.

M Ick ben bereyde om te hooren/als ghy om te spreken.

L Maer indien onbertuschten de toetsender quatme/hy soude meynen dat wy klapen.

M Wat breeft ghy daer niet te bresen is/so hy hoort/hy sal ons niet in teerbighede ofte in een quade saech verbinden: laet den onse t'samen-sprekingen hooren so het hem helst.

L Ghy sprecht seer wel: laet ons elders in een hoek afschijten/op dat ons niemant en beette.

M Maer ick breefe dat het te laet is om ons so doende te behelpen/ want wy moeten stercken aen de meester op-seggen.

L Ick weer u hoort u goede geselschap ende all u welsdaden een my/soo grooten dank als ick kan. Waer wel.

M Godt spare u gesont. Maer hoort / en spaert nimmermeer mijn ogeyt.

L Ghy ooch / gebuyrt my ende mijn dinghen mede: om / so daer ver is van node sal zyn. Wederom vast wel.

5 A child relateth orderly to his usher what hee and his school-fellows have don in their rising up, clothing them, and other things. Wherein the names of many things belonging to the body are spoken of. After that they discourse of diuine matters. A sermon is heard but nothing remembered of it.

V A T whatt houre were you awakened this morning?

S Before day, but at what houre I know not.

V Who awakened you?

S The weckly awaker came with his lantern; knocked hard at the chamber doore, somebody opened (to him,) the awaker lighted our candle, called out with a laude voice, all were awakened.

V Relate to mee orderly what you have don from that time untill the end of breakfast. You children attend diligently with ears and hearts, that you may learn to imitate this your schoole-fellow.

S Being

5 Een kindt vertelt ordentlijck aen sijn ondermeester al wat hy ende sijn mede-gesellen gedaen hebben in haeren opstaen, kledingge, ende andere dingen. Waer inne van de namen van vele dinghen het lijf aengaende, gesproken zyn. Daer na spreken zy van Goddelijcke zaken. Een Predicatie wort gehoort maer niets daer van onthouden.

D O P wat ure zijt ghy wuyden moegen opgewekt?

S Voor den dagh/ maer wat uyt en weet ik niet.

D Wie heeft u opgewekt?

S Den weckelijcken opwecker is met sijn lantern gekomen/heeft haert opde deure van de kamer geleyt / yemant heeft op gedaen / den opwecker heeft onsen keers opgestelen/ heeft niet een verheben stemme uytgeroepen/ altemael werden opgewekt.

D Vertelt my ordentlijck wat ghy gedaen hebt van die tijdt af tot het eynde des ontbijtens. Ghy kinderen hoort niet ooren ende herten naestelijck toe/op dat ghy liebert leert dese uwen mede-discipel na te volgen.

S Op

8. Being awakened I arose out of my bed, I put on my coat with my dubler, I fate me down on a footbench, I got my breeches and my stockings, I put them both on, I put on my shoes, I made fast my breeches to my dubler with points, gathered my stockings above my knees, I put on my girdle, combed my head diligently, I put my hat on myne head, I put on my gowne, after that being gon out of the chamber, I went down, I made water in the yard against the wall, I got cold water out of the pail, washed both myne hands and face, rinsed my mouth and teeth, I wiped myne hands & face with a towell, in the mean time the roken to prayer was given with the little bell, they came into the private hall (parlour) we prayed together, we received our break-fast orderly from the servant of the kitchen (Cooke,) we breakfasted sitting at the heath, and that still, without murmuring, without noise: Such as I heard prating unseemly, or speaking idle words, or have seen waton, I admo-

8. Opgevecht zijnde bett ich uyt het bed opstaen/ ich heb mijn rock aengerocken met mijn wanten/ ich heb geseten op een bancxen/ ich heb mijn broeck ende mijn houften ghelegen/ ich hebse beyde aengerocken/ ich heb mijn schoenen geschoept/ ich heb mijn broeck aen mijn wanten/uyt mer nestelen vast gemaeckt/ mijn houften boven mijn knien gebonden/ich heb mijn gozdel ongedaen/ mijn hoest naer hetzich gesien/ich heb mijn boeren op mijn hoest geboeght/ ich heb mijn tabber aengebaen/daer na uyt de kamer gegaen zyn- de/ben ik na beteden gegaen/ ich heb mijn water op de plaets regen de muer gemaeckt/ ich heb hout water uyt den emmer ghelegen/bey mijn handen ende aensicht gemalschen/ mijn mont ende tanden gespoert/ ich heb mijn handen ende aensicht met een bezoogh doech afgewilt/ onbeersussen mocht her tecken om te bidden gegeven mer het siepne hloerhen/ men front op de bysondere zael wy bidden t'samen / wy hejgen oventijlich onse ontbijten van de heuchen knecht / wy ontbeeten aen den heert sitende ende dat stille/sonder gesuyf/sonder geraes: die ich ghevocht hebbe onbequamelijck klappen/ ofte ooch dettel gesien heb

nished

nished friendly, and such as were not obedient to my admonition I brought them to the observatour that the might not them.

V. Did no body oversee you, while you were at breakfast?

S. Yea, the usher.

V. What did he in the mean time?

S. He walked a long in the midst of the hall, holding a book in his hands, and some times exhorting the observatour that he should note those that did prate unseemly.

V. Is it not then permitted to let fall a word?

S. Yea, it is permitted, but they use only to be noted, who prate long, and with many words unseemly and without any fruit, but it is lawful for every one among themselves to hold pleasant discourses of good and honest matters, yet so as it bee don quietly, without cying out and brawling.

V. You have satisfied me hitherto. But you, have you pronounced already the context ageinst to morrow morning?

S. I ha-

heb/ die heb ich bysendelijck becremaent/ ende die mijn becremaninge niet hebben gehoort/ saem gewoest/ heb ich aengeboeght by den opsieder/ op dat hy haer tepreken soude. D. En was niemant ober ik L. doen ghy ontheet?

S. Ja/ de Onbermeester. D. Wat deed' hy onder tusshen?

S. Wy wandelde midden over de zael/ houdende een boeck in de handen, ende somtijts de corsieder becremanende/ dat hy die onbequamelijck klapten/ soude tepreken.

D. Is het dan niet geoorlooft een woordt uyt te laten gaen?

S. Ja/ het is geoorlooft/ maer die pligen alleenelijck gheprekent te worden/ die langh ende mer heele woorden onbequamelijck ende sonder enige bycht klappen. Waer het is een yder geoorlooft onder malshanden genuegijliche redenen te handelen van goede ende eertijche saechen/ so nochtans dat het stillekens gescheet/ sonder georop ende hybagie.

D. Tot hier toe hebt ghy my voldaan. Maer ghy hebt ghy nu al den inhoud tegen thoogen beoeght opgeseyt?

S. Icht

S. I have repeated it.
V. Well enough ?
S. Enough God be thanked.

V. Who hath heard you ?
S. The master.
V. It 's well, but there is some thing which I will admonish you.

S. I desire much to hear that.

V. You must often meditate, how much you are indebted to God the giver of all things who hath given you understanding and such an happy memory.

S. What am I not indebted to him, who hath given me all things ?

V. Tell some of his especial benefits, as I have some time taught you.

S. That heavenly father hath given me a body, a soul life, a good mynd, good parents, rich, noble, well affected to me; and who doe not only abundantly supply mee with all things needfull for this life, but also (which is the greatest of all by far) take care to have mee to diligently instructed in good languages and good manners, that there is no more to be desired.

V. You have said all those things truly: but you have omitted one thing, which
is

S. Ich heb het op-geseyt.
D. Ge deegh genoegh ?
S. Demoegh Godt 3p dankh.

D. Wie heeft u gehoort ?
S. De Meester.

D. 't Is wel naer daer is pers dat ich u wilde bermaenien.
S. Ich begeere seer dat te hooren.

D. Ghy moet dierwijs denken / hoe veel dat ghy Godt den verleenner van alle dingen schuldigh zijt / die u verstant ende soa geluttigen memorie gegeven heeft ?

S. Wat sal ich hem niet schuldigh zyn / die my alle dingen gegeven heeft.

D. Verhaelt eenige van sijn hoogstaemste welbaben / gheslijch ick u t' eeniger tijt geleert hebbe.

S. Dien hemelischen Vader heeft my gegeven een lichaem / een ziel / het leven / een goeden sin / goede ouders / rijcke / edele / mel tot myn genegen; ende die my niet alleen overvloedelijck alle dingen noodigh tot het leven beschaffen: maer ooch (het welcke bezere het aldergoostse is) my in goede raten ende goede manieren verzoegen / so naer slijch onbevreesen te werden / datter niet meer te verespisen 3p.

D. Ghy hebt alle die dingen waerlijch geseyd: maer ghy hebt een ding achter-gelaten /

is an especial blessing of God. Doe you know what it is ?

S. Let me meditate a little.

V. Meditate at leisure.

S. Now I remember it, but by reason of the greatness of the matter, I know not with what words I shall expresse it.

V. Say it nevertheles in so good a manner as you can.

S. I bethink me more and more.

V. Speak it at last.

S. Innumerable are the benefits of the most great and good God towards me in my body and soule in eternal things; but there can be no greater said or thought, than that of his grace he hath given mee his only son, who hath redeemed mee most miserable sinner, and captivated under the tyranie of Satan, and that by his death (which was) of all (deaths) the most cruell and shamefull.

V. You have said it well enough, and very neare just with so many words, as I have taught you at other times, but hath God don thofe so great benefits to you only ?

S. No truly.

V. To whom more ?

laten / het welcke een besonbere welvoer Gods is. Wat ghy wat het 3p ?
S. Laer my een weynigh bedencken.

D. Dencht niet gemak.

S. Nu ghebdenck ick het / maer dooz de grootheit van de saech en weet ick niet / aier wat woorden dat ick dat uytzuchen sal.

D. Beght het nochmans op soodanigen manier als ghy hunt.

S. Ich dencke dooz ende dooz.

D. Beght het eyndelijck.

S. Drrallick zyn des seer goeden ende grooten Godes welbaben regens my in mijn lichaem / in mijn ziel / in de uypretliche bingen; maer daer hander geen grooter geseyde noch ghebacht woorden / dan dat by sijnen enigen zone uyt gemade my gegeven heeft / die my seer ellenighe sonbaer ende ghebangen onder de rancynne des Satans / verlost heeft / ende dat dooz sijn doot van alle de wrechteste ende schandtelijckste.

D. Ghy hebt het bequaem genoegh geseyd / ende by na niet eben so veel woorden; als ick u t' andren tijden geleert hadde. Maer heeft God u alleen die soa grooten welbaben ?

S. Derrinsen hoogmaer.

D. Wie daer en boven ?

S. To all as many as God out of his pure grace hath chosen to eternal life in Christ, and accordingly doe faithfully and truly beleve the gospell.

V. Goe to, produce a place out of the gospell of Iohn to that purpose.

S. God so loved the world, that he gave his only begotten son: that every one that beleveeth in him should not perissh, but have everlasting life. For God sent not his son into the world, that hee should condemne the world, but that the world through him might be saved. Hee that beleveeth in him is not condemned, but hee that beleveeth not is condemnet already, becaus hee hath not beleved in the name of his only begotten son.

V. Hitherto enough. But whose wordes are they?
S. Christs himself, speaking of himselfe.

V. To whom doth hee speake?

S. Nicodemus, who came to him by night.

V. Christ himselfe only our Saviour graunt, that you may grow more and more in the knowledge of him.

S. He will doe it, I hope.

V. Goe

A. Miteen so veel alffer God upt sijn loutere genade wv: bevoeren heeft tot het eweloge leven in Christo / ende nasdien her Evangelium ghetrouwelijck ende waerlijck gelooven.

D. Wel aen/ brenight voort een plaats wpt het Evangelium Johannis op die sijn.

S. Also heeft Godt de werelt lief gehad dat hy sijnen enigen geboren soone gegeven heeft: op dat alle die in hem geloost niet bevoeren en gaen/ maer het eweloge leven hebben. Want Godt heeft sijn niet soone niet in de werelt gesonden/ op daer hy de werelt bevoerde/ maer op dat de werelt behouden moede dooz hem. Die in hem geloost en wozt niet verdoemt: Maer die niet en geloost die is nu alreede verdoemt/ om dat hy niet geloost en heeft in den Name van sijn enigen geboren soone.

D. Tot hier toe genoegh; maer wiens woerde sijn die?

S. Christus selfs / van sich selven sprekende.

D. Wien spreect hy aen?

S. Nicodemus/ die tot hem in de nacht gekomen was.

D. Christus selfs onsen eenige Salighmaeker maect dat ghy meer eride meer in sijn kennisse toeneemt.

S. Wy sal 'r doen / soo ick hoop.

D. Daer

V. Goe forward then cheerfully, as you have begun, which I pray God prosper to the glory of his name.

S. That is my desire.

V. Let us goe to supper. But in the meane time let me aske you one thing more. Have you not bin to day at the holy sermon?

S. I was there.

V. Who are your witnesses?

S. Many of the school-fellowes who saw me can witness it.

V. But some must be produced.

S. I shall produce them when you commaund it.

V. Who did preach?

S. Master D.

V. At what time began he?

S. At seven a clock.

V. Whence did he take his text?

S. Out of the epistle of Paul to the Romanes.

V. In what chapter?

S. In the eighth.

V. Hitherto you have answered well: let us now see what follows. Have you remembered any thing?

S. Nothing that I can remember.

V. Nothing at all? Beethink (your self) a little, and take heed that you bee not

D. Daer van gelijck ghy begonnen hebt waerlijck boozt/ het welcke Godt ter eeren sijnz naemg wel wil doen gelucken.

S. Soo bid ick.

D. Laet ons gaen om het abontmaet te houden. Maec onderwijssen laet my hi l. noch een dingh zagen. Zijt ghy hupden niet in de heylige Dedicatie geweest?

S. Ick vender geweest.

D. Wie sijn u geruppen?

S. Welc van de mede discipulen / die my gesien hebben/ konniet 't geruppen.

D. Maec men moeter eenige boozt-zingem.

S. Ick salse boozt-zingem/ als ghy het sulz gebieden.

D. Wie heeftse gezeecht?

S. Wt Geer D.

D. Wat wpt heeft hy begonnen?

S. Te sebenem.

D. Waer wpt heeft hy sijn text genomen?

S. Hjt den brief Pauli toe den Romeynen.

D. In het hoe beelste capittel?

S. In het achtste.

D. Tot noch toe hebt ghy wel geantwoozt: laet ons nu sien waetter volght. Wedt ghy vers onthouden?

S. Niets dat ick vertellen kan.

D. Mer mer al? Bedenckten weynigh ende siet toe dat ghy niet ontroet en

not disturbed, but bee of good conrage.

S. Truly master I can remember nothing.

V. What, not one word?

S. None at all.

V. I am ready to strike you: what profit have you then gotten?

S. I know not, other wife than that perhaps I have in the mean time obtained from evill.

V. That is some what indeed, if it could but so be that you have kept your self wholly from evill.

S. I have obtained so much as I was able.

V. Graunt that it bee so, yet you have not pleased God, lewis it is written, deapart from evil and doe good, but tell mee (I pray thee) for what cause principally did you goe thither?

S. That I might learne something.

V. Why have you not don so?

S. I could not.

V. Could you not knave? yea you would not, or truly you have not addedd your self to it.

S. I am compelled to confesse it.

V. What compelleth you?

S. My Conscience, which accuseth me before God.

V. You

en woerdt; maer zijt goedys moedts.

S. Woogmaer meester ick en han niet's bedencken.

V. Hier en woogdt?

S. Want sch niet.

V. Ick sta by hands; wat woogheel hebt ghy dan ghe-daent?

S. Ick en weet niet / dan dat ick mispiedien onduerschen van quaer my onthou-den heb.

V. Dat is wel wat / soo het waer heeft konnen geschieden; dat ghy geheel van het quaer u hebt onthouden.

S. Ick heb my onthouden so veel als ick heb gekonnen.

V. Recht dat het so zy / ghy en hebt nochtrants Godt niet volbaeren / bewijst daer geschreven staet / wijcht af van het quade ende doet het goede: maer seght my (bid ick) om waer oosfaech waert ghy daer woognaementlijck ghy-gaen?

S. Op dat ick ver's soude leeren.

V. Waerom en hebt ghy dat niet gedaen?

S. Ick heb niet gekonnen.

V. Hebt ghy niet ghekonnen voer? ja ghy hebt niet gekult / ofte woogfechter ghy hebt'er u niet na geschickt.

S. Ick werde het gedwongen te behennnen.

V. Wat dvingte u?

S. Mijn gewisse / die my woog Godt beschuldicht.

D. Gh

V. You say well: oh that it were from the heart.

S. Truly I speak it from myne heart.

V. It may bee so: but goe to, whar was the caus that you have remembered nothing?

S. My negligence: for I attended not diligently.

V. What did you then?

S. Sometimes I slept.

V. So you use to doe? but what did you the rest of the time?

S. I thought on a thousand fooleries, as children are wont to doe.

V. Are you so very a child, that you ought not to be attentive to heare the word of God?

S. If I had bin attentive, I should have profited something.

V. What have you then merited?

S. Stripes.

V. You have truly merited them, and that very many.

S. Inguenuously confes it.

V. But in word only I think.

S. Yea truly from myne heart.

V. Possibly, but in the meane time prepare to receive stripes.

S. O master forgive it, I beseech you, I confes I have sinned, but not of malice.

V. Ent

V. Why seght wel: oeh of t'ban heeten waer.

S. Woogwaer ick segh het dar heeten.

V. Wer kan gheschieden: maer wel aen / wat is d'oozfaech gheerweel / waerom ghy niet's onthouden hebt?

S. Mijn onachtysaemheyt: man ick hoogde niet naer's slyt toe.

V. War deed' ghy dan?

S. Somtijds slyp ick.

V. So o pleeght ghy: maer war deed' ghy in de overige tijdt?

S. Ick docht om duysent heufselingen / getijck de kinderen plegen.

V. Zijt gy so feer een sint / dat ghy niet en besjoogde aendachtigh te wesen om Godes Woordt te hooren?

S. So ick aendachtig ware gewest / ick soude ver's konnen gebojbert hebben.

V. Wat hebt ghy dan bere-dient?

S. Slagen.

V. Woogwaer gy hebtse bere-dient / ende dat byz waer beef.

S. Ick behen het wooglijck.

V. Meestlijck met woogden meen ick.

S. Ja woogwaer ban ha-2 ten.

V. Mogelijck / maer onduerssichen maecht u bereyde om slagen te ontfangen.

S. O meester ogeeft het bid / ick heb gefondig ick bekent / maer upt geen quaerthejdt.

G 2 D. Waer

V. But such an evil negligence comes very neare wickednes (malice.)

S. Truly I strive not against that: but nevertheless I implore your clemencie through Iesus Christ.

V. What will you then doe, if I shall forgive you?

S. I will doe my dutie henceforth, as I hope.

V. You should have added thereto, by Gods helpe: but you care little for that.

S. Yea master, by Gods helpe, I will hereafter doe my duty.

V. Goe to, I pardon you the fault for your teares: and I forgive it you on this condition, that you bee myndful of your promise.

S. I thank you most Courteous master.

V. You shall bee in very great favour with mee, if you remember your promise.

S. The most good and great God graunt that I may.

V. That is my desire, that hee would graunt it.

D. Waer soo zett berkeerde onachtghenheyt hoimt seer na by de doofdeyrt.

S. Doozwaer ick en strey daer niet tegen: Waer noch tans bid ick om u goerdertienheyt dooz Iesum Christum.

D. Wat sult ghy dan doen/ Indien ick her u vergeben sal?

S. Ick sal hier na mijn ampt doen/ soo ick hoop.

D. Alen deshoofde daer by gebaen te hebben niet Goddij hulpe: maer daer vzaeght ghy loeyprigh na.

S. Ja meester/ niet Goddij hulpe/ sal ick hier na mijn ampt doen.

D. Wel aen/ ick vergeef u de schuld dooz uwe tranen: ende ick vergeef her u op dese conditie/ dat ghy u belofsten gedachtigh sijt.

S. Ick bedanck u seer belesede meester.

D. Ghy sult by my in een seer grooten aengenaemheyt sijn/ indien ghy uwe belofsten gebetienich sijt.

S. De seer goede ernde groote Goddij maectie dat ick han.

D. Dat by het maectie/ dat wensich ick.

6. Cer.

6. Eenii.

6. *Certaine short dialogues, wherein Schollers ask their master leave to goe forth on severall occasions.*

6. Eenige korte t'samen-sprekingen, waer inne School-jongens van haeren Meester verlofvensuchen om verscheydene oorfaecken nyt te gaen.

S. **A**M I permitted to goe out with my Brother?
M. What is the occasion?
S. That our mother may buy us shoes: afterwards that we may go to the barbers.

M. What to doe there?
S. To cut off our haire.
M. What need is there of that now?

S. That to morrow we may goe and visit our uncle if the Lord permit.

M. Goe, and betimes in the morning bring me a testimony or witness with you.
S. I will diligently take care of that by God's helpe: will you have any thing more Sir (master?)

M. That you remember my service to your mother.

Another

S. **M**After, may I have leave to goe forth?
M. Whither?
S. First to the taylor, then to the barber,

M. Why

S. **I**S her my geozloft wyf te gaen met mijn broeder?

M. Wat is de oorzack?
S. Dat onse Woorder onse schoenen hoort: daer na dat wy na de barbiert gaen.

M. Wat daer?
S. Om ons hayt of te snijde.
M. Wat is dat nu van noode?

S. Wy dat myn morgen (soo her de Heere sal toe-gelaren hebben) onsen Doem verzoek.
M. Gaet ende bzingt morgen bygoeh een getuygenisse. ofte een getuyge met u.

S. Alre Goddij hulpe sal ick dat maectichlyk verzoeken: wilt ghy noch pers meer meester?

M. Dat ghy van misdent wegen u Woorder gedienstelichen groet.

Een ander.

S. **I**S her geozloft byu Iren te gaen meester?
M. Waer heen?
S. Eerst na de snijer/ daer na tot de barbiert.

M. Why

M. Why to the taylor?
 S. That I may put my hofe to be amended.
 M. Are they torne?
 S. Yea, to torn that I can hardly draw them on.
 M. Wherefoge to the barber?
 S. That I may shew him a fore which is risen this day on my thigh.

M. Uncover it, that I may see it.
 S. See it when you please.

M. It is a hyle.
 S. I gessed it fo.
 M. When you shew it to the barber, desire him to lay a fit plaster thereon.

S. I will follow your Counfell.
 M. But is there nobody that will goe with you?
 S. Yea, John Flavian.

M. What hath he to doe?
 S. He wil goe to the barber also.

M. Go then together, and return in like manner.
 S. Will you have any thing els?

M. That you make haft to come againe, that you lose not your after-noons drinking.

Another.

M. Waerom tot de fnyer?
 S. Dat ick myn houffen te vermafen befoje.

M. Zijnse gefcheut?
 S. Also gefcheut/dat ickse nauwelijch kan aentrecken.
 M. Waerom tot de dagbier?

S. Op dat ick hem toone een gezwor / het wifche my defen dagh op mijn dye ontflaen is.

M. Ontdekt het / op dat ick het fie.

S. Siet het wanneer 't u beiteft.

M. Het is een puyfien.
 S. Zoo giften ick.

M. Als ghy het ontdeekt fult hebben / foo begeert dan dat hy een bequame pleyftee daer op leyf.

S. Ich fal doen dat ghy my raedt.

M. Maer isfer oock niemant die met u gaen wil?

S. Ja / Johannes Flavianus.

M. Wat heeft hy te doe?

S. Hy wil oock na de dagbier gaen.

M. Gaet dan r'samen / ende heere te gelijck wederom.

S. Wilt ghy vers meerder.

M. Dat ghy u haest weder te homen / op dat ghy u achternoon-mael niet en verliest.

Een

Another.

Een ander.

S. Another, may I fpeak a little to te you?

M. Say on.

S. We two have propounded if you think fo good, to walk abroad while the rest doe play.

M. Whether will you goe?

S. In the next suburb.

M. But what wil yee doe as you are walking?

S. Wee wil dilcourse / handle some dialogue.)

M. But it must be of some good and honest matters.

S. This cleannes of the fafon, and the beautifull face of the earth, will afford us an honest fubject.

M. There never wants matter to prais God, only it must be by his faithful servants.

S. Truly never. But to returne to the matter propounded, doth it please you matter to permit us to goe without the city?

M. Unles you constant fidelity, and true love of learning were known to mee, I would never fuffer it: especially for that wicked youths have often deceaved me in this way. Goe yee therefore hence, and come againe betimes to fupper.

Another.

S. Wefter / isfet geooft loft een weynigh te fpreeken?

M. Sprecht.

S. Wy twee fteiden boozfo het u alsoo goet dunckt / buopen te gaen wandelen / terwijf de andere fpreken.

M. Waer wilt ghy-lieden heren gaen?

S. In de naefte hooren.

M. Waer wat fult ghy al wandelende doen?

S. Wy fulten eenige r'samen-fprekinge handelen.

M. Maer van goede ende eertijche dingen.

S. Wefe heiderhepde den tijt / ende fo fchoonen getaer den aertijchens stad ons een eertijelen inhojde geben.

M. Daer en ontbeekit nimmermeer Stoffe om God te loven / alleen doozijne was ve dienaers.

S. Nimmermeer boozwaer: maer op dat wy tot onse boozgefelde rede wederen / heren / laet gy 't ons toe meester buyten de Stad te gaen?

M. Een waer dat my besloten waer time geduerige geerouwhijghy ende waer liefde tot de talen in en fonde 't nimmermeer toe-laten: boogmanentijgh / haden soose jongelingen my dirkmaets in dese maniere bedogde hebben. Gyliden dan gaet heren en heert. byog wederom tot er Avontmael.

Ⓞ + Een

Another.

Een Ander.

M Ay it pleas you to
give me leave to goe
out ?

M. Whither ?

M. Home,

M. How is it that you goe
fo often home ?

S. My mother comman-
ded that I and my brother
should come to her this day.

M. For what cause ?

S. That our mayd may beat
out our clothes.

M. What is that to say ?
Are you louzie ?

S. Yea very louzie.

M. Wherefore have you
not told my wife of it ?

S. We dare not.

M. You speak as if shee
were lo churlish, she keeps a
mayd principally for that
cause, that she may take care
to keep you all clean, and
you know that well enough,
but you are glad when you
can have an opportunity to
visit your mother. Tarry
therefore, to morrow I will
take care that your clothes
shal be beaten out.

S. But our mother will
chide us.

M. I will satisfie her, Bee
you still.

S Her nter gheoozloft
uyt te gaen ?

M. Waer henen ?

S. Na huyse toe.

M. Hoe so dickwoils t' huyse
te gaen ?

S. Mijn moeder had ge-
boden dat ick ende mijn broe-
der op huyden tot haer sou-
den gaen.

M. Om wat oozsachs wilste ?

S. Om dat de maecht onse
licbeden soude uyt kloppen.

M. Wat is dat te seggen ?
hebt ghy lieben luyfen ?

S. Ja seer veel.

M. Waerom hebt gy 't mijn
huyse vromt niet vermaent ?

S. Wy durben niet.

M. Al even zens of sy soo
stuerd maer / sy heeft een
meyt albreueest om die ooz-
sachs wil / op dat sy sozge
dzage vooz; alwer aller reyn-
delijckheyt / ende ghy lieben
meert dat wel / maer ghy zijt
blide dat u gelegentheyt ge-
geven woerd om u moeder te
versoeken. Ghy lieben sijst
dan moggen sal ick verzoegen
dat uwe liebeden uprecht loyt
luerden.

S. Maer onse moeder sal
ons blyffen.

M. Ick sal haer verformen.
Auff u H.

7. A

7. Een

7. A Scholler inviteth
his master in his fathers
name to walke to the
garden.

S. G Od save you master
M. You are well come,
what message have you ?

S. My father desireth that
wee may goe together on
pleasure into his garden
without the city.

M. The fairnes of the wea-
ther inviteth us thereunto,
and we have now leasure,
but what shall we see there
that is pleasant to be looked
upon ?

S. Divers and faire trees
with their fruits, also a won-
derfull variety of heards and
flowers.

M. There is nothing more
pleasant than those things.

S. That is the bounty of
God toward us.

M. Which we must profene-
with continuall praises.

S. But I feare that we make
my father tarry for us.

M. Tarry so long till that I
put off my gowne, that I
may bee the fitter to walke,
Now I am ready, let us goe,
But is your father at home ?

7. Een School-jongew
nooddicht sijn Meester
uyt de naem van sijn Va-
der in den Hof te gaen.

S. Z Ik gegroet Meester.
M. Mer getuich moet gy
gehomen sijn / wat boode-
schap is ghy ?

S. Mijn Vader bid dat
wy t' samen om geneught / in
sijn thuyen / buyten de Stadt
liogen gaen.

M. Tot die saech nooddicht
ons de heldecht des weers /
ende wy hebben nu thuy / maer
wan sullen wy daer sien ge-
neughichichs om te aensjou-
ten ?

S. Verscheyden ende schoo-
ne boomen met hare blych-
ten: Item/ een wonderce br-
scheyden heyd van huyden
ende bloemen.

M. Daer en is niet geneu-
gheliker als die dinge.

S. Dat is de milddadige
heyd Gods tegen ons.

M. Die wy niet geducigen
tof moeten navolgen.

S. Maer ick vinge dat wy
mijn Vader naer ons doen
wachten.

M. Wacht so lang tot
dat ick mijn tabbaert veran-
dere / op dat ick te beedige
zy om te wandelen. Nu ben
ick bereydt / laet ons gaen.
Maer is u Vader t' huyse.

S. He

M. S

S. He

S. He tarryes for us at the doore.

M. That 's well : See that you salute him decently.

S. Wee have bin often warned of that by your teaching.

8. *The diligence of a learned father in teaching of his children at home.*

N. **W**hen came you again from home?

O. I came but even now.

N. Where is your brother?

O. He stays at home.

N. Why doth he tarry?

O. That he might dine with his mother.

N. But wherefore did you not tarry also?

O. I had dined before with my father.

N. Who served you?

O. The maide.

N. What did your mother say where was she?

O. At home also, but busy.

N. About what busines?

O. In receaving wheat, which was brought to us.

N. When shall you go home againe?

O. When

S. **W**y wanty ons' booz be deur.

M. **W**ie saech is goet: Siet dat ghy dem bequamelijck groet.

S. **W**aer van zyn wy booz u geyningen dickmaels vermaent geweest.

8. De naestigheyt van een geleerd Vader in het onderwijfen van sijn kinderen binnen 's huys.

N. **W**anneer zyt ghy meder van huys' gheboeren?

O. **I**ch kom nu eerst wederom.

N. **W**aer is u' broeder?

O. **H**y is t' huys' gebleven.

N. **W**aerom is hy gebleven?

O. **H**y dat hy met sijn moeder t' middaghael soude houden.

N. **W**haer ghy waerom zyt ghy oock niet gebleven?

O. **I**ch had mijn middaghael at gehouden met mijn Vader.

N. **W**ie diende u'?

O. **D**e meyr.

N. **W**ar deed u' moeder t' waer was die?

O. **O**ock t' huys' / maec besigh.

N. **I**n wat saech?

O. **I**n ruyt te ontfangen die ons' toegehoert werde.

N. **W**anneer sult ghy weder na huys' keeren?

O. **N**is

O. When I shal be sent for by my father.

N. On what day will that be?

O. It may be foure dajes hence.

N. Wherefore goe you home so often?

O. Our parents will have it so.

N. What doeye at home?

O. That which our parents bid us.

N. But in the meane time your time of learning is lost with you.

O. It is not altogether lost.

N. What then?

O. As often as my father is not very busie, he exerciseth us all houres, in the morning, before and after dinner, before supper, long enough after supper, lastly also before we goe to bed.

N. In what things doth he exercise you?

O. He asketh of us principally those things which we learned the whole week at schoole, he looketh into our theams, and questioneth us from the same: Of ten times doth he give us something to write out sometimes in latin, sometimes in our mother's tongue, sometimes also he propoundeth to us a short sentence in our

mothers

O. **M**is ich van mijn vader ontboden sal wozden.

N. **H**y wat dagh sal dat zyn?

O. **M**ogstijck ober vier dagen?

N. **W**aerom gaet ghy lieben so dickmaels t' huys'?

O. **S**oo willen 'r ons' ouder's.

N. **W**at doet ghy lieben t' huys'?

O. **D**at ons' van ons' ouders beholen werdt.

N. **W**aer onderruffen ghy gaet by u de tijt der leeringen verloren.

O. **H**y en gaet niet geheel verloren.

N. **W**at dan?

O. **S**oo menigmael mijn vader niet nootdruftelijck besigh is / soo oefent hy ons' tot allen uren 's moedens' booz' ende na t' middaghael' booz' t' avondmael' / na her avondmael lang geoec' eyndelijck oock eer wy te bedde gaen.

N. **I**n wat dingen oefent hy u?

O. **H**y bereyscht van ons' altermeeft die dingen die wy de ganse week in t' school geleert hebben / wy sijn in onse themata / ende byzacht ons' van de selve : dickmaels geeft hy ons' nu vers' in t' latijn ofte in onse moeders' taal wy te schryben / sonst bys' siet hy ons' oock booz' een hoort spreekel in onse moeders'

6 taal

mothers tongue, which we translate into latin: Sometimes on the other hand he bids us translate something out of Latin into our mothers tongue. Lastly before and after meat, doe we read something out of the English or French Bible and that in the presence of the whole family.

N. Doth hee ask you nothing of the Catechisme?

O. He doth that every Sunday, unless perhaps he be from home.

N. You tell me wonderful things if they be but true.

O. Yes there are many more than I have told you: For I have forgotten the civility of manners, of which he useth also to admonish us at the table.

N. Why doth your father take so much pains to teach you?

O. That so hee may understand whither in the schoole wee doe call away his labour, and mispend the time.

M. Wonderful diligence and providence of man! Oh how much are you bound to your heavenly father, who hath given you such a father!

O. God grant, that wee may never forget that and all his other blessings.

N. It

tael / die wy in het Latijn over setten: somtijts daer tegen geleerd by ues latijns in onse moeders taal ober te setten. Eyndelijch/woof ende na den eten/lefen wy alrijds het uyt de Quisels of Fransche Bybel / ende dat in het bywezen van het gehele huysgesin.

N. En vraecht hy niet van de Catechisimus?

O. Dat doet hy alle Son-
dags/ten zo dat hy misfchien
van huys zo.

N. Ghy vertelt wonder-
lyke dingen / soof maer
wacachtich zijn.

O. Ja daer zijnder noch
veel meer als die ick u ver-
telt heb. Want ick heb verge-
ten de beleefstheyt der manie-
ren / van de meeste hy ons
ook pleeg te vermanen ober
de tafel.

N. Waerom neemt u Da-
der soo veel aenricht om u te
leeren?

O. Op dat hy also versta-
of wy in het Schoolstijt aen-
recht verdoen / ende de tijdt
misbyzieren.

N. Wonderlijke neerstig-
heyt ende woofschichtigheyt des
mensche! O hoe seer zijt ghe-
lieben verbonnen aen den he-
melischen Vader: die u soodan-
igen Vader gegeven heeft!

O. Godt geue dat wy dat
ende sine andere welwaden
minnender vergeten.

N. Het

N. It is a good and godly thing to wish that: Take heed that you have it not only in your mouth, but more also in your heart.

O. I thank you, that you admonish me so faithfully.

N. We owe the duty of good admonition to all men, but most of all to our brethren.

O. Doe we then owe that to our brethren allone?

N. I call them chiefly bre-
thren here, who are made
one with us by faith in
Christ.

O. You judge well. But I will goe and see whither my brother he also come from home at last: for hee is more than too ready to soylet.

9. *Two boys compare
th. in age & gith. The
diligence of a learned
pedagogue is praised.*

P. How old are you?

Q. Thirteen years, as I have understood from my mother: but how old are you?

P. Truly I am not so old.

Q. How old then?

P. I want one year of it.

Q. You

N. Het is goet ende God-
vruchtigh dat se wenschen:
si haer dat ghy het niet al-
leen inde mont hebt/maer ook
noch inder hert in u hert.

O. Ich bedanck u dat ghy
my soo gherouwelijck ber-
maent.

N. Den dienst van wel te
bermanen zijn wy schuldigh
aen alle menschen / maer at-
termeest aen onse Broeders.

O. Zijn wy dat aen
onse broeders alleen schuldigh?

N. Ich noem die hier woof-
namelijch broeders / die uyt
het geboorte in Christus met
ons bereenicht zijn.

O. Wy oordrecht wel. Maer
ick ga sien of mijn broder
ten laersten oock weder van
huys gekomen is / want hy
is meer dan al te veerdig om
te verroeben.

9. *Twee jongens verge-
lijken hare jaren. De
naerichtigheyt van een ge-
leerde kinder- meester
werdt geprefen.*

P. Hoe veel jaren hebt
ghy?

Q. Dertien / geijch ick
van mijn Broeder verstaen
hebbe: maer ghy?

P. Woorwaar ick hebber so
veele niet.

Q. Hoe veel dan?

P. Daer ontzekerter een.

Q. 7 D. So

Q. You are the twelve.

P. That account is ready.

Q. Put your brother, what yearc doth he goe in?

P. In his fifth.

Q. What say you? Hee speaks latin already.

P. Why doe you mauvaile? wee have always a pedagogue at home, who is both learned and diligent, he teacheth us always to speak Latin, and speaketh nothing in our mothers tongue except to expound something: also we dare speak none other to our father but latin.

Q. Doe you then never speak English?

P. Only with our mother, and that at a certaine houre when shee bids us come to her.

Q. What doe you with the household?

P. We have seldome speech with the household, and that only as they go by: and yet the men levantts them selves speak to us in latin.

Q. What doe the maids?

P. When occasion is offered that we speak to them, then we use our mothers tongue, like as we use with our mother herself.

Q. Oh happy are ye, who are so diligently instructed!

P. God beee thanked, by whose grace wee have a father,

Q. So zijnder dan twaelf.

P. Die rekening is bereyde.

Q. Waer in hoeder in sijn hoe deesse jaer gaet hy?

P. In sijn vyfste.

Q. Wat seght ghy? hy spreect nu al Latijn.

P. Wat verwonderd ghy u? aldyt hebben wy t'huys een kinder meester die gheleert ende neerslijgh is / hy leert ons alstijt Latijn spreken / oock en seydt hy in onse moeders tael niet / ten zy ons yet te verstaen: oock en derven wy onsen vader niet dan in 't Latijn aenspreken.

Q. Spreect ghy-tieken dan minne meer Engelsch?

P. Alleen met onse moeder / ende dat op een seker ure als zy ons gebiedt tot haer te hooren.

Q. Wat doet ghy-tieken met het huys-gezin?

P. Met het huysgezin hebben wy selden reden / ende oock alleen in het dooz-by gaen: Ende norbrans de huerchen sels spreken ons in 't Latijn aen.

Q. Wat doen de meyskens?

P. So wanneer het te postiont dat wy hare aenspreken / soo gebuyren wy onse moeder tael / geijst wy met onse moeder sels te plegen.

Q. Oh geluckige die soo naerslijghlyc onder-wiset werd!

P. Godt zy danck dooz wiens gracie top een vader hebben!

ther, that taketh care to have us so well taught.

Q. Truly the prais and glory of that matter belongeth only to the heavenly Father.

P. But what doe wee? I heare the roull called.

Q. Let us then make hast.

10. *Two boys count their books. Men must read extraordinary books sometimes. It is better to learn late than never. A book that is finely bound is shewed. Some questions about it. We must not provoke God in our jests.*

R. **H**Ave you many books also?

S. Not very many.

R. But which have you?

S. The grammar rudiments, the schoole dialogues, Terence, Tullies epistles, Cato, a dictionary, the high dutch testament, the Psalmes with a catechisme besides a writing book, to write out the maisters dictates. But what books have you?

hebben / die besozicht dat wy so fraey geleert werden.

Q. Wozwaer den lofsende de eere ban die faerch hont alleen den hemelischen vader toe.

P. Maer wat doen wy? Ich hoor de naem-rollen nu al op-segen.

Q. Laet ons dan haesten.

10. Twee jongens tellen malkanders boeken. Men moet somtijts ongewoone boecken lesen. Het is beter te laet als nimmermeer te leren. Een boeck dat fraey gebonden is wert vertoont. Ecnige vragen daer over. In onse boertingen moet men Godt niet vertoonten.

R. **H**Ebt ghy oock beele Boecken?

S. Niet ster veel.

R. Maer welke hebt ghy?

S. We beginselen van de Grammatica / de Schoolfche t'amen-sprekingen / Terentius / de vlijben van Cato / een Dictionarium / her Hooghduytsche Testament / de Psalmen met een Catechismus / daer-en-boven een schrijff-boeck / om te wyllegingen des meesters in te schryben. Maer ghy / wat Boecken hebt ghy?

R. I ha-

R. Ach

R. I have all them which you reckoned except Cato, Terence, and Tully's epistles. For wherefore should I have books that are not read in our Schoole?

S. But I read those sometimes when we are at leisure, that I may always take on some new thing especially in the latin tongue and good manners.

R. You doe wisely my Souldon. O wretch that I am, who have never yet learned, what it is to be studious.

S. Learn therefore, for it is better to learne late than never.

R. But what is that new guilded book which you shew so flatly?

S. A Terence.

R. Where was it printed?

S. At Paris.

R. Who gave it you?

S. I bought him with my money.

R. Where got you the money?

S. You ask that foolishly, as if I had stolen it.

R. For bee it from mee to think so, but I asked that for my wyds sake.

S. Neither

A. Ich hebbe al die ghy geselt hebt/behalten Cato/Cerentius / ende de brieven van Cicero. Want waarom soude ich boeken hebben die in onse School niet boozgelesen en werden?

S. Maer tek lees die somtijt te wijl wy ledigh sijn/ om dat ich altyt wat nieuws aenmeine / booznamentlijck in de latijnsche taal ende de goede zeden.

A. Ghy doet boozsichtigh mijn Solomon Om mijn elendige die nimmermeer geleert hebbe wat er zy vlijstigh te sijn.

S. Leert dan / want het is beter te laet als nimmermeer te leeren.

A. Maer wat is dat booz een nieuws vergult boeck dat ghy soo heetlijck vertoont?

S. Een Cerentius.

A. Waer gedrukt?

S. Te Paris.

A. Wie heeft u die gegeven.

S. Ich heb hem booz mijn geld gekocht.

A. Van waer hadt ghy het geld gekregen?

S. Dorethelijck vzaeght ghy dat / al eeren cens of ich het gekoten hadde.

A. Dat zy bezre van my dat te denken: maer ik vzaegde dat om de geught.

S. Noth

S. Neither do I reprove your words in good earnest: but we are wont to jest so with our good friends.

R. Jestling is not forbidden, if God bee not provoked thereby. But goe to, lett us returne to our purpose. Of whom did you buy that Terence?

S. Of Clemeat.

R. Of that pedler?

S. Yea indeed.

R. How much did it cost?

S. Ten styvers.

R. No more at all?

S. Not at all.

R. Truly a price final enough.

S. Especially seing it is gilt & bound so finely.

R. Were there other such like books also?

S. Two or three.

R. Conduct me I pray thee to them.

S. Let us goe.

S. Dochte seh en bezise u hoozden niet ernstelijck: maer op die manier pleghen wy te spotten met onse goede vrienden.

A. Niet verbodet te jochten/ als Godt maer niet bezoojnt werden. Maer wil aen / laet ons tot ons booznamen weder-keeren: Van wien hebt ghy dien Cerentius gehocht?

S. Van Clement.

A. Van dien Ciramer?

S. Ja te boozwaer.

A. Hoe veel heeft hy gehoft?

S. Tien stuivers.

A. Niet met al meer?

S. Gantsch niet.

A. Boozwaer een prijs sterck genoegh.

S. Booznamentlijck bezigt het vergult ende so fraey gebonden is.

A. Wanden oock andere diergehetje boeken?

S. Twee of drie.

A. Gelejt my bidt ich u tot hem.

S. Laet ons gaen.

11. *All things ought to be set after heavenly masters. It is shamefull for one to reprove another of that wherof hee himself is guilty. A father giveth the master charge of his son. Correction is necessary, and therefore to be borne. The commendations of Scholasticall discipline. A rare example of a boy that desires of himself to dwell in the Schoole.*

T. Wherefore were you not at the sermon to day?

V. I was busy in writing letters.

T. Could you not defer that busine?

V. The halt of the Carrier forced me.

T. But the master teacheth us that we must set al things after Gods matters.

V. He teacheth it indeed, neither doe I make doubt of it: but wee often set God after earthly things.

T. That is naught.

11 Alle dingen moet men achter de Goddelijcke saken stellen. Het is schandelijck voor yemand een ander te berispen voor het gene hy selver doet. Een vader beveelt sijn Soon aen de Meester. Tucht is noodfakelijck, en daerom moet men 't verdragen. Loef der school-tucht. Een nyttemend exempel van een jongen die van sich selfs in 't school begeert te woonen.

T. W Arom zijt gy we den niet in de preek geveest?

V. Ich was besigh met brieven te schrijven.

T. Konst gy die saech niet uystellen?

V. De haestigheyt des hoods drongh mi.

T. Waer de meester leert ons dat men alle dingen achter Gods saken moeten stellen.

V. Hy leert het wel / daer tusssef ich oock niet aen: maer my en sijn nummermeer soo volmaecht / of wy stellen die maets Godt achter de aerdsche dingen.

T. Dat is quaedt.

V. Yea

D. Ja

V. Yea very evil: but we see al wayes men, untill God doe change us by his spirit. But tell mee (I pray thee) was the auditory full?

T. Not very full, according to the wonted manner.

V. Whereby comes that?

T. Know you not that the people are now busie in gathering grapes?

V. I know it well: but can not men spend one hour in divine matters.

T. It belonget not to mee to give you a reason of that: Only this I say, It is a shame to a teacher when the fault doth reprove himselfe againe.

V. Ho: what a blow hast thou given mee on the cheek! Fare well, I wil not add a word more.

T. Be more circumspect then another time. But I heard even now that your father came to schoole to day.

V. You have heard the truth.

T. For what cause came he?

V. To pay the master moneey for my dyer: and with one to give him charge of me.

T. Had he never given him charge of thee?

V. Yea very often.

D. Ja seer quaedt: maer wy sijn altijt menschen / zelt gy dat Godt ons dooz sijn geest verandere? Maer seght my (bid ick) was de hoorplaat vol?

T. Nie seer vol / na de gewoone manier.

V. Waer dooz konit dat?

T. Waer ghy niet dat het volck nu besigh is in de wijningh-grapes?

V. Ich weet het wel: maer konnen de menschen in Goddelijcke saechen niet een ure besteden.

T. Het en konit my niet toe u daer reden dan te geven: Ich seggh alteen; dat het schandelijck is dooz een leeraer als de schuldt hem selfs weder berispt.

V. Ho: wat een slinckback-slagh hebt ghy my gegeven! Waer wel / ick en salde niet een woord by doen.

T. Zijt dan op en ander tijt doozsichtiger. Maer verskont heb ick gehoor dat u Wader huyden in 't School gekomen is.

V. Ghy hebt de waerheyt gehoor.

T. Om wat oofsaech was hy gekomen?

V. Gy dat hy dooz mijn kost de meester gelt soude telten: Maer enen op dat hy my aen hem soude bevelen.

T. Had hy u nummermeer bevolen.

D. Ja seer dichtmies.

T. Wat

T. What

T. What meane then fo manyfold admonitions ?
V. He loveth me truly.

T. What then ?
V. Therefore he desires that I may be taught diligently.

T. What if he give charge that you should be often beateu ?

V. It may bee that is the cause, but what of that ? hee doth not therefore love me theleife.

T. Whence doe you see that ?

V. Because correction is so necessary for a child as food.

T. Indeed you speak true but few judge so. Also there is no body but he would rather have bread than the rod

V. That is naturall to every one, who denyeth it; but yet men must beare punishment patiently, especially when it is just.

T. This sentence is in the little book of maxims: Remember to beare patiently that which you suffer justly. But what if the punishment be unjust ?

V. Whoe must beare that also nevertheles.

T. For whole sake ?

V. For Iesus Christ, who hath suffered an unjust and cruell death for our sins.

T. Wat wilt sich die so menighvuldige beemanninge ?
V. Hy heeft mijn maerlijck lief.

T. Wat dan ?
V. Daerom begeert hy dat ick naerlijck onbederven werde.

T. Wat indien hy bebeete/ dat ghy dichtsmaets geslagen wicde ?

V. Dat is missechiet de oozsaech/maer wat daer van? hy en sat my daerom niet te minder lief hebben.

T. Waer uyt reekt ghy dat ?

V. Om dat de bestenninge den kinde so noodich is / als brocksel.

T. Ghy segt wel maer : maer menigh oozreden soe. Daer is oock nimenand / of hy wil liever brood als de gajde.

V. Dat is natuerlyk by een yder/ende loochent het : maer nochtans moeten de straffe lijtsamelyk verdrage/soo:namentlyk alsse verdrageblyk is.

T. Wese speucke staer in 't boeck: die van is manieren: Dat ghy niet recht lyde / gedreue dat iherusalemelyck te dragen. Wat raet / soo te straffe onrechtverdrage ?

V. Die moer men oock niet te min verdragen
T. Om wiens wil ?

V. Om Iesu Christij/ die een seer onrechtverdrage / de wyerde doord' woog onsen sonden geleden heeft.

T. Oh

T. Oh

T. Oh that that came into our mynds so often as we suffer any th'ing.

V. The matter doth often reach us that, so often as the occasion serveh : but he knocketh at a deaf mans door as the proverb is.

T. Let us then doe our endeavour that wee may be more diligent hereafter.

V. God graunt it.

T. But doe you not know what came into my mynd a while since ?

V. What is it, I pray ?

T. I think to betake my self to the Schoole.

V. What in the schoole ? to dwell ?

T. Not that I would dwell there as an hareling, but that I may learne with you at the master's table.

V. O would to God that you spake that heartily and truly.

T. By our mutual acquaintance and friendship you ought sufficiently to understand, that I am not wont to feigne or dissemble any thing with you.

V. I understand that plainly long since, but when I heard that word from you, my affection caught me into that exclamation, to wholy was I forgetfull of my self.

T. I

T. Och of ons dat in de sin quamme / soo menighmael toe vers' tyden.

V. De meester vermaent ons dat dichtsmaets so menighmael de gelegentheyt woogkomt : maer het is woogkent doof mans deure gekloep / geslyck in 't speeck woogt staet.
T. Laet ons dan alle vlijt aenwenden / op dat wy hier na naerlijcker sijn.

V. Dat gebe' God.

T. Waer weet ghy niet wat my dese dach in den sin gehomen is?

V. Wat is dat bid ick ?

T. Ick ghedenck wy in 't schoole te begeben ?

V. Wat in 't sechoole ? om te woonen ?

T. Niet en dat ick'er asstzen huerlijck woone / maer op dat ick niet u. l. seere aen de tafel des meesters.

V. Och ofte ghy dat van herten ende maerlijck sepe !

T. Myr onse onderlinge gewoonte ende vriendschap behoozde gy her gelegentheyt te verstaen / dat ick niet gewent en ben by u. l. vers' te verpisen of te verwoygen.

V. Dat verstonde ick ower langh blaetlijck. Maer als ick had u dat woogt' gehoozt hadde / heeft wy de gelegentheyt geuecht toe die uweroyginge / so maer ick gheue my' niet vergeten.

T. Ick

T. I take your speech none other wise, but to the purpose, my father truly doth not compel me: but I perceive wel enough by his countenance and words that it pleaseth him very well.

V. Namely that is, because your father being a very prudent man knoweth well, that liberal wits will not be compelled, but will be easily led. But yet I doubt not but that it happeneth by the influē of Gods Spirit. But what doe you think?

T. I am of the same mynd: especially sith that I am bent thereto of myne own accord.

V. It is a great argument, that counsell is of God.

T. I believe that, for they who are compelled to that thing by their parents, doe for the most part seek excuses (excuses) by which they may avoid the command.

V. To speak the truth, I have found it sometimes in my selfe, namely before I entered therein. For what thinkest thou? I heard of those slaves of Sathan, so many evil speeches what of the master, & what of the discipline, that mee thought I rather went into a prison or a bachelous than into a school-

T. Ick en neem u weder niet anders, maer tot de sake mijn Vader en dwinght my niet niet, maer upe sijn gelae ende woorden sie ick genoeg dat het hem seer wel behaegt.

D. Namelijck / dat is daerom u vader eē seer vreesichtigh man / waer mel / dat hije gheboozne beestanden niet en willen gheschomogen wozen / maer daer selijelijck gelept wozen / maer nochtrans en twijffel ick niet of dat sulst gebeurt dooz in-gewen des Goddelijcken Geestes. Maer wat oozdelt ghy?

T. Ick ben in het selve gebozen: voornamelijck behoujt ick oock na die 3^e van selfs heste.

D. Het is een groote bewijs reden / dat die taet van Gods is.

T. Dat geloof ick wel want die tot die saek van haer Ouders gheboongen wozen / soeken by na uytblurhten dooz de welcke sy de geveden ontgaen.

D. Ick (op dat ick 't wijsselijck behene) heb dat somtijts in mijn selfs behouden / namelijck eer dat ick daer in getreden was. Want wat geboert ghy? ick hoorde van die slaven des aijans / so veel secht wozen / so van de meester / als van de tuchty dat my docht dat ick waerlijcker een gevangenisse of een bak-

buys

school. If you also should fall into such a plague, it is no marvail if hee doe with hands and feet and al his power attempt to terrify you from to holy a purpose.

T. I have not yet made it known to any body.

V. What you say to me is not to make it knowne.

T. I know it wel enough, but that happened to mee out of Terence, let us now proceed to the things which remaine.

V. What remaineth, but that you pray to God, and that you goe forth manfully with your purpose?

T. You shall heare of your dully dyer at your table, of the familiarity of the master and usher in hearing the repetition of the lessons, of the masters gentleness while wee are eating together, of that friendly strife of the freedom of speaking of honest things when there is leisure time, of the free reproofe which is among you. I say of all these things you have told mee enough at an other time, al which pleas me very well: yet me thinks there is nothing more profitable than that continuall exercise of speaking latin;

For

huyt Inghen als een school. Indien ghy oock in eenigen soodanigen yeste verballen waert / het en is geen twijffel ofte ghy soude u oock mer handen ende voeten eē alle frage getracht hebben te bevercken van ten so heytlijgh booznemē. T. Ick heb het noch niet want geopenbaert.

D. Dat ghy my seght / dat en is geen openbaren.

T. Ick waer het genoeg / maer my is dat onthallen uyt Terentio / laet ons nu boozt-gaen tot de aerlijghe dingen.

D. Wat isser ober dan dat ghy Godt bidde / ende dat ghy hoerelijck in u booznemen boozt gaet.

T. Ghy sult hooren van u dagelijcke host ober uwe tafel / van de gemeenscaemgepde des Meesters ende Oudermesters in het verhooren van de verhalinge der lessen / van de goederleekenheyt des Meesters in het sameneen / van dien brenvelijcken strijt der leertingen na het abontmael / van de vylygepde om t'samen te spzeken als 't legh tijdt is van eerlijcke dingen / van de hije besprijnghe onder H. L. Van dese bingen al (segh ick) hebt ghy my genoeg vertelt op een ander tijdt; de welcke my al t'samen recht behagen: mijn dunct nochtrans niet so yorsprekijcker / dan die geuorige oeffeninge van latijne

spzeken;

For what greater fruit is there of study? what more honest? what more pleasant? especially where one doth freely reprove another without hatred or envy.

T. What is in that, that the conquered in the strife of those things are only punished with shame, and the conquerors rewarded with a prize?

T. In a word, all your exercises doe delight mee marvelously, by the very hearing of them.

V. How much more would you say that, if you saw those things, if you were present when they are don?

T. I will God willing bee present.

V. Would to God it might bee shortly.

T. I hope so truly: But there remains one scruple. Whereof you can easily see me if you will.

V. I will doe it in good truth if I am able, but in the mean time take heed that you bee not too inquisitive, as wee have heretofore seen in Terence: Go to, tell mee at length what that difficultie is?

T. I have evill thoughts of your Scholasticall discipline, inthat I will therefore desist from

spreken/want wat sffer ooc ter duacht der leeringen? wat eerlijck? Wat ghenueghelijcher? booznamenlijck als den een den anderen sonder haet of en nijbigheit bijelijck berispt?

D. Wat is daer aen / dat de overwonnene in de strijde van die dingen / alleen niet schamenre bestraft warden/en de de overwinners met prijs begaest?

T. Byndelijck alle uwer ossingen / verheugen sij wonderlijck / selsz booz het gehoo.

D. Hoe veel te meer soude ghy dat seggen so ghy die dingen sarght / soo ghy ter misf gedaen mozden teghenwoozdigh wiaert?

T. Ich salder (indien het Godt wil) by wesen.

D. Ordyfste eerst baeghs.

T. So hooy ich wel: maer daer is nochmans een zwaertighy daer ghy my nichtelijck van sult bezighen / soo ghy wilt.

D. Ich sal her ter goeder trouwen doen so ich sal kunnen/maer siet onbetuiffen roe dat ghy niet al te nauwstienende sijt / getijst my te horen sieden hebben in Terentio: wel aen / want is daer eyndelijck booz een zwaertighyedr.

T. Ich heb quade vermoeden op u Schoot-niech / niet dat ich wil van mijn begouwen

from my begun work: but that when I have heard of that matter I may come the more cheerfully and pleasantly.

V. Unless you were one who (as I know) esteeme me neither vaine nor a lyar, I would verely bee rather wholly silent of that, than tell those things to you which I conceive.

T. Why so?

V. Because it is difficult to make those things seem true, albeit they are otherwise very true, so long as the Common people speak and judge very evill things of them.

T. Why so, I pray?

V. For by the eyes of the ungodly our discipline foundeth so ill among those idiots, that it is a wonder that any one will dwell in our Schoole: Nevertheless (which is the work of God) how worse name we have, so many the more come to us.

T. There is no need of so long an introduction: Tell mee all things plainly, and fear not: you shall not terrifie mee. I have understood all things, and pondered them in my mynd before.

V. Attend therefore: I will briefly tell all that seems to bee of any worth. First I would that you did persuade your self, this that the

nien werck affloen: maer op dat ik te waechterde konne ende te genueghlijcker / als ich van die saech gehooz: sal sijn.

D. Ten waer dat ghy die gene waert die (getijst ik hen) my niet veel nochte een teugenaer atiede / ik wolle booz waer lieber daer van gesprelijck wijfen / dan die dingen u verhaen die ik geboe.

T. Hoe so eyndelijck?

D. Om dat het swaer is die dingen waerschijnlijck te maken / hoetwel sij andersins seer waerachtigh sijn: demijst van dese dingen het gemene volck seer quade dingen seyde ende oordelt.

T. Waerom dat / bid ich?

D. Want onse tucht tuyt so quelijck booz te leugens des godloosen onder die slechte bloet / dat 'er wonder is dat ter een seulge in onse schoole woenen / alhoewel my 't wete: die een werck Godts is / hoe my quader naem hebben / hoe veel te meer tot ons komen.

T. Daer en is soo langen inderplinge niet van doen: seght my opentlijck alle die dingen/en dreeft niet: ghy en sult my niet verbeeren / ik heb alle dingen verstaen / ende mer mijn gemoet te wo: I oberlyer.

D. Letter dan op / ik sal her seer hoer seggen al wat van zenuer tonende sal schijnen te wesen. Booz eerst / wilde die ich wel dat ghy u selden wijst

master

maechte

master is much more courteous to us than in the school hee maketh shew of before us. For he converseth so familiarly with us, as a wife father useth to doe among his children. But you will say then, why is he so severe in publike? I answer, because that without such a severity (as I have heard from himself when he once told it to a good friend) too great an heap of schollers endued with so many different fashions, can neither be kept under, nor held to their bounden duty, for every one would live after his own fashion, after his own mynd.

T. Besides that I have by my self often admired that there is in the Schoole such great reverence, so great silence, lastly so great modesty.

V. You would wonder much more, if you had over seen the Country schooles.

T. I have seen them sometimes, and have diligently considered them. There is more quietnes in our schoole of six hundred, than of forty children, yea thirty in those petty schooles: But goe forward I pray thee; I

maecte dat de meester heel betrefder ygens ons is als hy in het school booz ons schijnt. Want hy gaet so gemeenssaem met ons om, als een boosfchrijgen vader pleeg onder sijne kinderen. Waerom (sult ghy dan seggen) is hy in het openbaer soo geficeng? Ich antwoorde: om dat sonder soodanigen gestrengheyt (getijck als ick upt hem ghehoop hebbe / als hy het eens een goet bliende vertelde) soo grooten school-hoop / begaef zijnde met soo verscheyden manieren / noch beswoonen / noch in haer schuldige plicht gehouden soude worden; want een yder soude op sijn mar-ter / een yder soude na sijn geboulen willen leben.

T. Waer-en-boven zo beswondere ick mi by my selven seer dichwils daret in het school soo grooten eerbiedigheyt, so grooten siltzigernheyt, epudelijch so grooten zedighheyt is.

D. Veel meer soude ghy u verwonderen / so ghy nu meer de doth-schoolen gessen hadde.

T. Ich hebbe somtijt gesien ende hebbe meerstelick overleet. Waer is meer siltze in onse school van ses hondert, als van veertigh kinderen / ja als veertigh inde gemeyne schoolen: Waer gaet boozt (bid ick) ick sozge dat

ghy

fearc that you will bee an Asian Oratour for your speech begins already to digres too far.

V. But you doe interrupt my speech your self.

T. I have spoken nothing besides the purpose: but goe on now.

V. Shall I tell you in a word? This domestick discipline although it seems odious to a few ungodly ones, yet it very well liketh the good and diligent children for the profits sake. For if our matters were loose at home what should we have then against the assaults of those wanton and faucie fellows? What rest should we have? what stines of our studies? Therefore the discipline it self is to the true lovers of study a refuge & as it were a bulwark, none otherwise than as an haven is to seamen in a storme. To conclude, whosoever among us is peaceable, & alwayes ready to doe well, he is preferred by the discipline. For the master doth not busy himself to draw us by stripes to the study of learning: but he rather endeavoureth to bring us therto most chiefly by these things, by an honest and new entertainment, by

op een Asiaens Orateur sult zjn: want u reden begint nu getijck als verder af te dwaalen.

D. Waer ghy valt selfs in mijn reden.

T. Ich heb niet buyten mijn boozmenne gheseydt: maer nu verbolghste.

D. Wilc ghy dat ick hee u met een woort segge? Wese binne-nuyfge rucht / alhoewel zij weynige Godtlofen hatelijck schijnt / soo behaefste nochtans de goede ende naerlijcke kinderen seer om het yffigheyt wil. Want indien t'huys onse saken ongebonden waer / wat soude ons dan tegen die berle ende broort-bzonchene een aenstoot zjn? wat rust soude ons zjn? wat siltzigheyt van onse leringen? Werhalven soo ist de rucht selfs den waren leshabbers der leringen een toeblijcht ende ghelijck een bolmech / niet anders als de schippers een haben in onwaer. Eyndelijch / al wie onbederpt om aytij wel te doen / die is van de rucht seer behouden. Want de meester ist daer over niet besigh / op dat hy ons niet slagen ende straffen rechte tot de letter-housten: maer by traecht ons lijdere in te lepen abtenuess booz dese dingen; booz een eertijck ende nieu ontraet / booz goetwilligheyt, belsefghydr

good

q

ende

good wil, Courteſie, and gentleneſs of manners, by benefits, and laſtly by the love of virtue and learning, when- te it comes to paſs, that the greateſt part of us are fo affected that we ſtudy how to obey him heartily.

T. Other wiſe yee would not diſcharge the bounden duty of ſchollers.

V. But there are ſome ſlaves, who fear neither God, nor their parents, nor ſtapes: who doe alſo hate ſtudy worſe than a dog and ſnake that I may ſit the words of Horace: Againſt ſuch (I ſay) ſevere diſcipline is ſome times uſed; namely becauſe neceſſity conſtraineth.

T. I have enough. For now I ſee to what end the ſeverity of your diſcipline tendeth.

V. Namely, that it may defend good manners, but either to amend or drive out the bad.

T. Truly I doe ſalute that diſcipline very much, ſo far is it from mee to fear it, And I love you my Valentine for this freedom of ſpeech of thoſe things, whereby you have given me ſharper provocations.

V. But I give immortall thanks to our heavenly Father,

ende goedigheyt der man- ſzen / dooz welvaden / eynde- ſijch dooz de liefde des heren- ende der leeringen / waer upt dat volgh / dat het meeste deel van ons alſo genegen is / dat wy hem van herten trachten te ghehoorſamen.

R. Anders ſouber ghy- ſteden de ſchuldige plicht der diſcipulen niet onderhouden.

D. Waer daer zijn ſom- tige lechers / die noch Gode bzeſen / noch haer Ouders / noch de ſagen / die oock de ſtudien haſen ſlimmer als een hond ende ſlangh / op dat ik de mooghen van Horatius gebzuche: tegens de ſulche (ſegh ik) weert ſomtijts een gefterke rucht gebzuche: nimmerlijck om dat de noot- ſakeelijchheyt dwinght.

R. Ich heb genoes. Want mi ſie ik waer heen dat de manier vande gefterngheyt uwer rucht ſiet.

D. Hamentlijck / op dat hy de goede manieren be- ſcherm / maer de quade ver- betere of uytbzijbe.

E. Doozwaer ik huſſe die rucht ſeer / ſo ver is het daer- of dat ick ſoude bzeſen. En- de u mijn Valentine / benin- digh / om de vyzigheyt van bis- tingen te ſyzen / waer dooz ghy my ſcheyper plichten hebt gegeven.

D. Waer ik wect onſterf- licken danc den Gheuelicken

Wader

Father, who hath given you a good mynd & ſincere judg- ment.

T. Farewell then, and ex- pect me the next week if God permit. Againe fare- well, and earnestly com- mend the work which we have begun unto God in your prayers.

V. I wish you a quiet night, and ſound ſleep.

Wader / die u een goeden ſin- gegeben heeft / ende een op- recht oordeel.

R. Waer dan wel / ende berwaecht my ſo het Godt ſal toegelaten hebben / tegen toe- komende weelch. Waer wes- berom wel / ende beveet ons begonnen weelch Gode ſeer dooz ure gebeden.

D. Ich wensch u een geruſte nacht ende een ſlulle ſlaep.

12. A meale of ten persons.

12. Een maeltijt van tien Perſoonen.

F. Rom whence come you?

I. From Schoole, From Church, From the exchaun- ge, From the marker.

H. Whither goe you? & whither are you going?

I. I goe home, I am going home.

H. What a clock is it? what hour is it?

I. It is almost twelve a clock. It is past twelve a clock.

H. Is it so late?

I. Yea ſurely, and therefore I muſt goe hence, for I feare that my mother will be diſpleaſed with me. I ſhalbe I doubt ſhent of my mother. God be with you Hermes.

H. Have you ſuch great haſt? hath not our matter asked for me?

I. I

H. V. An waer komd?

H. V. Dander ſchoolen. Dander kercken. Van de beuſe. Dander merck.

H. Waer ga dy? & waer gaet ghy heen?

H. Ich ga t'huys. Ich ga na huys toe.

H. Wat ure iſt? wat tijdt iſt? Hoe laet iſt?

H. Het is by twaelfuren. Het is twaelfuren.

H. Is 't al ſoo laet?

H. Ja doozſecker / ende daerom moet ik heen gaen / want ik bzeſe dat mijn moeder quaed op my ſal zijn. Ich wouſſel dat ik van mijn moeder beſteben ſal zijn. Godt behoer u weeman.

H. Hebbu ſoo geooten haer- ſte? en heeft onſe meſter na my niet gebzucht?

H. ; ; ; I. Ich

I. I have not heard him. I can tarry no longer. Farewell. I goe.

H. Goe your way. God guide you.

I. God give you good even mother, and all the company.

M. Whence come you Iohn? where have you tarried so long? wherefore come you so late? Is 't well don? I bade you to come at foure of the clock: it is now almost sixe. Tell mee now where you have bin? For you have bin long out of the schoole. I know that well: I will tell you matter.

I. Pardon me I pray, I come even now from the schoole. I knew not that it was so late. I have tarried no where. You may send and aske our matter, if you pleas whether it be not so.

M. I will doe that. I will know the truth. Goe now, cover the table, (lay the cloth) prepare the table, and hast you quickly.

I. Well mother. I will doe it. I will set all things well. But where is the tablecloth?

M. The tablecloth is within there upon the cupboard. Set on the salt first. Can you not remember that? I have told you of it more than twenty times:

J. Ick en bebr niet gehoort. Ick en mach niet langer toeven/ Wiltu. Ick ga.

Q. Gaet. Godt geleypde u.

J. God gebe u goeden avond mijn moeder / ende al her geselschap.

M. Dan waer komt ghy Jan? waer hebby soo langh gebeert? waerom homdy soo laet? Ist wel gedaen? Ick hebbe u beboten ten vier uren te komen: het is nu by seffen. Seght uij nu waer ghy gemaect hebt: want ghy hebt lange tijtder schoolen gemaect / dat weet ick wel: ick sal 't uwe meester seggen.

J. Behoudens u gracie/ Ick hou nu teffonder dan der schoole: Ick en wiste niet batter soo laet waer. Ick en hebbe nergens gebeert. Ghy moeg onse meester doen bidden soo het u belieft/ of alfo niet en is.

M. Wat sal ick doen. Ick sal de waerheit weten. Gaet nu/ decht de tafel. Beveert de tafel. Ende haest u seer.

J. Wel moeder ick sal het doen. Ick sal 't te recht be-schicken. Waer waer is 't ammelaken?

M. Dat ammelaken is daer binnen op 't Crefoor. Setter four eerst op. Hou by dat niet onthouden? Ick hebbe u meer dan twintigh ver-sen sefeyt: ghy en leert niet.

you learne nothing. It is a great shame. Goe fetch trenchers, goblets, and napkins.

I. Well mother, where bee they?

M. You can finde nothing. There they bee, was it not well fought? Goe fetch bread.

I. Well, give me money. How much shall I bring?

M. Bring two styvers worth, for one styver of white and for one styver of browne, half one and half an other. Bring that which is newbaked.

I. Well, I goe. Loe here is bread mother.

M. You have don wel. Wash the beere pots.

I. I have washed them a good while since.

M. Bring hither the spoon-basket.

I. That hangeth there on the nail.

M. Set on the platter-ring. And goe fetch wood to make a fire. Goe wher the knives. Put water into the laver, and hang up a white to wel there. And then come and make the fire buene.

I. Hitherto mother I have don what you have commanded. What now is your further pleasure?

M. Come now to me, and I will teach you manners which you ought to observe at the table.

I. I

't Is groote schande. Gaet tellouren / kroesen / ende seer' bieren halen.

J. Wel mijn Moeder. Waer zijne?

M. Ghy en kont niet vinden: daer zijne. 't Is 't niet wel gezocht: gaet broot halen.

J. Wel gerst uij gelde. Wozz hoe veel sal ik bzingen?

M. Wzingt woort twee sluyper / en woort ecken sluyper mit / en woort enken sluyper bzuyn broot / half een half ander / en bzingt al nieu bakken.

J. Wel / ick ga. Siet hier is broode moeder.

M. Ghy hebt wel gedaen. Washt de dincen-potten.

J. Die heb ick langh gewasshen.

M. Wzingt hier den sepe-lhoort.

J. Die hanght aen den nagel.

M. Set op den Schotel-tinck. Ende gaer nu hout halen / om een byer te maken. Gaet wat de messen. Siet water in 't lavooz ende hangt daer een witte handt-boeck. Komt dan ende doet het byer bhanden.

J. Moeder tot nu toe heb ick gedaen 't gene ghy uij beboten hebt. Wat is 't dat ghy nu verder begerr.

M. Komt nu by my / ende ick sal u manieren leeren / die ghy over de tafel behoort te houden.

4 4

J. Ick

I. I Pray you teach them me, and I will harken diligently to you without interrupting a word in your speech: and I hope that I shall also observe what you give me in charge.

M. Goe to, first of all you shall cleanse your nailes. After that wash your hands. Presently after that besse God. Then set your selfe handslowly downe. Take the meat with your fingers, and graspe it not with the fist. Offer not to eat first. Also drinke not first. Lean not on your elbowe. Sit upright. Spread not out your armes. Drink not greedily. Also eat not hastily or greedily. Take that which lyeth next before you. And keep not your trencher too long. Gape not on other folkes. Wipe your mouth when you will drinke, not with your hand but with the napkin. What you have bitten of dip not again into the dish. Lick not your fingers. Gnaw also no bones. Cut your meat in peeces with your knife. Greaze not your mouth. Wipe your fingers often. Pick not your nosethils. Be silent when no body asketh you any thing. Eat so much as you desire. When you have eaten enough then rise from the table, and how submissively to the Company.

Wash

J. Ick bidde u/ leerste my/ ende ick sal u neerstelijck toehooren sonder met een woort tusschen u reben te vallen: Ick verhooppe oock dat ick onderhouden sal 't gene ghy my bevelen sult.

M. Wel aen / In den eersien sult op u naelen eersien. Dare na waschet u handen. Eersont daer na gebenedijt God. Dan siet u ydelerlijck neber. Wijst de spijse niet te bingeren aen/ en waise niet met de byst. En bestaet niet eerst te eten. Wynticht oock niet eerst. Keener niet op dijnen ellebooge. Sit recht op. Spreyde de armen niet upr. Wynticht niet begerlijck: oock en eet niet haestelijck of begerlijck. Nient dat naest woort u sepr. En houdt u telsoort niet te lange. Gaep ander lieben niet aen. Waerd dijnen mont als op dynchten wils/ niet met de hant/ maec nietter serbet. Daer ghy aen gebeten hebt en sapt niet weder. En lecht u bingeren niet. Kraeght oock geen vrenberg. Sijnt u spijse metten wesse ontwer. En bestaet dijnen mont niet. Waeght u bingeren distmild. En preut u neus/ gaten niet. Spinght als men u niet en spraeght. Eet soo veel als ghy begeret. Als ghy genoegh ghegeten hebt staet dan van de Tafel op / en buyght u onderbachtelijck woort ter geselschap.

Wascht

Wash your hands againe. Take away the table cloth, and give thanks to the Lord.

I. I thank you forsooth. I shall indeave God willing to oblieve all that you have bidden me. But in the meane time what further service have you for me to doe?

M. Be hold your father is coming and your cosin David with him: God meet them, put off your hat, and bow your selfe handiomeily.

I. Well mother, I goe. You are well come my father, and your Company.

D. Perce is that your son?

P. Yea, it is my son.
D. It is a goodly child. God make him a good man. I pray God make him alwayes to prosper in vertue. God blesse him.

P. I thank you cousin.
D. Dost he not goe to Schoole?

P. Yea, hee learneth to speak french.

D. Dost hee so? It is very well don. Iohn can you speak good french?

I. Not very good cousin: but I learne.

D. Where goe you to Schoole?

A. In the Lombard street.
D. Have you gone to schoole long?

I. About half a yeaere.

Wascht u handen weder. Nient 't Tafel-taken op/ ende dancht den Heere.

J. Ick bedancke u. Mier Gods hulpe sal ick reachten al 't gene ghy my bevelen hebt/na te kornen. Maer wat hebt ghy ondercrischen woorteren dienst woort my te doen?

M. Siet u vader comt/ ende David u nebe comt met hem. Daer hen-liden tegen/ doet u bonette af/ ende buygt u eerlijck.

J. Wel mijn moeder / Ick ga. Weest weltekom mijn vader/ ende u geselschap.

D. Niete is dat usone?

D. Ja 't her is mijn soon.
D. 't Is een schoone kind.
Godt maect hem een goet man. Godt laet hem altyt in deughden toe-nemen. Godt zegene hem.

J. Ick danck u nebe.
D. En gact hy niet ter schoole?

D. Ja hy / hy leert Fransoyss sprecken.

D. Voet hy? Het is seer wel gedaen. Jan konby wel frantoyss sprecken.

J. Niet seer u! Hebe: maer ick leere.

D. Waer ga by ter schoole ten?

J. In de Lombardt-street.
D. Weddy lange ter schoole ghaet?

J. Omrent een half jaer.

D. Doe

H 5

D. Heere

D. Doeyou learne to write also?

I. Yea cousin.

D. That is well don, learne always well.

I. Well cousin, if God please.

M. Cousin, you are well come.

D. I thank you Cousin.

M. Cousin, wil you tarry there? why come you not in? Come warme you and then we'll goe eat.

D. Doe you think that I am a cold? That where great shame for me.

M. Cousin, how doe you?

D. Well, I thank God.

M. Where is my neece (my cousin) your wife? wherefore have you not brought my cousin with you?

D. She is sick.

P. Is it true? Is she sick? what diseases hath she?

D. She hath an ague.

M. How long hath it long?

D. About eight dajes.

M. I knew that not. I will goe see her to morrow if it please God. Francis bring hither a stool for your cousin. Cousin come to the fire. Francis, goe to the doore, some body knocks, look who is there. It is Roger, I know very well.

F. Well mother, I goe. Who is at doore there?

D. Leerdyp ooch schryffen?

J. Ja ick nebe.

D. Dat is wel gedaen/ leert altoog wel.

J. Wel nebe/besleber God.

M. Hebe / twesft twesfe konn.

D. Ich dancke u nichte.

M. Hebe twitby daer biffen? waerom honby niet binnen? Komt u weemen dan sullen wy gaen eten.

D. Wepndy dat ick hotide heb? her soude my groote schande zyn.

M. Hebe hoe ist met u?

D. Wel/ Gode danck

M. Waer is mijn nichte? waerom hebby mijn nichte niet mede gebachte?

D. Sy is sieck?

M. Ist waer? Ist sy sieck? wat sieckthe heeft sy?

D. Sy heeft de koozse.

M. Heeft sy die lange gebad?

D. Omrent acht dagen.

M. Dat en wilt ick niet. Ich salse moogen gaen befoesien soo 't God belieft. Francis bring hither eenen stoel boog u nebe. Heve/ komt by den byere. Francis? gaet daer booren: sullen sloep daer/ bister wie daer is. Het sal Rogier zyn dat tuet ick mel.

J. Wel moeder ick ga. Wie is daer booren?

R. A

R. Wet

R. A friend, Open the door.

F. Are you there Roger? R. Yea, I am here. Is your father at home?

F. Yea, and my mother too. Come in I'll tel my father that you are come.

P. Francis, make all ready that we may goe eat.

F. Father, All is ready, you may goe eat when you please.

P. Well, I come presently. Call the children.

F. Well father, Iohn where are you? you must come to supper (or to dinner.) Where doe you tarry? what doe you there?

I. What should I doe? I have business here.

F. Know you not that wee are going to supper? Come say the blessing.

I. Well, I come.

P. Iohn, why come you not? Must you be called? bring hither chaires.

M. Peter, let us sit downe, it is time.

P. Well, I am content.

M. David, sit in there.

D. I be not displeas'd, I wil not doe that, let Peter sit there I pray.

M. Peter is not wont to sit there. Hee will sit here, it is his place. Iohn give thanks.

I. No

H. Het is en blyent. Wost de deur open.

F. Zyd by daer Rogier? H. Ja/ ick ben hier. Is u Vaders 't huys?

F. Ja by/ ende mijn moeder oock. Komt binnen/ ick sal mijn Vader seggen/ dat ghy gekomen zyt.

D. Francis maecket al gereet/ om te gaen eten.

F. Vader 't is al gereet. Ghy mught gaen eten alst u belieft.

D. Wel/ ick home terstont. Noep de kinderen.

F. Wel mijn Vader. Ian waer zyd? ghy souder homen eten. Waer biffst by? wat maecht ghy daer?

J. Wat soude ick maeken? Ich heb hier wat te doen.

F. En meer ghy niet dat men gaet eten? Komt seght de Benedicte.

I. Wel ick home.

D. Ian waerom en homby niet? Woer men u roepen? bryngt hier stoelen.

M. Pieter laet ons gaen sitten. Het is tijdt.

D. Wel/ ick ben te byden.

M. Wabyl/ sit daer inne.

D. Ich! en beghit u niet/ dat en sal ick niet doen/ laet Pieter daer sitten/ dar bidde ick u.

M. Pieter is niet gewent daer te sitten. Wy sal hier sitten/ het is sijn plaets. Ian seght de benedicte.

D 6

I. Neent

I. No mother, excuse me I pray you. It doth not become me to doeth that worke when my father & so many wife friends are present: For I am but a youth, and wee must give to God the best wee have, when we serve him.

D. The lad speaks very wisely, Peter, you are master of the house. I pray desire a blessing of the Lord,

P. Well, let us then doe it.

Prayer before meat.

Lord God almighty, who hast made all things of nothing and yet preservest them by thy divine power, and hast fed the people of Israel in the wilderness: Be pleased to extend thy blessing over us thy poor servants, and sanctifie us in these thy gifts, which we receive of thy bountifull hand, that we may use them soberly and holyly according to thy good will, & thereby acknowledge that thou art a father and the fountaine of all good to us. Grant also that we may alwayes and before all things seek that Spirituall bread of thy word, whereby our souls

J. Heen mijn moeder/brochoudens u' gratie. Wat werck te doeren beramt my niet in 't by-wesen van mijn Vader en soo veel wijse vrienden/mant ick maer een Jonghjen ben/en als my Godt diens/moeren wy hem het beste geven dat wy hebben.

D. Dien Jongheling spreke hier wyselijck. Bietec ghy zyt meester van het Huys. Ick besorcke dat ghy den Heere om een zegen bidden wilt.

P. Wel aen / Licet ons dan doen.

Het Gebedt voor den Eeten.

Heere Almachtige Godt/ ghy die alles uyt niet gescheyen hebt / ende noch booz uw' Goddelijcke kracht overhoudend her volk Israel in de woestijne gespijst hebt: wilt uwen zegen sereck over ons uw' arm' dienaren/ende ons heyligen dese uwe gaben / die wy van uw' milde hand ontfangen / op dat wyse maetlijck ende heylighijck/na uwen gorden wille moegen gebuyghen / ende daer booz bekennen dat ghy ons een vader ende oeffzontel allest goers zyt. Weet oock dat my althijr ende booz alle dingen soecken dat gheestelijc broot uwer woordis / met welcke

onse

may bee fed unto everlasting life, which thou hast prepared for us through the holy passion and bloodshedding of thy beloved son our Lord Iesus Christ, A M E N.

I. God bleffe you my father and mother, & al your company.

M. Francis, bring us the victuals. Bring the salad, and the salted flesh, fill us some drink, fill for your cousin, and then round about. Francis sit down with us. Iohn, get fetch some portage for your brother: and let the other be made ready. Run quickly.

I. Brother take your portage. Have you too much?

P. Yea I have too much.

I. Eat it not all: leave that which you have too much.

P. Wherefore eat you not your portage, while they be hot?

F. They be yet too hot.

M. Iohn, bring hither some bread. Roger hath no bread. Fetch a treacher, and bring some mustard.

P. Give me the beere pot.

R. Hold there. Hold it fast.

P. Let goe. I hold it well.

M. Peter,

onse zielen ghespist worden een ewigken leven / 't welck ghy ons bereyt hebt doot het heyligh tijden ende bloet-besietten uwer lieven Soons onser Heeren Iesu Christi/ Amen.

J. Gode zegen u mijn Vader/ mijn broeder/ ende al u geselschap.

M. Francops/ brenge ons 't eten. Bzenge dat salade ende het ghesouten vleesch. Schenck ons te drinken. Schenck uwen Neve rube boogt allomme. Francops sit by ons. Jan gaet Portage halen booz uwen broeder: other doet d'ander gheert maken. Loospreer.

J. Broeder houd u portage. Wehdy te veel?

J. Ja ick heb te veel.

I. En et niet al / laet het gene dat ghy te veel hebben sult.

J. Waerom eet ghy uwe portage niet / dewijle dat zy heet is?

P. Zy is noch te heet.

M. Jan bzenge hier brood. Roger en heeft geen brood. Haet een rellioos / en bzenge hier moestaert.

P. Geef mij den beere-pot.

R. Houd daer. Houd hem wel.

P. Laet hem gaen. Ick houde hem wel.

M. Peter, 47 M. Die

M. Peter, drink not after your portage, for it is unwhollsome: Eat fast a little before you drink. Peter cut me some meat. Cut me some bread too. Cut Francis some meat, for hec hath nothing to eat.

P. Must I serve him? Can hee not serve himself? Cut for your self, you are big enough. Help your self: for I will not serve you. I serve no body but my selfe.

M. Give him some meat, for he is ashamed: hee daereth not eat, that I see well.

P. Well, hold there. Bring some what else.

I. It is not yet ready.

M. Look whether the pyes and the tarts bee brought. Goe fetch these roast meate, & fill wine here. Fill for your father. Fill it full. Fill it not so full. See you not what you doe? you spill. Roger hath no wyne. See you not that?

I. Make roome there for to set on the platters.

M. Now you are all together welcome.

A. Here is indeed where withal. You have bin at too much charge.

M: I have not truly. I am sorry that there is no more. But you must be content.

M. Peter, en dyncht niec na uwe portage / want het is ongesont: Eet eerst een luttel eer ghy dyncht. Peter snijt my vleesch. Snijt my oock broodt. Snijt Francys te eten / want hy heeft niet t'eten.

P. Moet ick hem dienen? Kan hy hem selven niet dienen? Snijt selve / ghy zijt groot genoeg. Help u selven: want ick en sal u niet dienen. Help dien niemant dan my selven.

M. Geef hem wat t'eten / want hy schaemt hem: hy en derft niet eten / dat sie ick wel.

P. Wel houd daer: bzingt hier wat anders.

I. Ten is noch niet gereet.

M. Besiet of de pasteyen en de taecten gebaecht zijn. Gaet hael het gebaert / ende schencht hier wijn. Schencht woog wten waer. Schencht al vol. En schencht niet so vol: En siet ghy niet wat ghy doet? Ghy stopt. Kogier en heeft geenien wijn / en siet dat niet?

I. Maecht daer plaetse om de schotrien te setten.

M. Nu zijt t'samen alle welckom.

A. Hier is wel waer mede. Ghy hebt te veel kosten ghesaen.

M. Nict en hebbe secker niet. Het is my leet dattec niet meer en is. Waer ghy moet te bidden wesen.

A Ten

M. t'Al

A. Truly it is well said.

M. Peter, carve up the shoulder. Bring hither radishes, Carrots, and capers. Give David some of that here and of the Conyes. Carve up the partridges. You carve not to us. Be merry I pray you.

R. Here is enough tho make merry withall.

P. John, fill us to drinke.

I. Here is no more wine.

P. Goe fetch more. How like you this wine?

D. Methinks it is good.

P. Shall wee bid him bring of the same?

D. Even as it pleaseth you.

I. Where shall I goe fetch it?

P. Where you fetched this. Or goe fetch it on the market at the white flour de lace, or where you wil.

I. How much shall I bring.

P. Bring two quarts, or three pints. Goe apace, and come againe quickly.

I. I will run all the way faster.

M. Francis, rise you now up & serve at the table. See if there be any thing lacking. Will you yet have any more meate? Speak boldly.

P. No mother: I have eaten enough, God be praised.

M. Drink

A. t'Al secht wel gesept.

M. Peter ontgint de schouder. Bzingt hier radishes / karotten / ende cappers. Dien David som dien hase / en van de konijnien. Ontgint de Partrissen. Ghy en dient ons niet. Maecht alle goede stee ick bid u.

R. Hier is wel om goede stee te maken.

P. Jan schencht ons te drinken.

I. Hier en is geenien wijn meer.

P. Gaet andere halen. Wat dunckt u van desen wijn?

D. Ghij dunckt dat hy goet is.

P. Willen wy van den selven doen bzingen?

D. Alsoo? bettert.

I. Waer sal ick sie gaen halen?

P. Daer ghy desen ghesaelt hebt: of ick haeltse op de mecht / in de witte teijse; ofte daer ghy wilt.

I. Hoe veel sal ick bzingen?

P. Bzinght twee potten; ofte drie pinten. Gaet rasch / en komt haest weder.

I. Ick sal altoos loopen waer.

M. Francys / staet nu op / en dient te Tafelen. Besiet oftec niet en ghebreekt. Wilt ghy noch t'eren hebben? Segget stoutelijc.

P. Neen ick moeder: Ick hebbe genoeg gegeren / Gode zij geloof.

M. Dyncht

M. Drink now. Is there any beer in your pot?

F. Yea mother, there is enough in it.

M. If there be none in, goe seich some.

A. Doth not some body knock at the doot? goe look.

F. Is there any body?

H. Yea, open the door, I have been here more than half an houre.

F. What is your pleasure? (what would you have?)

H. Good even friend, Is your master at home?

F. Yea, wherefore? would you speake with him?

M. Yea, where is he?

F. He sits at table, Would you have any thing with him? I u il doe your errand, Who shal I say asketh for him?

H. I must speak with himselfe. Tell him that I am his uncles servant. (Or) tell him that I come from his uncle.

F. Well I will goe tell him so. Tarry here a little. Father here is a man would speake with you.

P. What man is it?

I. I know him not. He saith that he cometh from mynuncle.

P. Ask him what his pleasure is.

I. He saith that he must speake with you.

F. Wel, let him come in.

M. Wzinker nu. Wziffer bier in uwen pot?

F. Ja 't moeder / daer is genoegh in.

M. Wziffer niet in / gaet daer't vant.

A. Wlopp men niet aen de deure? Gaet bestier her.

F. Ja daer meandra?

H. Ja 't / doer open. Ich hebbe hier meer dan een half ure getseft.

F. Wat bestieft u?

H. Goeden avond vzend. Is de meester 't huyd?

F. Ja hy: waerom? tolt dy hennisprecken?

H. Ja ich / waer is hy?

F. Hy sit ter tafel. Wzistest u per? Ich sal de boodschap wel doen. Wie sat ich seggen die na hem vzaght?

H. Ich moet hem selven sprecken. Beght hem dat ich sijns ooms dienaar ben; (of) seght hem dat ich home van syn oome.

F. Wel ich sal 't hem gaen segen. Wzadert hier een turrel. Wzader bier is een man die u spreken wil.

P. Wat man is 't?

I. Ich en ken hem niet. Hy seyd dat hy houer van mynen oom.

P. Wzazecht hem waer hem bestieft.

I. Hy seyd dat hy u vzaght met uoer.

P. Wel / doet hem binnen komen.

F. Come

F. Mij

F. Come in friend, H. Who is there within? Are there many folks?

I. No, but three or foure.

H. God bleffe all the company.

P. Welcome Henry. What good news bring you?

H. Peter, my master hath sent me hisher intreating you, that you wil please to come to dinner to him to morrow at noone.

P. How doth my uncle?

H. He is in health thanks be to God.

P. And all his household?

H. They are al very well.

P. I am glad to heare it. But you must tell him, that I thank him with all myne heart, & that it is impossible for me to come at noone: For I was foure dayes agoen invited soorth. It that where not, I would come willingly. But I wil come to him to morrow after noon without faile.

H. Wel, I wil tell him. God give you good night.

P. Tarry Henry. Drink before you goe.

H. I am not a thurst, I thank you.

F. Tarry. You must drink.

M. I must goe.

M. Is not John come yet? where tarryeth he so long?

F. Wzinker vzendt komt in: Wie is daer binnen? (wie veelt volck?)

I. Dreen / maer dzye ofte bier.

H. God zegene alle 't geselschap.

P. Welkhem vzendtich. Wat seght dy goet?

H. Pieter / mijn meester heeft my hier geseonden / u biddende / dat u wilsche moeghen middaght met hem te homen eten.

P. Goe daert mijn oom?

H. Hy daert wel Godt danck.

P. Ende al sijn huyfgesin?

H. 't Is al in goeden doot.

P. Wat hoorz ich gaerne. Wzhaer ghy sult hem seggen / dat ich hem bedanche met goeder herten / ende dat 't my onmoghelijch is te middaght te homen / want ich ben oer bier dagen upt-genoot. Ten waer dat / ich souder gertne gaen. Wzhaer ich sal moeghen na de middaght sonder eenige faute by hem kotten.

H. Wel ich sal 't hem seggen. Godt geve u goeden nacht.

P. Wzepd vzendtich. Wzinker eec ghy gaet.

H. Ich en heb gemen doest / ich bedanche u.

F. Wzepd. Ghy moet eens dzycken.

H. Ich moet gaen.

M. Is Jan noch niet gecomt? Waer soecht hy soo lange?

F. He

F. Wz

F. He comes. (He is coming.)

P. John what is the reason that you tarry so long?

I. I could not come sooner Father. There where many folks. I have run at the way.

M. Wel, fill some wine here. P. David taste it whether it be good.

D. That I will. Fill me some therein. The other was better.

R. It was not. This is better in my judgement.

M. Anna, you are not merry. How cometh it that you say nothing?

A. What should I say? it is better to be silent than to speak badly. I can not speak English well, therefore I hold my peace.

M. What say you? you speak as well as I do, and better too.

A. I do not. I would I did it, although it cost me twenty guildens.

M. David, you eat not. Cut me of that. That is soder too much, and this is roasted too little, is it not?

D. I think so too.

A. Roger, lend me your knife, I pray you.

R. Take it, but give it me againe when you have dynded.

A. If I doe not give it you againe, lend it me no more.

J. By honour. P. Jan / hoe komt het dat ghy soo lange toeft?

J. Ick en konde niet eer konnen vader. Daar was beet volcks. Ick hebbe altoog geloopen.

M. Wel, schenck hier wijt. P. David / proeft oft hy goet is.

D. Dat sal ick doen. Schenck my daer little. Wen anderen was beter.

R. Hy en was niet. Desett is na wijt oordeel beter.

M. Annicken ghy en zijt niet vrolijck. Hoe komt het dat ghy niet en seght?

A. Wat soude ick seggen? 't Is here te zwijgen dan quatsich te spreken. Ick en staen niet wel Engelsch spreken / daerom zwijge ick.

M. Wat seggyt? Gy spreket ju wel als ick doe ende beter ook.

A. Ick doe niet. Wat soude ick wel wisten: al hosten 't my thinticht guldene.

M. David ghy en eet niet. Snij my daer af. Dat is te seer geoben / ende dit is te luttel gebaden / ist niet?

D. Wat dunckt my oock.

A. Rogier / leent my u mes / Ick bid u.

R. Neemet / maer ghebet my wedre als ghy gegeten hebt.

A. En gebe ick 't u niet wedre / en leent my niet meer.

R. No

M. Neen

R. No truly.

A. It is a good knife. How much did it cost you?

R. It cost me three styvers.

A. It is good cheape: Let mee have it for that price: I will give you your money againe.

R. I am content.

M. Roger, you do eat nothing. Me thinks you mince it. Helpe you selfe. Are you ashamed?

R. Doe I not eat well? I eat more than any one at the table.

M. That do you not.

A. You eat nothing your selfe.

M. I have bin eating all this while.

P. Let us drink well, if wee have not enough to eat.

A. What say you? is not here enough to eat? Here is enough for twenty persons to eat. You have put your selfe to too much charge.

P. I have not. Now I drink to you. And I beseech you for all the company, and first for your next neighbour. Will you pledge me?

A. Yes, with a good will if it please God. Drink now: you have not drinck all out. I will fill it you yet once againe.

M. Neen ick secker.

A. 't Is een goet mes. Hoe veel heeft het u gekost?

R. Het heeft u drie styvers gekost.

M. Het is goet koop. Laet het my koop dien prijs hebben: ick sal u geldt weder geven.

R. Ick ben te ghyen.

M. Rogier / ghy en eet niet. Hy dunckt dat gy minck. Helpt u selvden. Zijt ghy beschaemt?

A. En eet ick niet wet? ick eet meer dan yemant die te tafelen is.

M. Ghy doet niet.

A. Gy en eet selve niet.

M. Ick heb altoos gegeten.

P. Laet ons wel drincken / ist dat wy qualijck t'eeten hebben.

A. Wat seggyt? is hier niet wel t'eeten: hier is booz thinticht personen genoeg t'eeten. Ghy hebt al te groote hofte gebaen.

P. Ick en doe niet. Nu bjenge ick 'er u. ende ick bidde u booz alle t'gheselschap / ende in den eersten booz wmen maesten gebuer. Suldy my bescheut doen?

A. Ja ick / met goeder herten inden t'Godt belieft.

M. drinck: ghy en hebt 'er niet upgeboncken. Ick sal 't u noch eens vol schencken.

p. When

P. Waer

F. Wherefore should you do so? Have I not drunk it out? How much lacketh it? I will drink it out. Look there, now it is out. Pledge me now, you seek nothing but to beguile me.

A. I shall not be able to drink this out, I have too much.

F. What should hinder you? I have drunk it out.

A. You had not so much as I: your cup was not full.

F. But it was.

A. It was not.

F. It's true, but my cup is greater than yours.

A. Well, let us change.

F. I am content, give me yours.

A. I will not. I will keep mine own, keep that which you have.

F. Drink then.

A. Well patiently. Look now if it be not cleane out.

M. Yea, wherefore must you be so much intreated? To whom did you drink? Drink to me once. Are you angry with me?

A. Why should I be angry with you?

M. Because you doe not drink to me.

A. I have drunk to you.

B. Waerom souby dat doen? En heb ik hier niet uyt gedroncken? hoe veel schijlt? Ich sal 't uytdrinken. Siet daer/ het is nu uyt. Doet my beschep: ghy en socht niet dan my te begyenen.

F. Dit en soude ik niet houmen uytdrinken: ick hebber te veel aen.

B. Wel soude u gebeyen? Ich hebber wel uyt-gedroncken.

M. Ghy en hadt so veel niet als ick: uwen krop en was niet vol.

B. Hy was immerp.

F. Hy en was niet.

B. 't is waer / maer mijn krop is grooter dan den uwen.

M. Wel saet ons mangelen (ruplen).

B. Ich bent te bezeden / veest uwen den uwen.

M. Ich en sal niet/ ick houde my aen den mijnen / be waert dat ghy hebt.

B. Drinkt dan.

M. Wel te stondb. Siet nu/ oft niet schoon uyt is.

M. Ja 't / maerom saet ghy u so liden? wien hebby het gebeyt? Wzengt my eens: Spyt gram op my?

M. Waerom soude ick op u gram zyn?

M. Om dat ghy 't my niet en bzenght.

F. Ich hebber u gebeyt.

M. I

M. Ich

M. I did not hear it. There is enough of drinking. It were a commendable thing if the law of Alahaeus were well observed among Christians in their feasting, where none were compelled to drink more than he desired, or he found good for him: we must eat also, I am very hungry. Cut me a peece of meat there.

A. Have you no handes?

M. Yea but I cannot reach to the dish.

F. Well, I will serve you, have you enough?

M. I have nothing yet.

F. Hold there. Have you enough now?

M. Look what he giveth me, what is that good for? Keep it you, and eat it your selfe. Roger, cut me some of that shoulder.

R. Well, hold there.

M. I thank you.

P. Iohn bring bread, and fill wine, fill round about.

M. Some-body knocks at doore. Heare you not Iohn?

I. I goe mother. It is Luke, Andrews servant

M. What would he have with me?

I. He bringeth some what.

M. Doth he bid him come in.

I. Luke goe in.

I. God

M. Ich heb niet geboeft. 't is genoeg van drinken. Het waer een yghw-beredigh ding indien de wet Alahaeus wel onder de Christenen gebruden werde in het houden harer gast-malen / daer niemant gedwongen werde mee te drinken als hy begeerde oft hem goet docht. Wy moeten ook eten / ick hebbe groeten honger. Snij my daer een stuk vleesch af.

M. Hebt ghy geene handen?

M. Ja: ick: maer ick kan niet wel aen de schotel graham.

B. Wel/ ick sal u dienen. Hebt ghy genoeg?

M. Ich en heb noch niet.

B. Houd daer: hebt ghy nu genoeg?

M. Diefte wat by my geest. Wat mach dat helpen? Houst het booz u / ende eet ghy het selve. Rogiet / snij my daer die shoulder.

R. Wel/ neemt daer.

M. Ich danck u.

P. Jan/bzengt broot / ende schenck wijn. Schenck rontomme.

M. Wien klopt daer hooren. En hoorz ghy niet Jan?

M. Ich ga sdoerde. Het is Lucas Andrijs knecht.

M. Wat wil hy my hebben?

F. Hy bzengt mar.

M. Doer hy d' doer dem binne: komen.

M. Lucas gaet binnen.

I. God

L. God blesse the Company.
P. Luke are you there?
L. Yea Peter.
P. What news bring you?
L. Not much Peter.
P. How dothy our Master?
L. He is well Peter, he wisheth you a good night, he commends him to you, and hath sent you this, intreating you to accept it lovingly; and that you would not onely receive the final gift, but also his good will: for he sendeth it you as a token of his love, therefore vouchsafe to receive it in good part.

P. Thank your master, and tell him, that I will deserve it if God please.

L. Well Peter.
P. Fill Luke some drink, and light him forth.

L. Good even Peter, and your Companie.

P. Good even Luke. Have you drunck?

L. Yea Peter, I thank you.

M. John kinffe the Candle. Look if the other be ready. Take al this away, and bring some thingels. Bring cleane trenchers, and bring us the fruit with the cheefe.

F. It is all here Father.
P. Take away the dish.
A. David drinck to me.

L. God seggen 't geselschap.
P. Lucas zijt ghy baer?
L. Ja ich Pieter.

P. Wat segt gy nieuws?
L. Niet veer Pieter.

P. Hoe baert u meester?
L. Op baert wel Pieter/ghy doet u goeden nacht seggen:

ghy geleide hem in u goede gracie / ende ghent u dit / u lodende baer sijn 't ontfangen wilst niet goeder beten/ ende en wilt niet alleen de kleine gifte ontfangen/maer oock synen goeden wille: want hy sendet u il. in teyken van liefde/darom wilt in danck ontfangen.

P. Ghy sult wten meester bedanken/ende sult hem seggen dat ich 't verdien sal/belieuer Godt.

L. Wel Pieter.

P. Schijnt Lucas te dyncken/ende licht hem up.

L. Goeden about Pieter/ende u geselschap.

P. Goeden about Lucas. Weet ghy gedroncken?

L. Ja ich Pieter / ich bedanke u.

M. Jansnuyt de keefe. Weet of v ander geveet is. Heemt dir al te samen wech/ende brengh met anders:

Brengh schoone telioeren/ende brengh ons scrup met de keefe.

F. 't Is hier al Vader.
P. Heemt de schotel wech.
A. David/brengh mij eenp.

D. That will I doe gladly, I drinck to you with all myne heart.

A. Much good may it doe you, I expect it earnestly: I will pldge you.

D. Roger know you no news?

R. No truly, I know none but good.

D. Doe not men talke of peace.

R. I can not tell what to say of any peace. I beleewe that peace is yet far to seek.

D. Have you not heard tell how that the King of Fraunce hath lost a battaile against the Spaniards?

R. I have heard such a report indeed, but men speak so falsely, that one can not tell what to beleewe. Men speak indeed, of great wonders; but God only knowes what shal happen.

D. You say true.

R. If wee would make peace with him, the war should not long continue.

D. That is true indeed.

P. Iohn, take all this away, and come let us give God thanks for all his benefits.

D. Dat sal ich gerne doen. Ich brengh u met goeder beten.

A. Wel moetet u behoumen/ich wach geerne: Ich sal u bescheyt doen.

D. Rogiet / en weet ghy niet nieuws?

R. Neen ich secker/ich en weet niet van goet.

D. Spreekt men niet van de vrede?

R. Ich en weet van geenen vrede te spreken. Ich gelooue dat de vrede noch verre te soeken is.

D. Weet ghy niet hooren seggen hoe den Koning van Franckrijck den strijdt verloren heeft teghen de Spanjaerden?

R. Wat heb ich wel hooren seggen / maer men licht soo veels / dat men niet en weet man niet geloofen sal. Men spreekt van groote wonderen/maer Godt weet alleene waerter geschieden sal.

D. Ghy seght waer.

R. Waer 't dat wy peyn niet hem wilde maechen/soude v doozigh niet langh dueren.

D. Dat is secker waer.

P. Iohn / doet dit al wegh/ende komt laet ons Godt danken voor alle sijne wetdaden.

D. That

D. Wat

That

Danck

Thanks afterward. Danck segginge na den Eeten.

Lord God heavenly father we thank thee for all thy benefits, which we continually receive of thy bounteous hand: that it is thy divine will to susteine us in this temporall life, and to supply us with all things necessary for us; but especially, that thou hast begotten us againe to an hope of a better life, which thou hast revealed to us by thy holy gospell. We beseech thee mercifull God and father not to suffer our hearts to be rooted in these earthly and fading things, but that we may alwayes looke upwards to heaven expecting our Saviour Jesus Christ untill hee shall appeare in the clouds for our redemption, A M E N.

I. Much good may it do you, my father, my mother, and all the Company.

P. Let us now drink round before we rise.

R. That is well said, but then wee must also give thanks the second time. Peter how much wine have we had? we will pay for the wine.

P. In

Here God Hemelsche Vader / wy danken u hoeghste u verdaden / die wy sonder ophouden van uw milde hand ontfangen / barmhertigh Goddelijken wilts is ons te onbeprouwen in dit tijdelijche leuen / ende ons te berouwen niet alle onse noodduyft; maer insonderheyt dat ghy ons behooren hebt tot een hoer van een beter leuen / t welck ghy ons hebt gepopenbaert dooz uw Heyligh Euangellium. Wy bibben u barmhertige Godt ende Vader / dat ghy niet roe en laet / dat onse herten in dese aerdsche ende vergantheitijche dingen gewoetelz sijn / maer dat wy altydt mogen optwaert sien ten Hemel / verwachters onsen Saligmaker Iesus Christus / tot dat hy in de wolcken verschijnen sal tot onser verlossinge / Amen.

J. Wel moct u bekennen mijn Vader / mijn Moeder ende alle het geselschap.

D. Laet ons nu eens onbeprouwen / eer dat wy opstaen.

R. Dat is wel geseyt / maer dan moeten wy oock te weten de veyn dankseggen. Pien hoe veel wijns hebben wy gehad? wy willen den wijn betalen.

P. Ghy

P. Indeed you shall not, you shall pay not. Ghy, one word for all. If I be able to make you eat, I shall also have where withall to make you drink.

R. What is that to the purpose? The wine is now deare.

P. You heare what I say.

D. Well then, wee thank you Sir. It stands us in hand to delerue it.

M. It 's deerved already.

P. I thank you also that ye came. Francis bring hither a fagot, and make a good fire for to warm us.

F. The fire in kindled father.

D. We are not a cold, we will goe hence, for it is time.

M. What hast have you?

A. It is almost ten a clock.

M. 't Is no yet.

R. But it is.

M. Iohn, fetch the Lanthorne.

D. We will not have the lanthorne. It is cleare weather, there is no need of it.

H. God give you good night.

P. And you also, I comit you to God.

D. Ghy en sult secker niet / ghy en sult niet ghebrun / eens doozal. Wedelick de machtr gelijck ut 'ereen te geben / ick salse oock wel hebben om u. te dancien te geben.

R. Wat soude dat sijn? de wijn is nu dieer.

P. Ghy hoort waer te segge.

D. Wel dan / wy danken u I. het staet ons te verberien.

M. 't Is al berdien.

D. Tich danck u oock dat ghy gekomen sijn. Fransoyz dzinght eenen musicaer / ende maecht goedit vler / om onse te waermen.

F. 't Dieer is onseckeren mijn Vader.

D. Wy en hebben gheen houde / wy willen fremen gaen / want het is sijn.

M. Wat haest hebt ghy?

A. Het is wel tien uren.

M. 't En is noch niet.

R. 't Is immer.

M. Jan haelt de lantere ne.

D. Wy en willen de lantere ne niet hebben: het is hlaer weder / ten is geener noot.

H. Godt gebe u goeden nacht.

P. Ende u oock: ick bebet u Godt.

13. *How to learn to buy and sell.*

L. God give you good morrow Gossip, and your Company.

M. And you also Gossip.
L. What doe you here for? Is yet the cold? Have you been here long?

M. About an hour.
L. Have you sold much to day?

M. What should I have sold already? I have not yet taken handell.

L. Nor I neither.
M. He of good cheare, it is yet early: God will send us some Merchants (or chapmen.)

L. I hope so. Here comes one, he will come hither. Friend what will you buy? Come hither. Doe you please to buy any thing? Look if I have any thing for your turne: Come in, I have here good cloth, good linnen cloth of all sorts, good silke, Chamber, Damaske, Velvet. I have also good flesh, good fish, and good Herrings. Here is good butter, and good cheefe also, of all sorts. Will you buy a good cap? or a good book, in French, or in Dutch, or in Latin, or English, or a writing book? Buy something.

Look

13. Om te leeren koopen ende verkoopen.

L. Godt gebe u goeden dagh Gebader / ende u Geseffchap.

M. Ende u also Gebader.
L. Wat maecht ghy hier so vroegh in de houde? hebby lange hier geweest?

M. Omteent een ure.
L. Hebt ghy veel van desen dagh vercocht?

M. Wat soude ick alreers vercocht hebben? Ick en hebbe noch geen hand-gift ontfangen.

L. Noch ick ooch.
M. Weet goeden moet / het is noch vroegh: God sal ons eenige kooplieden senden.

L. Ick hoop her. Hier komt eenen / hy sal hier koopen? Komt hier/besteft u yers te koopen? Besteft of ick niet en heb dat u dien: Komt binnen / ick hebbe hier goet laken / goet lijnen laken van alle soorten / goede Zijde Raeken / Camelot / Damask / Finweel. Ick hebbe ooch goet vleesch / goeden visch / ende goeden Hartingh. Hier is goede borer/ende ooch goeden heese / van alle soorten. Wilby een goede bonette koopen? of een goet borch / in Franscos / oft in Duytsch / oft in Latijn / oft in Engelsch / oft eenen schryf-boeck? hoopt wat.

Besteft

Look what you please to buy, I will sell it you good cheap. Aske for what you please. I will let you see it: the sight shal cost you nothing.

D. How much shall I pay for an ell of this cloth?

L. You shall pay for it five shillings.

D. How much must an ell of this cloth cost me?

L. It must cost you twenty flyers.

D. How much is a pound of this cheefe worth?

L. A pound will cost a flyer.

D. How sell you a quart of this wine?

L. The quart wil cost three flyers.

D. How much hold you the pecece?

L. I hold it at five guildens, at one word.

D. What shall I give for this? but set me not too high a price.

L. No truly, I will not set you too high a price: I will sell you at one word: you shal pay for it seventeen flyers and an half if it please you.

D. It is a great deal too much.

L. It is not truly. How much doe you bid mee? Bid something. I will not sell it for that which you bid me. Bid me something.

D. What

Besteft wat u besteft te koopen / ick sal u goeden hoop geben. Vsecht wat u besteft / ick sal 't u laten sien: 't gesichte en sal u niet kosten.

D. Hoe veel sal ick booz de elle van dit laken betalen?

L. Ghy sulter vyf schellingen booz betalen.

D. Hoe veel sal my d'esse van dit laken kosten?

L. Het sal u twintigh stuyvers kosten.

D. Hoe veel geldt het pond van desen heese?

L. Het pondr geldt eenen stuyver.

D. Wat geldt den pot van desen wijn?

L. Den pot geldt drie stuyvers.

D. Hoe veel looft ghy het stuk?

L. Ick looft / met een woort vyf guildens.

D. Wat sal ick daer booz geben? Maer en verloer my niet.

L. Neen ick seker / ick en sal u niet verloben: ick sal 't u seggen mer een woort / ghy sulter booz betalen seveentien stuyvers / ende eenen halven / soo her u besteft.

D. Het is veel te veel.

L. 't En is seker niet. Hoe veel biedt ghy my? biedt wat? Ick en sal 't niet mer booz 't gene ghy my biedt. Biedt my wat.

J 2 D. Wat

D. What should I bid you? You have set it at too high a price.

L. I have not: but I did not say that I would not give it for less than I told you. Tell me what you will give me for it.

D. I will give twelve flyers for it.

L. For that price it is not to be sold, you proffer me less, you bid me too little. I have some here which I will sell you for that price, but it is not so good as that. I will shew you that which I will sell you for less price; but the lowest price is not always good to be sought. You can not do better than to buy that which is good. If you were my brother I could not give you any better.

D. Will you take my money?

L. Not so.

D. You shall have two flyers and a half more.

L. I can not, I should then lose by it.

D. I can give no more.

L. Well, God guide you. Goe try elsewhere if you can buy better cheap: you shall have it no where for less price; I am able to sell you as good cheap as an

D. Wat soude ik bidde u? ghy hebber mi te veel geloofd.

L. Ik en hebbe niet: maer 't is niet geseyde dat ik 't niet minder geven sal als ik 't geloofd hebbe. Seghe mi wat ghy'er booz gheven wilt.

D. Ik salder twaelf flyers booz geven.

L. Booz dien prijs is niet te koop; ghy bied mi te veel; ghy bied mi te veel: ik heb hier wel dat ik u booz dien prijs geven wil; maer 't is soo goet niet als dat. Ik salder u wel laten sien / die ik booz minderen prijs geven sal; maer den minsten prijs en is niet altoos goet; ghy socht. Ghy en weught niet beter doen / dan wat goets hoopent. Altwant ghy mijn goeder soude ik u niet te veel konnen geven.

D. Wilde ghy mijn geld hebben?

L. Alfoo niet.

D. Ghy sult noch twee sluybers' ende eenen halven hebben.

L. Ik en kan niet / ik souder dan een verliezen.

D. Ik en magh niet meer geven.

L. Wel / Godt geleide u. Gaer elders besien of ghy beter koop konde; hoopent: ghy en sult her nergens booz minderen prijs bekomen; ik hebbe de macht u so goet te koop te

ven

other, but I will not lose by it. I offer it you very near for the same price that it cost me, I must gain something, I sit not here to get nothing, I must live by it. You know well enough that every thing is deare, the one must follow the other, if you will not give the fifteen flyers I cannot help you, you are too hard (too wise.)

D. That I am indeed.

L. One can gaine nothing by it; if every one were so hard as you are, I might well shut up my shop, for I should not get bread to eat.

D. It is your pleasure to say so.

L. It is true verely.

D. Now heare one word.

L. Well, say on.

D. I will give you another flyer, & no more: I can bestow no more, I shall be shent.

L. That were a small matter, I should also be children, if I sold it for less: Are you within a flyer? It is a shame that you stand so long for a flyer: what will a flyer or two avale you?

D. Yea, you say well, here one flyer, and in another place another, that is two flyers. Well, shall I not have it?

L. Not

ben als een ander / maer ik en wil niet verliezen. Ik beslaet her u by na booz dien prijs; bariet mi gehofft heeft. Ik moet wat winnen / ik en sit hier niet om niet te winnen; ik moet 'er af leven. Ghy moet wel dat alle dingh hier is / 't en moet 'er ander volgen / is 't dat ghy de vijftien sluybers niet gheven wilt / kan ich u niet helpen; ghy zijt al te naet.

D. Wat bent ich secker.

L. Men kan een u niet winnen: dat en pegenich so naet ware als ghy soude ik mijn winkel veel mogen sluyten; want ik en soude 't zoort niet winnen dan ik eten soude.

D. Het belieft u soo te seggen.

L. 't Is secker maer.

D. Nu hoor een woord.

L. Wel seght.

D. Ik sal u noch een sluybergeven; ende niet meer: ik en magh niet meer geven; ik soude verliezen worden.

L. Dat waer een slepne sake; ik soude oock verliezen worden; dat ik 't minder gave: siet ghy op eenen sluyber na? 't Is schandig; dat ghy mi soo lange om eenen flyer rempt; wat magh u een sluyber of twee helpen?

D. Ja / ghy seght wel / eenen sluyber hier / ende eenen daer / dat zijn twee sluybers. Wel / sal ik 't niet hebben?

L. Nieu

L. Not for that price.
D. Farewel the, I am gonne.
L. God guide you. Now come hither, take it. I may not refuse my hand'sale, it is too good cheape.

D. You say so, but I say it is too deare, you have beguiled me.

L. I will free you of it, if you be not contented.

D. It would be a shame for me to doe so. Hold there is your money, how much must you have?

L. You know that wel enough, thirreen pounds & an half. Is it not so.

D. Wel, hold there: give me ten shylvers back again.

L. I have no smal money. For how much doe you give me this?

D. For foure shillings and six pence.

L. I will not take it at that rate, it is not worth so much.

D. But it is, aske els.

L. Give me other money. I shall not be able to put of this.

D. You may very wel, I will make it good to you: If you cannot put it away, bring it me again, I will give you other money. Hold there is another.

L. Now I am content. Will you have it carried for you? I will cause it to be carried for you. Take that Sirra and goe with him.

L. Om dien prijs niet.

D. Adieu! Ich ga.

L. Godt gheleue u. Nu komte hier neeme't / ick en mach mijn hand'ale niet ontsegen / 't is te goetd hoop.

D. Wat seght ghy / ick segge dat het te bier is / ghy hebt mi bedrogen.

L. Ik sechde u quist / ick dat ghy qualijck te vreden sijt.

D. Het waer myn hand'ale dat ick dat bede. Houde daer u geld / hoe veel moet ghy hebben?

L. Dat moet ghy wel / besechten vout ende een half. Ist soo niet?

D. Wel / houd daer: geefte my tien stuyvers weder.

L. Ick en hebbe geen kleyn gelt. Dooz hoe veel geefte ghy dit?

D. Dooz vier schellinghen ende ses penningen.

L. Dooz dien prijs en sal ick'er niet ontfangen / 't en is soo veel niet waer.

D. 't Is immer / bzaegt'er. L. Geefte my ander gelde / ick en soude dit niet konnen begeben.

D. Ghy sult wel / ick doet u goer: Ist dat ghy 't niet ontsegen hont / bzaengt my twe-der / ick sal u ander gelde geben. Houde daer is een ander.

L. Nu ben ik te vreden. Wiltte ghy 't gebzaegen hebben / ick sal 't u doen bzaegen. Ghy sultrecht neent dat ende gaer mer hem.

D. 't En

D. There is no need of it, I can carry it my self, fare-well mistress.

L. I thank you hartily my friend: when you have need of any thing come to me, I will sel you good cheap.

D. Well mistress, I will doe it willingly. Now God be with you.

14. *How to demand a debt.*

M. G Ood morrow my friend.

G. And you also.

M. You know wherefore I am come hither. Doe you not?

G. No truly.

M. How so? know you not who I am? Doe you not know me?

G. No who are you?

M. Have you forgotten that you had lately Merchandize of me?

G. It is so indeed.

M. Wel, when shall I have my money?

G. Truly I have no money now, I have paid away all the money I had, you must have patience yet for eight daies.

M. I can not tarry any longer, I will be paid, I have tarried long enough: Make shift that I may have my money or I will cause you to be arrested, or give me security.

G. How

D. 't En is geen noot / ick sal het wel bzaegen / adieu D'zwote.

L. Grooten danck mijnen vriend: als ghy pers' van doenst siebt komte by mi / ick sal u goetden hoop geben.

D. Wel D'zwote / ick sal 't geerne doen. Zijt Gode bevolen.

14. Om een schulde te eyschen.

M. G Oeden dagh mijnen vriend.

G. Ende u ooch.

M. Ghy weet wel / waerom dat ick hier come. Doe ghy niet?

G. Jaen ick seecher.

M. Hoe! en weet ghy niet wie ick ben? en kent ghy my niet?

G. Jaen ick / woe zijt ghy? M. Hebt ghy vergeten / dat ghy laetst koopmanschap van my hadt?

G. Het is seker waer.

M. Wel wanneer sal ick mijn gelde hebben?

G. Ick en heb seecher nu geen gelt / ick hebber al uptgegeben dat ick hadde / ghy moet noch acht dagen Patientie hebben.

M. Ick en kan niet langer wachten: ick wil betaelt zijn ick hebbe genoegh beeyde: Maeket dat ick gelde hebbe / of ick sal u doen arresteren / of geef mi bozge.

A 4 G. Hoe

G. How much is it that I owe you?

M. You know that well enough.

G. Truly I have forgotten it: I have let it downe, but I cannot tell where.

M. You owe me ten pounds and foure shillings, is it not true? is it not so?

G. I believe surely that it is so.

M. You did promise me to give me money two moneths since, you know it well, but you have not kept your promise.

G. That is true indeed, but I could not get any money of them that are indebted to mee.

M. I have nothing to doe with that, make them pay you.

G. Yea, and when the people have no money, what should I doe to them? I must be faine to tarry until they have it. We ought not to be so rigorous, we ought to have compassion one with another, as God hath commanded us.

M. That is true indeed, but I have tarryed long enough, I can tarry no longer, for they to whom I am indebted will also tarry no longer: if that were not so, I would tarry willingly.

G. Now

G. Hoe veel isf dat ick u schuldigh ben?

M. Wat weet ghy u el.

G. Ick heb 't secker be-geten: ick heb her gesc'heben/maer ick weet niet wat.

M. Ghy zyt my schuldigh zien ponden en vier schillingen: isf niet waer? isf niet so?

G. Ick geloove seker dat het so is.

M. Why hebt my belooft over twee maanden gelt te geben? dat weet ghy wel: maer ghy en hebt uwe belof-te niet na-gehomen.

G. Het is wel waer/ maer ick en hebbe geen gelt kon-nen krijgen van den geenen die my schuldigh zyn.

M. Waer nieoe en heb ick niet te doen/ doet haer beta-len.

G. Ja/ en als de lieden geen gelt hebben/ wat sal ick haer doen? ick moet wel be-pden tot dat sy 't hebben. Men verhoort soo straf niet te zyn/ my behooren medeliden met m'handeren te hebben/ alsoo God ons bevolen heeft.

M. Het is wel waer/ maer ick hebbe langh genoegh ge-wacht: langer en kan ick niet beyden/ want de gene die ick schuldigh ben/ en willen oock niet langer beyden: als dat niet en waer/ soude ick wel beyden.

G. Nu

G. Now come with mee, I will pay you, or I will give you security.

M. Well, let us goe, I am content. Well, what say you?

G. Come hither my friend, this man shall stand surety for me.

M. Will he doe that? Is it true my friend? will you bee surety for this man?

F. Yea, how much is it that hee oweth you?

M. It is twelve pounds stummish.

G. How! It is so much? it is not so much.

M. But it is.

G. It is not truly, I dare sweare that it is not so much.

M. How much is it then?

G. It is no more then ten pounds and foure shillings, you your self told me so even now.

M. Did I tell you so? I did not.

G. But you have.

M. Well, so be it then: Nevertheless I thinke that it is twelve, but I am content feing you say that it is no more. When shall I be paid?

G. Within ten dayes.

M. I am content: but keep your word.

G. That I will doe without faile.

F. N

G. Nu komt met my/ ick sal u betalen/ ofte ick sal u boege stellen.

M. Wel/ gaen my/ ick ben te beyden. Wel/ wat segge ghy.

G. Komt hier mynner byzandt/ desen man sal boege woog my byzhen.

M. Sal by dat doen? ick waer mijn byzende: wilt ghy boog dese man boege blijben?

F. Ja ick/ hoe veel isf dat hy u schuldigh is?

M. 't Is twaelf ponden stummish.

G. Hoe! ick so vele? ten ick soo veel niet.

M. 't Is inners.

G. 't En is secker niet: ick besf sweeren datter soo veel niet en is.

M. Hoe veel is 't dan?

G. 't En is niet meer dan tien ponden ende vier schillingen/ ghy hebt my restont selve soo gesept.

M. Weh ick u dat gesept? ick en hebbe niet.

G. Ghy hebt inners.

M. Wel/ her zy dat soo/ my dunckt nochtrans datter maecte is/ maer ick ben te beyden na dat ghy seght dat-ter niet meer en is. Wanneer sal ick betaelt worden?

G. Binnen tien dagen.

M. Ick ben te beyden: maer houdt u wooght.

G. Wat sal ick sonder faule doen.

E. 5

F. Nu

I commend you to the Almighty and rest, Sir,

Your dutifull and loving
Son Robert Iackson.

Amsterdam this 2 of August
new stile, 1646.

The answer to the former letter.

To my loving son Robert
Iackson at the house of
Master James Duncckens,
Schoole-master
in Amsterdam.

Son Robbert,

I have received thy letter of the second of August, and am very glad to perceive that the Lord hath given thee grace to consider the love and care of thy father towards thee. Thou art not altogether ignorant what great charge the Lord hath layd upon parents in respect of the education of their children; and experience hath taught thee in some measure how tender the love of mee and thy mother is to thee wards, and I have from time to time endeavourd as thou knowest to shew thee what the Lord also requireth of thee in respect of honouring thy parents, and that God hath bin pleased to

behele ich u. e. den Altmachtigen / en blijve / mijn Vatter /

H. E. verplichte en bemintde
de soon Robert Iackson.

Amsterdam den 2 Augusti
1646. nieuwen stijl.

Antwoort op den bovengeschreven brief.

Wen mijn beminde soon Robert Iackson / ten Huuse van Jhaccker Jacob Duncckens / School-meester
in Amsterdam.

Soon Robbert /

Uwen blyfe van den tweeden Augusti heb ich ontfangen / my seer verheugende te verstaen dat u de Heere die genade gegeven heeft / dat ghy de liefde ende soege die u Vader t' uwaerheit is bezagden / ter heren neemt. De grooste last die de Heere d' Ouders morgens d' opvoedinge haer kinderen op-geluyt heeft / en is u niet geheeslyc onbekent; ook heeft d' ervarentheit u sentiger maten geleert / hoe tender mijn en u moeder liefde t' uwaerheit gemect is / hebende (als u wel bewust is) van tijt tot tijt reessigheluyt geploecht om u bekent te maken / wat de Heere van u vordert / en dat Godt dat

set that as the first commandement with a promise. Now my deare child, there is nothing which I doe more earnestly desire than the good of thy soule. If therefore it shall please God of his infinite grace to continue and increase his condescension in thine heart, that thou doest hate the vanities and evils whereby youth is too often brought to destruction, and doest take pleasure in such things as may be for thy comfort before God and thy credit before men: assure thy self whiles that I have any thing to dispose of, thou shalt not want any thing that may be usefull or advantageous to thee. And this is the mutual good will and affection: not of myself alone, but also of thy deare mother. Thus having nothing else at present but the commending of thee unto the favourable protection of the Almighty, wishing thee herewith to remember our kynd respects to thy Schoole-master, thanking him, for his paynes with thee, I rest

Thy loving father
John Iackson.

London, this 3 of Sep-
tember. 1646.

dat ghebodt beleeft heeft / stellen als het eerste mit een belofte. Nu dan mijn waerde kind / daer en is niet daer icl meer na verlange dan dat het u Ziele wel ga. Soo het Godt dan uyt sijn onepandelicke barmhertigheluyt ghecontinue sal / sijne blyfde in u heere te doen blijven en aenwastelen / op dat ghy de vdelheden en boosheden haeret / maer dooz de sught al te dikmael tot verderf gebzacht mozd. En u behagen stelt in die dingen die dooz God aengenaem sijn en eereclijc dooz te vermaestren: weest dan versekeret dat u niest ombrechten sal dat u noodigh of boozdelijch sal sijn / soo lange icl verstaen hebbe sal om u by te setten. En dit is het onbedingte welbehagen en liefde niet alleenlijc van my / maer ook van deere moeder. Dooz deest tijt niet anders hebende als u inde gunstige bescherminge dooz almoghende te bevelen / hier nebst begeerende dat ghy onse behoogijche groetwisse aen u meester doet / her behaende dooz de moepren die by niet u l. neemt / blijfe icl

M. E. beminde Vader
Jan Iackson.

London / desen 3 Sep-
tember 1646.

2. From

2. Van

2. *From a son to his father longing to hear from his parents, and to have some money sent him.*

LOving and deare father
After myne humble duty
remembered to you and to
my beloved mother, you
may hereby understand that
I am at present in health &
prosperity God be praised,
& do greatly desire to know
how it is with you. I have of
late written unto you two
or three several letters; but
have as yet received no an-
swer from you, whereath I
marvaile greatly, not know-
ing what may be the rea-
son of it; wherefore my
mynd is in great perplexity
for you fearing least some
evill or misfortune hath
happened to you, which you
will not let me know of. I
pray you therefore deare fa-
ther not to let me be any
longer thus troubled, but
of al love be pleased to
certifie me by the bearer
herceof or by the first con-
venient messenger, of your
estate and how you doe.

2. Van een Soon aen sijn
Vader verlangende van
sijne ouders te hooren,
en dat hem enigh gelde
toc-gefonden werde.

Beminde en geliefde Wa-
der/na her gedenken mijn-
ne ootmoetigen pleghs aen
H. L. en aen mijn beminde
moeder / geliest hier mede te
verstaen / dat ick regentwooz-
digh (waer hooy Godt gepre-
sen moet sijn) in goede ghes-
ontheydt en boospoet hen/
grootelijc verlangende om te
hooren hoe 't met u l. is.
Ick hebbe onlanghs twee of
drij brieven aen u l. geschre-
ven / maer hebbe als noch
geen antwoort van u l. bekou-
men; waer over ick groot-
lijchs vermondert ben / niet
wetende wat 't doosaeck daer
van wesen mach; waeromme
mijn Gheest uient haeren see-
behoumer is / vzesende of
u l. eenigh ongeluck of quet-
nachte over-ghelouen sijn/
dat u l. my niet begreep te
kenit te maken. Ick bidde u l.
berhalden / geliefde Wader/
mijn niet langer in dese be-
nautheyt te laten; maer ghe-
liest my volghens de liefde die
ghy my sijn toe-daghetide/
mit d'zener defest of mer de
eerste ghelegenheydt te laten
weten hoe het megens uwen
stant en welbaert gelegen is.
Het

Be

He pleased also (Sir) to un-
derstand that I have great
need of three or four guldens
to supply some neces-
sities which I have at present
on me: I pray be pleased to
send so much to me sud-
dainly; and do not think that
I spend my money prodig-
ally, or unprofitably: For
I will give you an account of
all the money which you
have sent me how I have
laid it out in needfull expen-
ces. May it please you also
to commend me to my Bro-
thers and Sisters, Uncles,
and Aunts, and all the rest
of my friends.

This is all which I have at
present to write, and so I
leave you and them to Al-
mighty God to whom my
prayers shall be continually
directed, for the raine of his
liberalities to be poured
down upon you, and rest,

Your obedient and
loving Son, A. B.

Amsterdam May 13.
new stile 1646.

*The answer to the former
letter.*

LOved and deare child, I
have received thy letter
of the thirteenth of May, by
which I understand that you

Der sal u l. mede galleven te
verstaen dat ick drie of vier
gulden's aelt gelt noodig van
uoen hebbe. om eenige behoe-
figheden te vervullen; die my
regentwoozdigh ontbreken.
Ick bidde u l. geliest my met
den eersten toe beete te senden;
niet denckende dat ick mijn
geld onnyofstelijc uyt-ghre-
ven of te verquillen sal; want
ick sal u l. verreckening doen
van alle her gelde dat u l. my
ghesonden hebt; hoe dat ick 't
hooy nooige dingen bestee
hebbe. Maer het u l. mede ge-
lieve mijn goetenisse te
doen aen mijn Woeders en
Susters; aen mijn Wouwen
en Muyen; ende alle andere
Blinden.

Dit is al het geene ick hooy
deest icht te schryven hebbe/
u l. en haer al 't saimen Gode
bebetende / aen toke ick mijn
gebeden alcht vryken sal; dat
hy be zegen sijnre mildbige-
heyt over u l. gelieve te sloz-
ten; en sal blyven/

H. L. gehoosfame en
beminde Sone A. B.

Amsterdam den 13 May
nieuwen stijl, 1646.

*Antwoordt op de voor-
gaende brief.*

Beminde en geliefde kind
U bzief van den berthien-
den May heb ick ontfangen/
waer uyt ick verstaen hebbe/
dat

childlike duty which I owe to you, thus by writing to crave advice of you in a matter that doth highly concerne me. Sir, it is so, that being come by the blessing of God to mans estate by your & care & furtherance in a way to live of my selfe, and considering that God Almighty hath so ordained that it is nor good for man to be alone, and therefore would seek an help meet for him, and that my occasions now are such as that it is not so good for me to continue in a single and unmarried estate, I have had of late some thoughts and by the advice of friends that wish me well, great incouragements to look out for a wife, and by the good hand of God fo guiding of me have begun to let my affections upon one whom I could willingly if it were the wil of God enjoy in that way. The mayd whom I have minded is of myne own knowledge in part, and as I heare from others that know her, a very godly and vertuous woman, one that is comely of person, a good houswife,

hinderlijche ptecht die selk u e-schuldigh den / aldus dooz schrijven woen raedt te be-soerchen in een sacche die mijn ten hooftten aengaet. Mijn Vreer / het is al sood / rewt mi ich dooz / Godes' zegen tot mans-nijchelen staet gehomen ben / en dooz u e. sozge en hulpe op den weg om van mijn seften te kommen leven / en aenghemerckte hebberde dar Gode Altmachtig goet dierect heest / dar 't mer goet is dar de menssete alleen zo / sochte daeromme een hulpe die hem he-quamen soude zijn; en dar mijn gelegentheden tegenwoozdly sulckz zijn datter dooz my onbequem is een eenigh te-ven te leyden en ongetrouwe te blijven / so heb ich ontanga eenige gebachten gehad / en dooz raedt en moecht-gebinge van vziendren die tijjn welbaert menschen / na een lijff uut gesien / en dooz de goede hande Godes' geleide zijn; de / heb ich mijn liefde beginnen te stellen op eenne / die ich (soo her de wille Godes' ward) geeue op die maniere soude ghemeten. De Jonghe Worchter die ich bestaet hebbe / is ten deele dooz mijn eghen wenschap / en dooz de getugnisse van andere die haer kennen / een Gode salge en deughtsame Jonge Worchter / een die schoon en stersijck van persoon is / en een goede Wuyvs' houbster / seer

and

sachtes

and very meek and affable of disposition. She is the only daughter of Mr. D. R. a godly man & credible merchant in this city, one that is able to give a considerable estate with his daughter, and one who may be of no small furtherance to me in way of my trading. But without you Sir I can do nothing, for God hath required children to honour their parents, and I having bin hitherto sustained and supported by Gods blessing upon your fatherly care, dare not be so unthankfull as to take in hand so great a business without your counsell and approbation. Wherefore Sir I beseech you, to ask counsel of God for me, and your self seriously to take the matter to heart, and wish what convenient speed you can to send me your mynd in writing: Until which time I shall forbear any motion or further proceeding there in. I doubt not of your tender and fatherly care of me in this; and therefore need use no friends or arguments to persuade you there to. God I hope, who hath the hearts of al men in his hands,

will

sachtmoedigh / en van eenen vziendelijcken aert. Sy is de eenighe dochter van Mr. D. R. een Godsaligh man / en in dese Stadt een eerlijck Hoopman / eene die de machte heeft om een merckelijche somme giet met sijn dochter te gheben / en eene die my in mynen handel gheen slegen booddeel soude honden doen. Maar sonder u e. Vreer / sijn ich niet doen want God heest begeert dar kinderen hare ouders' souden eeren / en vermits' ich dooz Godes' zegen en u e. Waderlijcke sozge tot nu toe onderhouden en waerz' spordigh gemest ben / en derf ich soo ondanchbaer niet wesen / om soo een stuaen sacch by der hand te nemen / sonder u e. raedt en bemittinge. Daeromme besoechtich Vreer / dar u e. mijnet woghen mer Gode wilt te cade gaen / en selfs de sacche eestelijck teer herte nemen / en mi u e. schriftelijck antwoozd niet alsle inoogelijche spoet toefenden tot welken tijdt oe ich 'tselde mer dooz sal stellen / maer alle bozderre boozgangh sullen. Ken u e. teedere en daderlijcke sozge mijnet-halshen in desen twijffel ich niet: daeromme besoech ich genee vzienden en dweg- roenen te ghebuyken om u daer toe te betn gheen. Ich hooue dat Gode / die aller menschen herten in sijne handen heest / u e. be-

will persuade you to that which shall be for his glory: and if he seeth it good for me he wil in his good time accomplish it. At present I have nothing els but my humble service to your self, my mother, and the rest of my friends, only that I desire to approve my self to be,

Your obedient Son,
R. S.

The answer to the former letter.

Son R.

I Have received your last, and taken into serious consideration the weightie matter by you therein propounded to mee. As for Mr. D. R. whose daughter you desire to marry, I know him well, and would be glad that hee and wee might bee so neare in affinity. As for his daughter I know her not, shee being but a child when her Father went out of England. But if shee bee such a may, as you write me, surely I should not doe well I think, any way to discourage you therein. For my part, being to far distant from you, and so little able to helpe you, I can not take

u e. beweghen sal te doen dat tot sijner eere staecten magh: tot welcke hy in sijnen tijde volghenijensal so het tot mijnen voozbeel is. Tegenwoozdigh heb ich anders niet als mijn oormoedigen dienst aen u e. aen mijn Woeder / en bevelde mijner vrienden / alteenlijch dat ich mensche te bewijzen hat ich ben!

H. E. gehoosfaure Doon/
H. S.

Antwoort op den voorigen brief.

Doon R.

U Den lesten briez heb ich ontfangen / en hebbe be gewiebrige saecte my dooz u daer in voozgeset / in ernstlike bedenckinge ghelomen. Wegens m'r. D. R. met wiens Dochter ghy geerne huwelijchen soudt / die hen ich heel wel / en soude my verheugen dat hy en top soo na aen malhanderen betmaegschappen souden. Wegens sijne Dochter / haer en hen ich niet / alsof sy maer een kindt waed doen haer Vader uyt Engellant troet. Maer inden het sutenen Dochter is als ghy my schijft / duncte my waerlijch / dat ich niet wel sou doen u dat of te raden. Nijnt-halven / also ich so voze ban u gelegen ben / en so weynigh macht hebbe om u te helpen / en han ich soo veels oever mij

to

nies

so much upon mee as otherwise I should think my self bound to doe. This therefore I give you for answer. So long as you were a child, and under myne hand, I took the best care I could of you to guide you; but now you are a man and for your selfe, I may I conceive leave matters more to you, only my advise and counsell I may give you as occasion serveth and you shall doe well to follow it; for you can no longer expect Gods blessing to goe along with you, than you doe honour your parents in all good things. As for the mayd and her parts and qualifications, I leave that wholly to you to look to it, that shee bee such a one as you say, and such an one as you may live a godly peace able and comfortable life with all: and herein I charge you to take what helpe you can of your friends in my absence, to advise you that you be not deceived by you thfall lusts and conceits. For favour is deceitfull, and beauty is vaine, but a woman that feareth the Lords shee shalbe praised. As for the matter of outward estate, you shall leave that to mee to manage it between her

father

Sendt-brieven. 205
niet nemen als ik mij anders soude verpligt houde te doen. Waeromme ich u dit tot antwoozdt gheve. Tegenwijd ghy een kindt waert / en onder mijn gelede staert / dwozgh ich de beste sozge die ich konde om u te regereen; maer nu ghy een man ghetwozen zijt / en vooz u selven / vertruouwe ich dat ik eenige saecten aen u overlaeten magh; eentwel magh ich mijnen raedt geben als u gheeft / en ghy sult wel doen het selve na te komen; want langer als ghy u Onder in alle goede dinghen eert / en kondt ghy de zegen des Weeren niet verwachten. Wegens de jonge Dochter / hare deughden / en bequamegheden / dat laet ich gebrackelijc aen u om toe te sien / dat sy soo is als ghy van haer ghetuyghet / en sulken een niet wien ghy een Godtsaligh / bebrackaen / en troostelijc seken mooght leyden; en hier in bebrake ich u / dat ghy soo veels hulpe alst moogelijch is van u vrienden in mijn absente wilt nemen / om u alsoo te raden / dat ghy dooz de lusten en inbeeldinghen des Leughts niet bedrogen en wort; want de beallijghede is bedrogen / ende de sejoonheyt pbeelheit / maer een Dwoume die den Weere beest die sal gheprepen worden. Wegens de sake van uwerlijche middelen / daer sult ghy mij en haer

Wader

father and myself, which I shal doe by letters and friends, so soon as I understand that you are any way acceptable to the mayd, and that you have farther encouragements to goe forward in this busines. In the mean time and so alwayes I shall not cease commending you and al your lawful undertakings to Almighty God in my daylie prayers. And so I bid you hartely farewell, desiring you to remember my hearty salutations to all our friends.

Your loving father
T. S.

4. *A father sends his son to a Schoolemaster, and gives him charge to feed and instruet him, and promisseth to pay him for it.*

LOving friend Mr. F. G. I was with you (you know) a while since, and had some communication about placing my son with you, but then we could not agree about the wages I should give you. Now so it is that since I have considered of it, and have thought it not best that I should stand upon a

small

Wader mede daten begaen/ het welke ick doen bzieben en bzienden sal doen soo haest ik verstaen sal hebben dat ge maget eenlijfints armenaem zijn/en dat ghy meerder moet sult hebben om in dese facthe boorz te varen. Althiddertijt jae ghebuerichghal ick niet afelaten u en alle tme wettighe onderwindingen den Almaghtighen Godt in mijne daghetliche ghebeden te betelen. Waer mede ick heretijcke afscheyt van u neme/ verforshende dat ghy mijne heretijcke groetenisse aen alle onse bzienden wilt doen.

Al Beminde Daber
C. S.

4. Een Vader send sijnen Soon aen een Schoolmeester, wien hij beveelt te voeden en te onderwijfen, waer voor by hem betalinge beloofte.

Werbezient Mr. F. G. Ick ben onlanghe (als u. helent is) by u l. gewest/ eenige reden t' samen hebben de wergens ghebesteden van mijn soon by u l. maer honden niet doen over t' loon dat ick u l. gebensdoer/ niet a. cogdeeren. Het is nu soo/ dat ick 'er t' federt dien tijt overteyt hebbe/ en ongeraden gebonden rechtijf het tot nur

van

small matter for my childs good. I have therefore now sent my son over to you by this good friend the bearer, with all things which for the present I or my wife have thought necessary for him, and what you shall further find needfull either send to me and I will provide it or if you pleas to provide it, I will pay it you againe. My earnest request therefore to you is, that you will please to take charge of him, and look well to him, that he want no thing needfull for him; and also that you will diligently instruct him in all necessary things wherein youth should be taught, as namely, reading, writing, ciphering, casting up of accompts, keeping of merchants books, understanding and speaking the Latin, French, Dutch, English, Italian, and Spanish, congues, and what els you see good: but especially I pray neglect not to traine him up in the feare of God, and good manners and behaviour toward men, that by Gods blessing in time he may be fit to traffique and hold commerce in the world as other men doe, and make behave

himself

van mijn kind soude stercken op een sletpntje te staen. Ik hebbe daerom nu met mijn goet vriendt bzienger dese mijn soon aen u l. overgesonden/ met alle dingen die ick of thought necessary for him, and what you shall further find needfull either send to me and I will provide it or if you pleas to provide it, I woode soude moghen hebben/ geliefte dat te onbieden en ick sal 't u bezorgen/ of so ghy 't bezorght/ sal ick 'er u l. weder betalen. Daeromme is mijn ernstlijck verfoech aen u l. dat ghy hem betiebet onder u ghebiedt te nemen/ en wel toe te sien/ dat hem niet en onbrueke/ dat nobig is/ als mede dat ghy hem neerfelijck wilt onderwijffen in alle noodige dinghen/ waer tme de zeyt te hoogt geleet te worden/ als namentlijck: in 't lesen/ schijben/ cijfferen/ verkenigen op te nemen/ koopmans boeckhouden/ her verstaen en spseken vande Latijns/ Franse/ Duyts/ Engelse/ Italiaense/ en Spaense talen/ en wat ghy meer noodigh acht: maer in soude heydt (bidde ick u) en verlijnt niet hem op te bziengen in de bzeefe Godes/ en in goede seeden en ghelaeet tegens de menschen/ op dat hy namaels doot/ Godes zegen bequaem mach worden om handel en koopmanschap inde werelt te drijven als andere menschen doen/ en hem

daer

himself worthily therein, so as God almighty may have prais, you credit, himself peace of conscience, and we his parents comfort; and for your paines and labour herein I shall pay you yearly, so long as he is with you, two hundred and sixtie guildens, as you demanded; and you shall always have your money before hand; in token whereof I have now sent you by him one quarters payment which is sixtie and five guildens, and what extraordinary expences he puts you to besides his dyet and education in your house, that I will pay you over and above when I shall understand by you that you have disbursed any thing for him. Sir, what you doe for him I shall take it as don for me, and shall studie all wayes whereby I may any wile requite or deserve the love and care which you shal shew to him. Thus desiring your loving entertainment of him and usage according to his demerit, and as you in wisdom shall find most for his good, and praying the Lord to bless your labours to him, I take my leave, and rest,

Your assured loving friend M. N.

The superscription. To my loving friend Mr. F. G. Scholemaker dwelling at M.

5. One

daer so byzomelijck in dragen dat God almachtich los u. l. de ere / hy een geruste consciencie / en uyn sijne ouderz vroosht wogen hebben: en booz utoen alycht in desen sal ich u. l. jaerlijck / soo langh hy by u. l. is / twee hondert seftigh guldens volgen u. l. eyfich betalen / en u. l. geit sult gy altyt van te voren hebben; in teerlen waerheit / irk u. l. nebens hem betalinge sende booz een vierendel-jaers / te witen / vijfen tseftigh guldens / ende alle ongewone onkosten die hy u. l. byuten sijne mont kosten ende opvoedingh in u. l. huys aendoet / sal ich daerenbuden betalen / so haest ich van u. l. verstaen sal hebben dat ghy yetz booz hem verkosten hebt. Mijn heer / I gene u. l. een hem dort sal ich aenem als booz my gebaen: en sal altyt beneerlijck woen: mede ich de siefen en soz ghe die ghy aen hem betwijfeln sult / verdrinc en vergelde sal. Adius vercofende dat ghy hem vrienlijck wilt onthalen / en sijne verdiensten / en als u. l. na uwe wijfheit booz hem bequaem sult vinden: mel wilt doen / en de Heert viddende / utwen alychtdt aen hem te willen zegenen / neent ich mijnen afscheyt / en blijue H. H. Dient H. H.

Der opschrift. Aen mijn brennide vriend Mr. F. G. School-meester / woonende tot H.

5. Eenen

5 *One friend commelleth another howe to proceed wel in merchandizing which hee hath newly begun.*

The superscription. To my esteemed good friend Mr. F. P. Merchaunt in Hamborough.

MY deare friend F. P. having heard that you have begun to trade for your selfe, and that you have taken upon you so great and weightie a calling as a merchant adventurer, I have thought my self bound as a professed friend of yours, and an old friend and familiar of your deare Father deceased, to congratulate you in your estate, and to give you the best advice I can for your better managing of your affaires. It is that which I promised your father on his death bed, and therefore I hope that you will take it in good part from me. First therefore let me advise you, not to bee too hastic to be rich, for Solomons saythe that hasteth to bee rich shall suddenly come to povertie. Be sure in the first place

that

5. *Eenen vrient geeft den anderen raedt, hoe hy in sijnen handel die hy eerst begonnen heeft, wel voort sal varen.*

Der opschrift. Aen mijn hoogheerachten en goeden vriend Mr. F. P. Woonman tot Hamburg.

MAN getiesde vriend F. P. ghehoort hebben; dat ghy booz u selfs begonnen hebt te handelen / en dat ghy soo grooten en ghewichtigen betoop aengonnen hebt een Woonman abonturier te wesen / heb ich my als herbonden seacht / my als u. l. vrient upgebende / oock een oet behende vrient van u gheliefde overleden Vader / my nebens H. H. in uwen staet te verlijden / en u. l. de beste raedt te geben dat my moegelijck is / tot better upvoeringhe van uwen handel. Dat is het gene ich aen u. l. vercofende bevoost hebbe / en daerom hooppe ick dat ghy sulcx van my in 't goede sult aengnemen. Laet my H. H. datt in 't eerste raden / dat ghy u niet al te seer en spoet ontzich te wozen / want Salomons segh / die sich haestet om rich te wozen / sal meeter haest tot armoede vervalten. Siet ten eersten wel toe!

H. H. dat

that you feare God, and serue him incessantly night and day, and let not your cares for this life hinder you of doing any part of your duty to God. Be not too greedy of falling into much busines: for great merchandise soone makes a man either rich or poore. Acquaint your selfe much with the uncertainty and fading condition of outward things, and be strong in faith and hope of eternal life: for Merchants run many hazards feares, and adventures, and often undergoe great losses; and if you have not a foundation layd up for the life to come, you may possibly meet sometimes with such changes hereas may shake your heart to quake. Whatsoever you take in hand or do, be sure to deal justly with all men: for if gotten goods seldom prosper long. Rob not the prince of his customes: for many times a pound that way gotten costs ten. Trade not in deceitful, unmerchable, and false wares. Keep just weights, equal ballan-

ces,

dat ghy be gheeft Godts hebt / hem sonder op-houden daeg en nacht dienende / en laer oock be soegen ban dit leuen u van geen gedeelte ver-plicht die ghy Godt schuldigh sijt / beleeten. Wleest niet al te gheschij om al te veel te doen te hebben; want grooten koop-handel bevoorzacht en men-sche haest rijst of om te moorden. Dan be onsekerheydt en verganchelijckheydt ban aerdsche dinghen sulst ghy u verscheren / en sterck in den geloobe en hope ban her eeu-wolge leuē wesen: want koop-lieden loopen goots verliesen / bzaesen / en abontueren / en moeten dickwils gzoote verliesen dzagen: en soo ghy dan gheen fondament boog her roekomende leuen geteyt hebt / waer t mogelijck dat ghy hier al-te-wers sulche veranderinghen soude on-moeten die u herte soude doen zidderen en ebben. Wat ghy by her band neemt of doet / weest versekerd dat ghy alle menschen recht doet: want her betuyt selben dat goe-ven mer onrecht verheugen / lang boozwoedigh sijn. Ont-roost den Prince van sijn vossen niet: want een pondt op die maniere gewonnen / lost dickwils wert rien. Van-delt niet mer bedriegelijcke / valsche / of dat geen koop-mans waer en is. Houdt rechtse gewichten / gelycke wa-

gen/

ces, and law full measures. Take good notice of all that you receive in, and pay out, in the way of your trade. Keep your books and accounts exact & in good order: for therein stands much the credit of a merchant. Be often perusing your books, acquaint your self well with your estate: for many through neglect of that have not only bin undone, but greatly disgraced. Adventure no more at any one time than what if you lose you can by Gods blessing bear. Make your adventures in many parcels, that if one should faille the other perhaps may helpe the losse. Take heed with whom you trade, and whom you trust. Trust no man but try him first. And seek not without great necessity to be credited of others: for the more you stand on your own feet the lesse care and more honour you have. Be not lightly surety for any, for many thereby suffer great damage: neither lightly desire any to be surety for you: for one good turne wil ask an other. What you have once promised be careful to perform:

for

gen / en wertige maat. Neemt goede acht ban al her gene ghy in uwen handel ontfanght en wpt-geeft. Houde uwe boecken en reckereningen bequaem en in goede ordje: want daer beslaet d'eere ban erit koopman goorelijck in. Over-siet uwe boecken dick-wils / maect dat ghy uwen staet wel hent: want dooz her verlyuen ban dien / zijnde veelen niet alleenich bedozben / maer in gzoote schande verballen. Waeght op eener tijt niet meer / ban soo ghy her quaent te verliesen / ghy dooz Godts segen soude konnen dzagen. Al kerck dat her gene ghy abontuer in brele gedeel-ten zy / op dat so d'eme quam te beconglicken / her andere de schaele mogelijck soude konnen helpen dzagen. Siet toe met wien ghy handelt / en wien ghy vercont. Ver-trouwt niemant / of bepoest hem eest. En traecht oock niet sonder groot gebzeck ban andere vercontur te wozden: Want hoe valser ghy in u ey-gen schoenen staer / hoe min-der sozge / en hoe meer der eere sulst ghy hebben. Wleest booz niemant lichtelijck bozge; want veele liden daer gzoote schaele dooz: versecht oock lichtelijck niemant bozge dooz u te bliuen; want d'eme bziendtschap eyf her den ander. Wleest sozghuidigh na te komen dat gy eens belooft hebt:

Et 2

hebt:

for merchants suffer much by not keeping their word. When therefore you have payments to make provide in time: have the tomes and dajes in continuall remembrance. Relye on no other man to the last for your owne payments: for so you may be deceived and crack your own credit. Be as carefull as may be not to trade above the compasse of your stock. Leave not your buisnes to much to others but have a continuall oversight of it your self. Live not in fashion either above your rank, or too much inferior to it: but keep in a middle way, so as your conscience may not be wounded if you should faile. Love more your honour than riches. Seek not to be credited for all that you can. When you have gained, praise God and remember the poore. Be not prodigal, for that is wasting: not yet niggardly, for that is base. Keep still a noble & generous mynd guided by a good understanding. Shun by all means evill company, and among other things take heed of horses, wine, and women: which have bin the over-

throw

hebt: want kooplieden sijn den grootte schade / dooz dien sy haer woort niet en houden. Daarom wanneer ghy enige betalinge te doen hebt / besozoght jey in sijn: de sommien en verbal - dachten alst jey in ugedachten hebbede. Werlaet u tot op jey lest op niemant toegens u betalinge: want daer dooz soubi op honsen bezoggen woorden / en u eppen geloof bzeken. Wdrest soosozogvbuidigh alsf / mogelijk is / boven be streck van u vermogen niet te handelen. Laet uwe dinen niet te veel op andere slaen: maer hebtes selve een gestadige ooge op. Gaer in uwen dzacht / noch boven uwen staet / noch al te veel onder uwe staet: maer houdt u in de middel weg / op dat uwe consistentie niet gequerst en woode / inden ghy quaermt te salveren. Weer u eere liever als rijckdom. Treacht niet dooz te veel vertronen te worden als op hond. Als ghy minste gaedien hebt / looft Godt / en gedencht den agnen. Wdrest niet overdenigh: want dat is verteedende: noch te gierigh: want dat is verachtelijck. Woud alst: en edel en doozluchtigh gemoet dooz een goet bestant geleyt sijnde. Schuur quaer geselschap dooz alle middelen / en onder andere dingen waecht u dooz paerden / wijn / en bzuuten: de wdricke beele jonge

kloop-

throw of many young merchants. Have a certain time ordinarily of being at home, and misse no man if it be possible at times appointed. Frequent the exchange and meeting places of merchants: for absence makes a man sometimes suspected. If you deale for others, doe for them as for your selfe: you thereby gaine friends and reputation. Be sure your advice be good, or have it altered and when it is right follow it punctually. Reckon often with your masters or Chapmen, for short reckoning makes long friends. There are many other things doubtles which are needfull to be taken care of, which are not possible for mee to think on: but time and experience will teach you them. And think it not strange if you learne something by shame and losse: for things so learned usually are best remembered. So hoping that myne advice to you herein shall not be altogether cast off, I leave you to God and rest,

Your faithfull friend
C. D.

6. From

kooplieden bezoggen hebbede. Stel een sekeren tijt om gemeentlich 't huys te wesen / en so 't mogelijk is / ser niemant te seur op gesette tijden. Dersieert op de beuise en andere plaetsen daer kooplieden by een komen: want af-wesen beerooz'secht / want sijn dat een mensche in twijffel getrocken woert. Sooz ghy dooz anderen handelt / doet dooz haer ald dooz u selven: dat dooz bezoght ghy bzienden en een gorden naem. Wdrest beseeferet dat uwe onblijf goet is / of datter berandert woode: en wantmeer 't recht is / konit jey sonder misfen nae. Reckent breedthjs met u sijnkeers of kooplieden: want hoze rekeninghen beerooz'saechen lange bzienselschap. Daer sijn onge-twijfelt veele andere dingel / die noogh sijn waer gnosmen te woorden / die my on-gemeytelijck sijn te bedenken: maer tijdt en verbaerentheid sulden u bie veel seeren. En dencht jey niet bzeemt te wesen / dat ghy vers dooz'schanden: hade jey: want dinen oge op die wijse geleert / waerden best onthouden. Dus hopende dat mijnen raed aen u sijn. In desen / in 't ghebel niet beewoorden sal woorden. beebte ich u l. den Weere / en blyde /

Al H. getrouwen bziend
C. D.

K 3

6. Van

6 From one friend to another in way of advice about sale and returne of goods.

LOving friend Mr. P. after salutations. &c. I give you to know that I have sent you by I. N. Master of the Elizabeth of London, who is now bound for Holland, and to set saile within two dayes if God permit, the severall goods mentioned in the bill of lading here in closed, which I pray you receive for my use, and let this be your sufficient order and advice to sell and dispose of them for me with all fidelity. And make returns to me in sugars or Indigoes, or tobaccoe, or French wines, or beaver hats and books, as you shal best be able to accommodate your selfe for mine advantage, paying your self all charges and factorage concerning them. I have also charged you with a bill of exchange to pay to Mr. N. at double nancee three hundred pounds sterling. If you please to accept it and pay him, you shall doe me a favour, and

if

6. Van eenen vriendt aen den anderen, raedt gevende wegens het verkoopen ende wederkeeren van goederen.

WAerde zijent Mr. P. na groetnisse, etc. Ich laet u. N. weten dat per I. N. Schipper van den Hagelbich van London / die tegenwoordigh na Hollandt meent te seilen / en soo het Gort toelaet / binde three of dzy dagen intent te verrekenen / Ich aen u. l. de verseleiden goederen in dese in-gesloene cognosement verhaelt / gesonden hebbe / u. l. vercoerende die mijner halven te willen ontfangen / en laet desen rene gestorghsanne oorde ende laedt zijn om die booz mijn te verkoopen / en in alle getrouwheyt te besleiden. En doet mijn weder-heeringe in sugaren / of Indigo / of Cobach / of Francke Wijnen / of Bever-hoeden / en Boeren / soo als ghy best tot mijnen voordeel te rechte sulr konnen nemen / u selfs betrende booz alle de onkosten en factorage / dien aenghaende gebaen. Ich hebbe u. l. oock belast met een wijffel-brief van dzy gonder-ponden flaxiner te betracien aen Mr. N. op dubbel nancee. So het u. l. bestieft aen te nemen / gheschiedt

mij

if the former goods sent you be not yet sold, or amount not to so much, I shall make it good to you when and howsoever you please to charge me with it or any part that you come short. For news we have none at present, the king is still at Newcastle, but there is no signe or likelihood of his subscribing to the propositions. The Lord send us a happy peace. Farewell.

Your loving friend I. K.

An obligation for debt.

ICkeper acknowledge and confes by these presents to be indebted to the worshipfull L. H. of the same city Merchant, or the bearer here of, the somme of five hundred guildens at 10 shuyers 2 peeces, and that for a parcell of Bordaice Wives bought of him and received to my content : promising to pay the said somme at May next coming. And for the same I bind my person and goods present and to come. Renouncing all helps and benefits of lawe any wife contrary herunto,

and

mij vriendtschap / en indie de goederen booz desen gesonden noch onverkoort zijn / of soo veel niet en bedragen / sal ich'er u. l. wederom gort doen / wannet en op wat wijse u. l. mij daer mede gestieft te betalen / of soo veel als u. l. te kost sal hommen. Nieuws hebben wij regens woozdigh gheen. Den koningh is noch tot Newcastel / maer daer en is geen reechen of blicke dat hy onder tekenen sal 't gene hem booz gestelt is. De Heere geve ons een geintliche vrede. Daerct wel.

I. K. beintide zijent I. K.

En obligatie van schulr.

Ich C. V. Werbergier in Amsterdam / bekenne ende beijde sulr desen schuldich te wesen den eerz. L. H. hoopsman der selver stede / of den brenger deses / de somme van vijf honderd guildens / tot 20. stuyvers 't stuk / ende dat te saecke van en payze Doz deaurse Wijnen van hem geboort / ende tot mijn genoege ontfangen : belovende de selve somme te slijp eerstkomende te betalen. Ende daerbooz herbintedich mijnen persoon en goederen / tegenwoordig ende toekomende / ontfangende alle de behulpselen ende boozdeelen van reychen / desen eenigijng tegenrijvende ende

K 4

de

and particularly telling the law, that generall remittion is of no value, except that the speciall goe before. In witness of the truth, I have subscribed this in Amsterdam this fiftenth of September 1646.

By me C. R.

Another, somen hat short, and with severall payments.

I A. B. dwelling at Antwerp, acknowledge and confesse to be indebted to H. M. merchant dwelling at Vilaix, or the bearer hereof, the somme of Thirty pounds ten shellings & six pence Flemish coine, and that for five English cloaths which I have bought and received of him: of which cloaths I hold my self to be well satisfied. Therefore I promise to pay him or the bearer hereof the said somme in three payments. to wit: Ten pounds in the whitfun faire of Antwerp next coming, Ten pounds more at the haumas faire, and the remainder in the cold faire of Berghen then next ensuing without any fraud. In witness of the truth, I have, &c.

-22-

de bysonder den verhe / seggende dat generue ontfegginge van generue ontfegginge van generue werde en is / ten 3° dat de bysonder de hoog. gar. In kennisse der waerheyt / hebbe ich dit ontbrekent binnen Amsterdambesen bijstijlenden. Sep-tember 1646

By my C. R.

Een ander, wat korter, ende met verscheydene betalingen.

Ich H. B. wonende t'Antwerpen / bekenne ende besijde schuldige te sijn a^o H. M. koopman woonende te Welsain / of te den byzeger van desen / de somme van 30 ponden sijn schellingen / ende 6 penningen Vlaemsche munte / en dat vooz bijf Engelsche taken die ich van hem gekocht ende ontfangen hebbe: van welke takenen ich my wel vergenoegte houde. Waerom beloebe ich hem of te den byzeger desen de voogsepe somme in dyy betalingen te doen / te weten: sijn ponden in de Antwerpse Pintzer-meerlt eerst - houende / noch sijn ponden te Namis-meerlt; de reste in de Houde-meerlt van Bergen daer een volgersde sonder eenigh bedroogh. In kennisse der waerheyt heb ich / etc.

Een

An obligation with surety.

WE N. I. and I. B. as surety, acknowledge by these presents to be indebted and each one of us for the whole and as principally unto A. F. accepting the same, the some of 600 Charles guildens of twenty shylvers a peece, for a sort of linnen cloth bought by the said N. I. & received to his content. For which debt I. B. stand surety, and make thereof my proper debt, promising as principal to pay the same unto the said A. F. or the bearer hereof, within the space of one year. Renouncing of the exception of the division, Ordinis excussionis, and all others which might stand in stead against it. Provided that the said N. I. doe free and release me therefrom without cost and damage like as I the said N. I. promise to doe within the space of fifteen months. For which we equally bind our persons & goods moveable and immoveable, present and to come. Renouncing all helps and benefits of law any wise contrary hereto, and particularly telling the law that generall

ccm-

Een Obligatiens met borge.

Wij N. I. ende J. B. als bozgen / bekennen mitgadesen schuldige te sijn ende elck van ons een vooz el / ende als principael aen A. F. het selve aen-nemende de somme van 600 Carolus guldens / van 20 fluyvers 't stuch / ter sake van een soozje Linde-taken by den selven A. F. gekocht ende tot sinnen ontfangen ont-fangen. Vooz welke schuldr ich J. B. vooz bozge bijnne ende maekte daer mijn eygent schuldr van / belovende die als principael aen de selven A. F. oft bzezer desen binnen den tijdr van een jaer te betalen / ontfeggende de upnemingen van der bisshen Ordinis excussionis, ende alle andere die my daer tegen soude mogen te stade sinnen. Welhouvelicken / dat de selve N. I. my daer van kosteloos ende schadeloos ontlaste ende ontsla / gelycher-woz ich N. I. vooz bijnne den tijdr van 15 maanden beloebe te doen. Waer vooz my gelychetelcken onse personen ende goederen korende ende ontkorende / tegenwooz bijnne elc roemende verbinden: bekennende alle behulpsien / ende vooz bzeleten van rechte desen eenighs tegenstijpende / ende bysonder de verhe / seggende dat genu-

115

114.

218 Hire-ſcedule.

renunciation is nothing worth except ſpeciall goe before. In witness whereof we have for hereunder our hands (ſignes manual) in preſence of W. T. and H. B. as witnesses, this fourth of Septemb. in the yeare 1646.

N. I. I. B.

*An agreement for hire of
an houſe.*

I M. E. acknowledge and confeſſe to have demised (or let) to the worſhipfull W. O. an houſe with a garden ſituate in Leyden in the cleare ſtreet, called the thouſand fears, next door to the N. for the terme of eight yeare following, beginning at May now next coming 1647. and that for the yearly ſomme of Fifty and fixe gulden of twenty ſtevers a peece, to pay every half yeare eight and twenty gulden current money, the ſiſt part whereof wilbe due & ſhal be paid at Alballowes tyde or the ſiſt of November 1647. or within a moneth after ſen without fraud. Where with both parties being contented, the ſore ſaid demer and tenant have promiſed one an other to keep the ſoreſaid conditions, under bond of their perſons, and goods moveable and

Huer-cedule.

me ontſegginge van geender waerden en iſ / ten 30 dat byſondere boozgar. In kenniſſe der waerheit hebben wy onſe handt-receiven hier onder gheſtelt in het by-weten van W. C. ende W. B. als getuungen / deſen vierden September / Anno 1646.

M. E. T. B.

*Voor-waerden van Huys-
huere.*

I Ch M. C. kenne ende beſtyde verhuert te hebben de erfſamen W. O. een huys met een hof ſlaende te Leyden in de cleare / ſteeg / genaemt de duyſent byeſen / abdenaſt den 30. booz den tijt van acht na-volgende jaeren / in-gaende te ſiſep eerſt-homende / 1647. ende dat booz de ſomme van 50-en-hijftigh gulden / tot twintigh ſteyvers het ſtuck / veertig / te betaalen alle half jaer acht-en-twintigh gulden in gangbaren geide / maer dan de verſe pay op Alder-heyliſſe dei dagh / of op de verſe Maehender 1647. verſchienen ſal ende betaelt moet worden / of binnen een moned daer nae / ſonder droozgh. Waer mede beide partijen te byde zijnde / de boozſ huerder en verhuerder in alhanderen belooſt hebben de boozſ boozwaerden te onder houden / onder verbinde niſſe van hare perſonen ende goederen / roevende ende ont-
100

Acquittances.

immovable present and to come. Renouncing al helps of law any wife contrary hereunto, and particularly the law saying, that general renunciation is of no worth except that the special goe afore. In witness wherof there are made hereof two Chirographes (or instruments) one cut out from the other, subscribed by parties on both sides, and written upon the cutting through with A. B. C. in preſence of N. E. and F. G. witnesses the 5 of April 1646.

By me M. E.

*An acquittance for house
rent.*

I R. P. acknowledge by these presents to have received of the worſhipfull O. T. the ſomme of eightie and three gulden for an half yeare houſe rent due for the dwelling houſe of the ſaid O. T. ſituate in Peter and James ſtreet in Amſterdam now at May 1646. In witness of the truth I have hereunto subscribed my ſigne manual the ten of June 1646.

By me R. P.

An

Quijt-scheldingen. 219

roevende / tegenwoozdige ende roevomende. Derreerpen- de alle behulpiſten ban rechte deſen eentighſins tegen-ſtrij- dende / eſt byſonder den rechte ſtiggende / bar gemeine ont- ſegginge van geener waerden en iſ / ten 30 dat byſondere boozgar. Tot oozhonde ban dien zijn hier af gemaecte twee handſchrijften / die een upt den andere geſieden booz partijen weder-zijnder onder- teckent / ende op 't ſelve deurs- ſrijden met W. C. beſchre- ven int' by-weten van J. C. ende J. D. getuungen / den vijftden April 1646.

By my M. C.

*Quijt-scheldinge van
Huys-huere.*

I Ch M. D. bekenne mit deſen ontſangen te hebben van den erfſamen W. C. de ſomme van by-en-tarphen- tigh gulden booz een half jaer Huys-huere in Kley 1646. verſchienen / booz 't huys daer de boozſchelden W. C. in woonſt / ſlaende inde Pieter Jacobs-ſtraet tot Kuffers- dam. In kenniſſe der waer- heyt heb ick mijn handt-rece- ven hier onder geſtelt den zhyenden Junij 1646.

By my M. D.

K 6

Quijt-

220 Acquittances.

An acquittance for
debt.

I A. B. dwelling at Bridges
I acknowledge & confes by
these presents to have recea-
ved of I. G. dwelling at An-
werp, the somme of ten guldens
of twenty stivers a
peece, which I lent him (or
which he was indebted to
me) whereof I have lost the
obligation which was dated
the tenth day of Aprill
in the year 1644. Of which
somme, and of al other debts
which hee hath owed mee to
this day, I hold my self well
satisfyed, and acquit him of
al. In witness whereof I have
hereunto set my signe ma-
nuall in Bridges the sixt of
September 1646.

I. B.

A clearing of an accompt.

This day the sixt of Sep-
tember 1646. have we
V. F. and G. H. agreed to-
gether in friendship and ha-
ve reckoned from the begin-
ning to the end for certaine
disburshed mounys, dyet,
chamber rent, & other
wise, which I V. F. deman-
ded and he remained indebt-
ed to mee by the end of the
a accompt for the somme of
25 guldens, which I doo ex-
le: 26

Quijt-scheldingen.

Quijt-scheldinge voor
een schuldte.

I Eft N. D. woonende te
Zwuge / bekenne ende be-
lijde mijs desen van F. G.
woonende tot Kirwerpen /
ontfangen te hebben de som-
me van 10 guldens / van zo
sluybers t'stuck / die ich hem
geleent hadde / (of die hy my
schuldig is geweest) waer van
ich de obligatie verloren heb-
be / die op den 10 day Aprilis
in't jaer 1644 gedaente was:
voog inelcke somme ende voog
alre andere die hy my tot nu
toe schuldig is geweest / in my
voirdaen houde / ende hem van
alles quijtschelde. In hemms-
se ber waerheyt heb ich mijner
handre-teeken hier onder ge-
stelt binnen Zwuge den vyf-
ten September 1646.

F. D.

Een af-rekeningh.

O D hyden / den vijftden
September 1646. zijn
wy D. F. ende G. H. minne-
stelt over een genomen / ende
van alles tot alles af gere-
kent voog verschote pennin-
gen / mondt kosten / hame-
ruer / ende anderfins / die ich
D. F. waer epfichde / ende
hy my tot slot van rekeninge
schuldig bleef / voog de somme
van 25 guldens / inelcke som-
me ich bekenne ontfangen te
heb-

Bills of lading.

ledge to have received, and
by this all our reckonings
are dead and to nothing, and
all that was standing out
between us satisfyed. Acted
in Amsterdam in the hous
of A. R. in presence of A. B.
and N. L. as witnesses, the
sixt of September 1646.

V. F. G. H.

Vracht-brieven. 221

hebben / ende hier mede zijn
alle onse reekeningen doode
ende te niet / ende alles wat
wy met malhandren hadden
up'tsaen / voldoen. Aldus ge-
daen binnen Amsterdam ten
huyse van N. M. in de reger-
moogheyt van N. D. ende
M. H. als geruppen den vyf-
ste September 1646.

D. F. G. H.

A Bill of lading after
the Hollands manner.

Een Connossement (of
Vracht-brief) op de
Hollantse manier.

I I. P. of Amsterdam ma-
ster under God of my
ship called the Saint Peter,
at this present lying ready
in the river of Amsterdam,
to saile with the first good
winds which God shal give
toward London, where my
right unloading shalbe, ac-
knowledge and confes that
I have received under the
hatches of my foresaid ship
of you S. I. Merchaut, to
wits: four pipes of oile, two
cheets of linnen, sixteen butts
of Currents, one ball of can-
vase, five bales of pepper, three
rings of brass wyer,
sittie bras of iron, al dry &
wel conditioned marked
with this marke standing
before. All which I promise
to deliver (if God give
me a prosperous voyage

with

I Ch. J. D. van Amsterdam
Schipper naest Godt van
mijnen Scheppe / genaemt de
Sante Pieter / als nu ter rijde
geret liggende in de riviere
van Amsterdam / om metten
eersten goeden wind die Godt
beleeent sal / te zeplen nae
London / alwaer mijn rechtie
ontladinge zijn sal / oozhonde
ende kerne dat ich ontfangen
hebbe onder den Over-loop
van mijn voozij Schip / van
u S. J. Hoopman / te weten:
vier pyppen Oyl / twee cassen
Linnenwaer / sesliien boren
Coerren / een bal Canvas / vijf
balen Peper / dertien rin-
gen Hooper-byaer / vijftigh
staven Ijser / al d'voogh ende
wel gheconditioneert / ghe-
merckte met dit voozijstende
merck. Alle t welcke ich be-
loobe te leveren (indien my
Godt met myn voozijzehen
schip

222 *Bills of lading.*

with my foresaid ship) at London aforesaid to the worshipful Mr. A. I. to his factor or assignes, paying for the freight of the aforesaid goods 20 s^r. by the tun. And for the performance of this before written, I bind my self and all myne estate, and my foresaid ship with all its appurtenances. In witness whereof I have signed three instruments hereof with my name or my purser in my behalf, al of one contents, the one being performed the other to be of no force. Written in Amsterdam the fifth day of September in the year 1646.

I. P.

A bill of lading after the English forme.

Shipped by the grace of God in good order and wel conditioned by me F. P. in and upon the good ship called the *Ellinor* of Pool, whereof is master under God for this present voyage I. C. and now riding at anchor in the Ma^re, and by God's grace bound for Southampton, to say two fatts containing 50 li. of flaxe, and two bags with 50 li. of nutmegs, being marked and numbered as in the mar-

gant,

Vracht-brieven.

schip behoude reyse vercleet) vor Londen boozs aen den Versamlen Sr. A. J. sijnen Factoor ofie geputeerde/nitro beralende booz vracht van dit boozs. goet 20 s^r. per bat. Ende om 't gette boozs is te voldoen/verhinde ich my selven/ alle mijn goet / ende mijn boozs Schip met alle sijn toebehooren. In hemisse ber maerheyt hebbe ich die van dyp al-rend-luydende vracht-vrucht met mijn name onderreken/of mijn schijver mijnen 't wegen/ waer van 't eene holdbaen zijnde / van anderen van geender weerde is. Geschreev in Amsterdam den 5 dagg Septemb. Anno 1646.

A. P.

Een Connossement (of Vracht-brief) op d'Engelsche maniere.

Ich J. P. hebbe booz de gemaebe Gody in goede orde en wel geconditioneert / gescheept in het goede Schip genaemt de *Ellinor* van Pool/ waer op is booz drie tegensmoozbige reyse. Meester of Schipper naest Godt J. C. en nu op de sijde ten ancker liggende/en booz Gody gemaebe na Southampton meent te zeilen/te weten/ twee vaten inhoudende 55 li. vlad / en twee factlengs met 50 li. nooten-muscharen / gemerckert en genombzeert als op de hant / en

Bills of exchange.

gent, and are to be delivered in the like good order and wel conditioned at the aforesaid port of Southampton (the danger of the seas only excepted) unto Mr. I. C. and Mr. W. W. or to their assignes, hee or they paying freight for the said goods according to custome with primage and avarage accustomed. In witness whereof the master or purser of the said ship hath affirmed to three bills of lading al of this tenor and date, the one of which three bills being accomplished, the other two to stand voyd. And so God send the good ship to her desired port in safety, Amen. Dated in Rotterdam 5 of September 1646.

I. C.

A Bill of exchange.

London the 20 Febr. 1645.
for li. 100 sterlings at
38 s^r. 2. d. Flemish.

A T double usance pay this my first of exchange to Mr. D. D. or assignes one hundred pounds sterling at thirty eight s^r. two pence Flemish for the valew of Mr. N. A. and placit to myne accompas per advic.

Yours D. M.

To Mr. I. P. marchant
in Amsterdam.

Ans.

Wissel-brieven. 223

en moeren in gelijcke goede orde en conditie (uygenomen de perikelen der zee) den boozs habb van Southampton aen Mr. J. C. en Mr. W. W. of die sijn opdonneren sullen gelevert woerde/ hy of sie sijn booz vracht der boozs goederen volgens to luyt betaelende met pigen-gelt en avarie na behooren. In getuipnisse der waerheyt heeft de Schipper of schijver van het boozs schip dyp al-rend-luydende en op enen dagg gedaercede Lat-d-brieven onderreken / waer van den eene holdbaen zijnde / de andere twee van geender waerden sijn. Doozde gete Godt dat het goede Schip geluchelijck te gemenschlicke plaerse mach komen / Amen. In Rotterdam den vijftden September 1646.

J. C.

Een Wissel-brief.

London/ady 20 Febr. 1645.
booz li. 100 sterlings a
38 s^r. 2. d. blaems.

Op dobbel usf betract de sen mijnen ersten Wissel-brief aen Sr. D. D. of 100 s^r. 2. d. hontder ponden sleetlic tot 38 s^r. 2. d. blaems. te waerde van Sr. J. P. en stelt her op reotheninge als per advij.

H. H. vrient D. M.

Aen Sr. I. P. marchant
tot Amsterdam.

Ecu

224 *An assignation**Another.*

In Amsterdam the 5 Sep-
tember 1646. For li.
100 flaringe.

AT ufsance not having my
first pay this my second
of exchange to Mr. P. L. or
assigne some hundred pounds
sterling the value received
here of Mr. I. H. make good
payment and place it to ac-
count as per advife.

Your loving friend I. N.

To Mr. I. G. Merchaut
in Amsterdam.

An assignation.

Mr. C. L. bee pleased to
pay to Mr. I. G. or to the
bearer hereof fower hundred
and fifty guildens and it wil-
bee as satisfactory as payd
to my self. In Amsterdam
11 September 1646.

A. G.

F I N I S.

Ata-

Een gelt-bewijs.

Een ander.

In Amsterdamben 5 Sep-
tember 1646. 100 fl.
100 fteelincsh.

OP ufo mijn eerste niet
hebbende / betaelt dese
mijne meede Wiffel-brief
aan Sr. P. L. of 500/2 hon-
dert ponden sterlincsh be-
waertbe alhier ontfangen van
Sr. I. H. doet goede beta-
linge / en stelt het op rekenin-
ge als per advijs.

I. N. zient J. N.

Ten Sr. J. G. Hoopman
tot Amsterdam.

Een gelt-bewijs.

Sr. C. L. u. f. geliebt den
Sr. W. D. of een hoonder
desse te betalen vier honder
vijftigh gulden / en her sal
u. l. tegens my 100/2 goede be-
talinge versteen. In Am-
sterdam den 11 Sept. 1646.

A. G.

Een

The table.

*A table of the principal
matters conteyned in
this little book; by the
help whereof the schol-
ler may find out any
thing therein for his
use either in the lear-
ning of the matter or
signification of words.*

The Scope of the work.	pag. 1.
Of the letters and their di- stribution.	1
The abbreviations used in the English tongue.	3
Of diphthongs.	4
Of Consonant-Syllables, and many necessary ob- servations about the read- ing and pronunciation of words.	6
Of the noun substantive, and its particles, nom- bers, and cases.	16
Of the noun adjective and its comparison.	19
Of the pronoun and its se- veral kinds.	22
Of the verb and his conju- gation in all moods, ten- ses, numbers, and per- sons.	25
Of the parts of speech that are undeclinable, to wit: adverb.	32
Conjunction, preposition, and interjection.	33
Of Syntaxis.	34
Err.	

Register.

Een Register van de voor-
naemste dingen in dit
kleyne boekken vervat;
door hulpe waer van
den leerlinck alles tot
sijn ghebruyck vinden
sal, ofte om de saken
of de uytleggingen der
woorden te leeren.

Den inhoud van 't werck.	pag. 1.
Van de letteren / ende hare verdelinge.	2
De verhoopingen ten d' Engel- sche tale ghebruyckelick.	3
Van diphthongen.	4
Van Consonant-syllaben / and veel nooddige order- houwingen aengaende her lesen ende 't ghesuyt der woorden.	6
Van 't nomen substantivum ende hare partijkelen / getal- len / ende casus.	16
Van 't nomen adjectivum ende hare vergelykinge.	19
Van 't pronomen ende sijne verscheydene sootten.	22
Van 't verbum ende sijn ver- anderingh in alle moden / tijden / getallen / en perso- nen.	25
Van de deelen der spzake die indeclinabel sijn / te weten: adverbium.	32
Conjunctie / prepositie / en interjectie.	33
Van Syntaxis.	34
Err.	

The table.

Certaine examples of sentences profitable in the practise of the foregoing rules, to wit :

- 1 The ten Commandments. 37
- 2 The Lords prayer. 39
- 3 Christs Commission to his Apostles. 39
- 4 Institution of the Lords supper. 40
- 5 Ecclesiastical discipline. 41
- 6 The Creed. 42
- 7 The Nicene Creed. 43
- 8 Athanasius creed. 44
- 9 The 38 and 39 chapters of Iob, and a part of the 40 and 41 chapters, wherein many beasts & other things are spoken of, very profitable for the furtherance of the scholler in the knowledge of the tongues. 48
- 10 The 4, 5 and 6 chapters of the Epistle of Paul to the Ephesians, wherein the duties of Christians is largely handled as well in generall as particular. 57
- 11 The 91 Psalm, which is very comfortable for distressed hearts, wherein many sicknesses and troubles are spoken of, in this case very needfull to be knowen. 66

Enige exempelten van redenen gebeden in d'offeringe der boogzaende regelen / te weten :

- 1 Dertien Geboden. 37
- 2 Het Gebedt onser Heeren. 39
- 3 't Bevel Christi en syn Apostelen. 39
- 4 Instellinge des Avondmats. 40
- 5 Kerckelijcke oeffeninge. 41
- 6 Geloofs artijckelen. 42
- 7 Der Nieren geloof. 43
- 8 Athanasij geloof. 44
- 9 Der 38 en 39 cap. Iob / oock een gedeelte des 40 en 41 cap. daer inne van vele gedieeten en andere dingen gesproken woerd / seer profitelijck om den leerlijck in de kennisse der talen te hoorden. 48
- 10 De 4 / 5 / en 6 Capitelten des Sends - briefts Pauli en den Ephesieren : waer in de plicht der Christenen in 't bezt behandelt woerd / soe wel in 't gemeent als in 't bysonder. 57
- 11 Den 91 Psalm die hoogdenaude heren seer troostelijck is : waer inne van vele saken en quaden gesproken woerd / in dese sacke seer noodich gelieten te woorden. 66

Cor

Geni

The table.

Certaine moral sayings and familiar (or proverbiall) speeches, very pleasant to the mynd, and profitable for the exercise of the tongue : set downe under 45 heads or chapters, to wit :

- 1 Of the feare of God. 68
- 2 Of duty to Parents and superiours. 68
- 3 Duty to a mans self. 69
- 4 Duty to neighbours. 70
- 5 Repentance. 70
- 6 Vertue. 70
- 7 Education of children. 70
- 8 Pride and humility. 71
- 9 Covetousnesse and liberality. 72
- 10 Hatred and envy. 72
- 11 Wildome and knowledge. 73
- 12 Patience and anger. 73
- 13 Temperance and meedocrity. 74
- 14 Good and bad company. 75
- 15 Courtesy and kindenes. 76
- 16 The good or evill use of the tongue. 77
- 17 Backbiting. 79
- 18 Corruption and nature. 80
- 19 Riches and poverty. 81

20 Prof

Register.

Enighe siettelijcke spreken en gemeente (of poverbiale) spreec-woorden / den geest seer vermaeckelijck en boozdelijck tot d'offeringe der sprake : onder 45. hoofstucken in se capitelten gheset / te weten :

- 1 Van de vrees des Heeren. 68
- 2 Van de plicht aen onse ouders en overheden. 68
- 3 Van de plicht aen ons self. 69
- 4 Van de plicht tot d'Wonen naerlen. 70
- 5 Van bekeeringe. 70
- 6 Van deught. 70
- 7 Van opvoedinge van kinderen. 70
- 8 Van ooverde en nederigheyt. 71
- 9 Gheestigheyt en mistigheyt. 72
- 10 Waer en nijdr. 72
- 11 Wijsheyt en wijschapp. 73
- 12 Lijfsaemheyt en toornigheyt. 73
- 13 Matigheyt en middelmaat. 74
- 14 Goet en quaet geselschap. 75
- 15 Vreesigheyt en vreesdelijckheyt. 76
- 16 Het goet of quaet gebuych der tonge. 77
- 17 Keerrechtap. 79
- 18 Verbozenheyt en aert. 80
- 19 Rijckdom en armoede. 81

20 Woord

The table.

Register.

20 Prosperity.	83	20 Doospoort.	83
21 Thrifines.	83	21 Schrijfwep.	83
22 Labour and diligence.	84	22 Afscheyden naerflijghede.	84
23 Illnesses.	85	23 Hebslijp.	85
24 Ising.	86	24 Boertinge.	86
25 Rebukes.	86	25 Beftijpunge.	85
26 Injury.	88	26 Ongeluck.	88
27 Time and opportunity.	89	27 Ghyt en ghelegentheyde.	89
28 Contentation.	89	28 Vergenorginge.	89
29 Contention and unity.	90	29 Wiffen en eenighede.	90
30 Lying.	91	30 Leigen.	91
31 Women, love, woedings, marriage, and duties of man and wife.	91	31 Vrouwen-lyp (siefde vanden vrouwen / en vifften tuffen man en wijf).	91
32 Haft and sobriety.	93	32 Afschijpighede en fachtmoedighede.	93
33 Promises.	95	33 Beloften.	95
34 Friendship and confidence.	95	34 Vriendfchap en bafte vrouwen.	95
35 Discretion.	96	35 Befcheydenheyt.	96
36 Secrecie.	96	36 Verhoogenheden.	96
37 Necessity.	97	37 Doosfakelichheyt.	97
38 Retribution.	98	38 Weder-fooninge.	98
39 Service.	98	39 Dienft.	98
40 Journey-fpeeches.	99	40 Reys-fpreken.	99
41 Imitation and likeness.	99	41 Naefolginghe en ghefcheydenheyt.	99
42 Honour, offices, and matters of State.	100	42 Eere, Ampten/en Saechten van State.	100
43 Mingled speeches.	102	43 Gemengde fpreken.	102
44 Good counsell in severall cases.	105	44 Goede raden in verfcheyde faehet.	105
45 Christian remembrance.	106	45 Chriftelicke bedenkingen.	106
The head number.	107	Het Doosf-getal.	107
The ordinal number.	107	Het order getal.	107
The daies of the week and months of the year.	107	De dagen van der weelche/en maenden van den jare.	107
Dialogues		Diſc.	

The table.

Register.

Dialogues and ordinary discourses among men, as low, to wit :	108	1 Samen-fprekingen en gemeene houingen onder de menfchen / als volghet / te weten :	108
1 Morning salutations.	108	1 Moorgen-groeteniffen.	108
2 Salutations at meeting and parting.	109	2 Groeteniffen in t'gemeenten / en van malthanderen fcheyden.	109
3 Salutations for the evening tide and night.	110	3 Groeteniffen vooz den avond-ftont ende nacht.	110
4 An other of the same.	112	4 Een ander van de felde.	112
Evening prayer.	113	4 Het avond gebed.	113
5 Chilorens talke of rising up in the morning, and going to Schoole, and other familiar thinks.	114	5 Kinder-gefprek van den mooghens optaen / fchols gaen / en ander gemeyfamtfaehen.	114
Morning prayer.	116	5 Het moorgen-gebed.	116
A short prayer before breakfast.	118	5 Een hozt gebedt eer men ontbijt.	118
6 Schoole-talkes, about writing, learning lessons, and the things thereunto belonging.	119	6 School - praergen wegens fchryven, leffen leeren, endes het greite daer aen behoort.	119
7 A child relateth orderly to his usher what he & his Schoole-fellows have don in their rising up, cloathing them, and other things. Wherein the names of many things belonging to the body are spoken of. After that they discours of divine matters. A sermon is heard : but nothing remembred of it.	121	7 Een kindt vertelt ordentlick aen fijn onder-meester al wat hy ende fyne medefchiffen in daer op ftaen / fcheydinge / en andere dingget gedaen hebben. Waer inne van de namen van vele dingen / het lyf aengangende / gefproken wert. Daer naefpreken fy van Goddelicke faehen. Een preekdicatie voort gehoozt : naer niet of daer van onthouder. 121	121
Certaine short dialogues. Wherein schollers aske their master leave to goe forth on severall occasions.	141	7 Enige hozte famen-fprekingen, waer inne Schoofjongens van haeren meester verlof epiffchen om verfcheyde oofsaechten up te gaen.	141
	141	8 A	8 Een

The table.

- 8 A Scholler inviteth his
maſter in his fathers name
to walke to the garden. 145
- 9 The diligence of a lear-
ned father in teaching of
his children at home. 146
- 10 Two boyes compare
their age together. The di-
ligence of a learned peda-
gogue is praised. 149
- 11 Two boyes count their
bookes. Men muſt read
extraordinary bookes ſo-
metimes. It is better to
learne late than never. A
book that is finely bound
is ſhewed. Some queſtions
about it. Wee muſt not
provoke God in our jeſts. 151
- 12 All things ought to bee
let after heavenly mat-
ters. It is ſhamefull for
one to reprove another of
that wereof hee himſelf
is guilty. A father giveth
the maſter charge of his
ſon. Correction is ne-
ceſſary, and therefore to
be borne. The commen-
dations of Scholaſtical
diſcipline. A rare example
of a boy that deſires of
himſelf to dwell in the
ſchoole. 154
- 13 A meale of ten perſons. 165
- Prayer before meat. 165

Thank.

Register:

- 8 Een School-jongen nod-
digt ſijn meſter upr naem
van ſijn Vader in den hoff
te gaen. 145
- 9 De neccſtighejdt van een
geleerden vader in't onder-
wijſen van ſijne kinderen
binnens huys. 146
- 10 Twee jongens vergelij-
ken hare jaren. De naer-
ſtighejdt van een geleerde
kinder-meſter werdt ohe-
prezen. 149
- 11 Twee jongens tellen male-
kanders boecken. Men
moet ſomtijts ongevoone
boecken leſen. Het is beter
laet / als nimmermeer te
leeren. Een boeck dat ſraep
gebonden iſt wert berrent.
Enige vragten daer oer.
In onſe boertingen moet
men Godt niet berroopen 151
- 12 Alle dingen moet men na-
ter de Goddelijcke ſaeken
ſtellen. Het iſt ſchandelijck
een ander te berſpen voer
't gene hi ſelver doet. Een
Vader beveelt ſijn Soon
aen de ſcheffer. Lucht iſt
nooſaetelijck en daerom
moet men het verdragen.
Vof der ſchool-tucht. Oer
upnemend' exempel van
een Jonghen die van ſic-
ſelſa in't ſchoot begeert a-
moonen. 154
- 13 Een maekthjdt van thien
perſoonen. 165
- 13:3 Het Ghebedt voer den eeten. 175

Dan